

SOSIAALITYÖN OSALLISUUS ELÄMÄNDRAAMASSA MAASEUDULLA

etnografinen tutkimus maaseudun sosiaalityön erityispiirteistä

**Lauri Ruotanen
Pro gradu-tutkielma
Sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto
Kokkolan yliopistokeskus
Chydenius
syksy 2008**

SOSIAALITYÖNTEKIJÄT MAASEUDUN SOSIAALITYÖN HAASTEISSA **Etnografinen tutkimus maaseutusosiaalityön erityispiirteistä**

Lauri Ruotanen

Pro gradu-tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: Aila-Leena Matthies

Syksy 2008

94 sivua + liitteet 8 sivua

Pro gradu-tutkielmassani olen tehnyt etnografisen tutkimusmatkan maaseudun sosiaalityön lähteille ja pyrkinyt kuvaamaan maaseudun sosiaalityötä sen omalla maaperällä, viiden maaseutukunnan rajaamalla maantieteellisellä alueella. Sosiaalityötä maaseudulla olen tarkastellut päihdetyön haasteellisen, mutta resursseiltaan laimeiden rohkaisuryppöjen näkökulmasta. Ajattelen, että päihdetyö toimii tutkimuksessani maaseudun sosiaalityön yleisempänäkin toimintaympäristön kuvaajana. Olen tutkimuksessani antanut äänen myös Esson baarin viisastenkerhon yhdelle edesmenneelle jäsenelle, joka asiakasyhteistyökumppanina edustaa päihdehuollon yhtä asiakasprofiilia. Hänen läsnäolonsa tutkimuksessani toivon antavan ymmärrystä maaseudun sosiaalityön kulttuurisesta ympäristöstä ja sosiaalisten verkostojen intiimistä luonteesta, jolla on keskeinen merkitys tarkastelemassani sosiaalityön maisemassa. Näissä raamistoissa olen pyrkinyt kuvaamaan sosiaalityön ammatillisen identiteetin rakentumisen edellytyksiä, yhteiskunnan asettamien palvelutavoitteiden ja yhteiskunnallisen muutoksen humalluttavan vauhdin myrskynsilmissä.

Olen asettanut tarkastelussani vastakkain päihdetyön mystiset haasteet, lainsäätäjän ja palvelujen normittajan hyvää tarkoittavat runsaat ohjeistukset, sekä maaseudun sosiaalityöntekijän vaatimattoman resurssivalikoiman. Tutkimusaineistoni on ollut monipuolista haastatteluista ja havainnointien kirjaamisesta, muistioihin sosiaalityöntekijöiden tapaamisista, sekä päiväkirjamerkintöjä viiden vuoden ajalta. Olen myös lukenut toiminta- ja taloussuunnitelmia, sekä käynyt lukuisia keskusteluja tutkimusalueeni sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Tutkimukseni tuloksia ovat mielestäni olleet havainnot siitä, että maaseudunsosiaalityöntekijä tekee yksinäistä ja laaja-alaista maaseudun toimintaympäristöön erikoistunutta työtä. Merkittävänä ongelmana näyttäisi olevan pysyvän ja pätevän ammatillisen henkilökunnan rekrytointi harvoihin virkoihin. Olosuhteissa, joissa sekä sosiaalityöntekijät, että sosiaalityön johto vaihtuvat lähes vuosittain, ei synny ehyttä sosiaalityön kulttuuria, jossa voisi maaseudun haastavissa olosuhteissa rakentaa selvärajaisia maaseutusosiaalityön kulttuuria taikka sosiaalityöntekijän ammatillista identiteettiä. Tästä huolimatta tutkimukseni sosiaalityöntekijät tunsivat vahvasti olevansa juuri sosiaalityöntekijöitä.

Asiasanat: Maaseutu, yhteiskunnallinen muutos, päihdeongelma, maaseudun sosiaalityö, sosiaalityön haasteet

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

1	JOHDANTO.....	5
1.1	Maaseudun sosiaalityön tutkimuksen motivointia.....	5
1.2	Tutkimusmatkani lähtökohdat.....	7
1.3	Tutkimuksen tavoitteet ja ongelmat.....	9
2	MAASEUDUN RÄNSISTYNYT KANSALLISMAISEMA.....	13
2.1	Elämän hahmottelua kansallismaisemassa.....	13
2.2	Kyläraitin hiljaisuudessa on kuitenkin elämää.....	15
2.3	Ne lähtevät jotka pystyvät, toiset jäävät.....	16
3	TUTKIMUSMETODI, TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSI TUTKIMUKSEN TYÖKALUINA JA TULKKINA.....	21
3.1	Elämä toteutuu rooleissa ja roolit elämän draamassa.....	21
3.2	Etnografian etnos ja grafos.....	21
3.3	Aineiston keruuta elämäntiedon kerjäläisenä.....	25
3.4	Analyysin haasteet etnoksen ja grafoksen kuvailussa.....	29
4	ESSON BAARIN GOOGLE SOSIAALITYÖN ASIAKKAANA JA KYLÄLÄISENÄ. 33	
4.1	Viisastenkerhon jäsenenä ja viinin ”asiantuntijana”.....	33
4.2	Päihdehuollon hyvät tavoitteet ja huonot välineet.....	37
5	UNELMA SOSIAALITYÖSTÄ MAASEUDULLA.....	41
5.1	Yksinäiset sosiaalityöntekijät, monenlaiset huolet.....	41
5.2	Sosiaalityön unelma ontologisesta turvallisuudesta ja hyvästä elämästä.....	50
5.3	Unelmien yhteiskunnalliset haasteet maaseudulla.....	55
6	TODELLISUUS MAASEUDUN SOSIAALITOIMISTON OVEN TAKANA.....	61
6.1	Kuoppaisella kyläraitilla ja virtuaalimaailmassa.....	61
6.2	Sosiaalityön rajapinnoilla, päihdetyön kertomuksissa.....	62
6.3	Päihdeongelmaisen aamunkoitto vaiko iltarusko maaseudulla.....	66

7	”TEHDÄ SOSIAALITYÖ TARPEETTOMAKSI?” – maaseudun sosiaalityöntekijän työstä ja tavoitteista.....	69
7.1	Ihmisen sosiaalinen Eurooppa.....	69
7.2	Sosiaalityöntekijän työpäivän lyhyt oppimäärä.....	72
8	MAASEUDUN SOSIAALITYÖNTEKIJÄN TULEVAISUUDEN HÄMÄRTYVÄT RAJAPINNAT.....	75
8.1	Tulevaisuus hankkeiden ja hyvien lupauksen takana?.....	75
8.2	Katkeilevat palveluketjut ja romahtavat unelmat.....	78
9	TUTKIMUKSEN LOPPULIUKU, mistä tultiin ja minne päädyttiin.....	81
9.1	Tutkimuksen aloittamisen lähtökohtia.....	81
9.2	Tutkimuksen tulosten pohdintaa.....	82
	LÄHTEET.....	88
	Kirjallisuus.....	88
	Artikkelit.....	94
	Raportit ja selvitykset.....	95
	Lakeja.....	97
	Elektroniset lähteet.....	97
	TUTKIMUKSEN TAUSTATYÖN AINEISTOLUETTELO.....	98
	Lehtiartikkelit.....	98
	Elektroniset lähteet.....	101
	Muistiot.....	102
	Päiväkirjamerkinnot.....	103
	TV-dokumentit.....	104
	KYSYMYKSIÄ HAASTATTELUJEN JA KESKUSTELUJEN TUEKSI.....	105

JOHDANTO

1.1 MAASEUDUN SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSEN MOTIVOINTIA

Tämän edessä olevan työn ensimmäisistä sanoista avautuu etnografinen polku siihen sosiaalityön tekemisen sukupuolisesti vinoutuneeseen maisemaan, jonka yhteiskunnallista arvostusta mitataan juuri tämän työn aloittamisen hetkellä, tasa-arvoa poliittisena syöttinä markkinoivissa virkaehtosopimus neuvotteluissa. Matkaa tehdään viiden toisiaan lähellä olevan pienenkunnan tyhjentyvien kyläraittien varrella ja syrjäkyläien sielunsa menettäneiden mökkien kysymyksiä herättävässä syksyisessä ilmastossa. Tällaisessa maisemassa tehty matka edustaa globaalin maailman paikallisuutta, jossa sosiaalityön asiakkaat kantavat itsessään paikallisuuden globaalisti värittyneitä kulttuurisia merkityksiä, ja sosiaalityöntekijät usein muualta tulleina keskiluokkaisen akateemisuutensa paikallisuuteen sovitettavia ammatillisia näkökulmia. Eletään muuttuvan maaseudun, oman paikallisen identiteetin ja kaikkialle ryöppyävän maailmankulttuurin ristiriitaisten sekä elämänmuotoja yhdenmukaistavien voimavirtojen keskellä. Missään ei näyttäisi enää löytyvän sellaista ihmisenä elämisen paikkaa, jossa huominen saattaisi rakentua eilisen kokemuksen ja tiedon varassa, turvallisuus pysyvyydestä ja pysyvyys tuttuun kulttuuriseen kokonaisuuteen samaistumisen katkeamattomista ketjuista.

Tuija Lindqvist kirjoittaa rutiineiksi puristuneesta sosiaalityöstä, jonka sisään on rakennettu odotus, että sosiaalityö voi ratkaista ihmisenä olemisen ongelmallisia kysymyksiä (Lindqvist 2001, 55). Tällaisen ”uskon” toteutumisen, taikka toteutumattomuuden kohtia maaseudun sosiaalityössä pyrin lähestymään tässä esillä olevassa gradussani. Näiden kysymysten rajapintoja tarkastelen viiden pienen maalaiskunnan maaperällä ja päihdeongelman kosteikkojen herkkien pintojen ja mystisten elämänpiirin maisemien empiriassa. Päihdeongelma toimii eräänlaisena viitekehysenä sosiaalityön yleisemmälle tarkastelulle, jota pyrin suorittamaan ”maaseudun rauhassa”, sosiaalityön ongelmanratkaisijan roolia tarkastellen. Vaikka en testaakaan Lindqvistin Århusissa 4.-6.11.1999 kirjoittamia muistiinpanoja tutkimuksessani, niin jotakin samanlaista esiajattelua kuitenkin työhöni sisältyy. Tarkastelen, miten maaseudun sosiaalityön, asiakkaiden arki ja työtä ohjaavana rakenteena toimivat erilaiset sosiaalipoliittiset ohjurit kohtaavat toisensa. Sosiaalipoliitiikan byrokraatiaan liittyy erilaisia ohjeita ja malleja joidenka mukaan tulisi toimia. Sosiaalityöntekijän professionalisuuteen puolestaan on jo koulutusjärjestelmässä koottu eettisiä odotuksia, tietoa ja taitoa, joilla kohdataan palvelujärjestelmän odotuksia (Lindqvist, 1999,55).

Kirjoittajan kokemusmaailmastani nousee näkemys, jonka mukaan sosiaalityön yhteiskunnalliset rooliaisetelmat nähdään maaseudulla jonkinlaisena ristiriitaisena mörkönä, jonka akateemista missiota ei kaikilta osiltaan vielä ymmärretä. Tämän tutkimuksen aloittamisen aikoina sosiaalityön läsnäolon roolia ollaan haastamassa kunta- ja palvelurakennemuutosten erilaisilla elämän riskirajoja testaavilla kokeiluilla ja muodikkailla liike-elämästä opituilla tulostavoiteohjelmilla. Tässä tutkimuksessa taustalla rönsyilevänä taustamuuttujana onkin muutos, joka ei ravistele pelkästään kuntaorganisaation byrokraattisia rakenteita, vaan tämä yhteiskunnallinen muutos on myös jatkuva seuralainen jokaisen kuntalaisen arkisissa toimissa ja valinnoissa. Tutkimukseni kunnissa kuntalaiset ovat viimeisen viidentoista vuoden aikana joutuneet sopeutumaan yhteiskunnallisten palveluiden, kuten poliisin, työvoimatoimiston ja KELA:n kunnasta poismuuttoihin. Tätä kirjoitettaessa kuntalaiset pelkäävät myös terveydenhuollon palvelujen valuvan pois kotikunnista.

Yritän ottaa ymmärtämisen niskalenkkiä näistä muutoksen kaikkialla läsnä olevista rakenteista ja rooleista erityisesti sosiaalityössä, mutta myös yhteiskunnallisen muutoksen läsnäoloista asiakkaiden onnen etsinnässä unelman ja todellisuuden kohtaamattomassa ristiriidassa. Suorittamassani niskaväännössä teen tietysti tarvittavia rajauksia, jottei haastajana oleva aihepiiri painaisi tämän kirjoittajaa ottelussa ymmärtämättömyyden maton pintaan. Sosiaalityö on kaikesta huolimatta aina monin tavoin sidoksissa siihen historialliseen todellisuuteen, jossa se kulloinkin tehtäväänsä suorittaa. Tämä todellisuus on liian monimutkainen ja laaja kokonaisuudessaan sijoittaa gradun niukoille riveille (Kananoja 1997, 25). Kuitenkaan tämän yhteiskunnassa paikallisestikin tapahtuvan muutoksen kompleksisten sidosten läsnäoloa, on vaikea täysin välttää tässäkin työssä, vaikka tuollaisen laajan kokonaisuuden tarkastelu ja kuvaaminen eivät olekaan tehtäväni kannalta keskeisiä. Tarkastelemani maaseudun sosiaalityö on kiinteä osa globaalien maailman paikallisia haasteita, jotka erityisesti talouden tiukentuvilla ehdoilla haastaa koko palvelujärjestelmän.

Maailmanlaajuiseksi muuttuneen markkinatalouden keskellä ihminen kamppailee ontologisen turvallisuutensa kanssa yhä epävarmemmissa sosioekonomisissa ja ekologisissa tiloissa samaan aikaan, kun sosiaalityö pyrkii todeksi elämään omaa sosiaalityön- ja huolenpidon etiikkaansa ja olemisensa evoluutiota. Tuloksellisuudesta sosiaalityössäkin saattaa tulla tämän kehityksen myötä kärsimätöntä, ja sosiaalityöntekijä joutuu etiikkansa kanssa vähintäänkin ahtaalle. Teollistumisen ja kaupan kehittymisen myötä yhteiskuntaa on valaistu lisääntyvällä tehokkuuden ja paremman organisoinnin vaatimuksilla. Kunnissa ravaa jatkuvasti konsultteja kertomassa paremmasta tavasta

osallistua elämänhallinnan järjestelyihin, ja palkataan muutosjohtajia toteuttamaan noita konsulttien mitoittamia visioita. Maaseudullakin organisaatioiden, myös kunnan kompleksisuus lisääntyy yhä useammin ulkoisen paineen ohjauksessa. Sosiaalityöntekijä joutuu tehtäväänsä suorittaessaan kamppailemaan erilaisten kunta- ja palvelujärjestelmien muutosjäykkyyksien ja –notkeuksien keskellä, lisääntyvien haasteiden ja vaihtuvien voimavarojen epävarmuutta ylläpitävissä todellisuuksissa. Erilaisten muutoksien riskialttiissa ja vaikeasti ennustettavissa vaiheissa sosiaalialallakin on oltava valmiuksia ja sopeutumiskykyä (Metsämurronen 2000, 109-111). Ymmärtäisin asian niin, että muutosvalmiutta täytyy kyllä olla suhteessa ympäristöön, mutta myös sosiaalityön sisällä tapahtuviin työelämän muutoksiin. On ehkä ajankohtaista viitata noilla työelämän muutoksilla menossa olevaan palvelu- ja kuntarakennemuutoksen mahdollisesti uutta luoviin rakenteisiin, mutta myös sosiaalityössä itsessään tapahtuviin uudistuksiin, asiantuntijuuden uusiin kehyksiin (Mutka 1998, 178-180 ja Hänninen 1990, 144-147).

1.2 TUTKIMUSMATKANI LÄHTÖKOHDAT

”Ihmisarvo ei tietenkään ole mikään empiirinen tosiasia. Jokainen elämää seuraava havaitsee, miten käytännössä ihmisarvo vaihtelee ja miten joidenkin ihmisten osalta se täysin kiistetään. Siksi ihmisarvo on vähintään yhtä paljon päämäärä kuin lähtökohta.”

(Martti Lindqvist 1984, s 54)

Tämän työn lähtökohdat ovat yksinkertaisesti niissä ihmisen elämän aineellisiin, symboliympäristöihin ja biologisiin edellytyksiin liittyvissä tekijöissä, joiden erilaiset kulttuuriset raja-arvot kussakin yhteiskunnassa määrittävät hyvää elämää (Allardt 1983, 27). Allardtin keskeisenä ajatuksena on, että ihmisen käyttäytymistä ja valintoja määrittävät kaikki ne voimavarat, jotka hänellä on käytettävissä elämänsä rakentamiseen ja siinä selviämiseen. Ihmisen olemassaolon määrittelyt liittyvät Allardtin mielestä sosiaalisten ja aineellisten olojen riittävän hyvään olemassaoloon. Allard on kehittänyt näistä aineksista tunnetun hyvinvointikäsitteistön, jolla voidaan arvioida hyvinvoinnin eri osa-alueita. Hän on nimittänyt nämä osatekijät elintasoksi (having), yhteisyyssuhteiksi (loving) ja itsensä toteuttamisen muodoiksi (being) (Allard 1976, 32-39). Käsitteistön tarve- ja resurssipohjainen ajattelu kulkee varsin keskeisillä sosiaalityön tausta-alueilla. En työssäni suoraan tarkastele ihmisenä olemisen haasteita edellä esitetyn teorianmuodostuksen tapaan. Esitetyt käsitteistöt ovat kuitenkin sitä teoriakokonaisuutta, joka taustalla ohjaa työni suuntaamista ja omaa ihmisenä olemisen ymmärtämistäni.

Ihmisarvon toteutuminen liittyy mielestäni kiinteästi näihin mainittuihin elämän perusedellytyksiin. Toisaalta ihmisen onnen mitoitus ulottuu paljon pitemmälle kuin mitä elämän uusintamiselle tärkeät tekijät edellyttäisivät (Ziehe 1991, 29). Ziehe viittaa jokseenkin samoihin seikkoihin, kuin mistä Allardt on käyttänyt käsitteitään yhteisyysuhteet ja itsensä toteuttaminen. Yhteiskunnallistunut tieto ja unelmointi onnesta ovat tässä sukeltaneet ihmisenä olemisen aineettomille alueille, jossa ihminen kohtaa oman haavoittuvaisuutensa toisella tavalla, kuin materiaalistien perustarpeiden todellisuudessa. Ziehen ajattelussa teknokratisoitumisen rinnalla ihmisen subjektivoituminen lisääntyy ja vähentää ihmisen mahdollisuuksia todelliseen ”itsensä löytämiseen”. Sosiaalityössä ihmisarvon toteutuminen ja ihmisenä olemisen tasa-arvoinen mitoitus erilaisissa tekijöissään on tärkein eettinen lähtökohta, ja elämän perusedellytysten turvaaminen kulttuurisesti hyväksyttävillä materiaalisilla osuuksilla hyvästä elämästä on tällaisen päämäärän konkreettinen toteuttamisen rakennekokonaisuus. Sosiaalityöntekijän on kuitenkin nähtävä myös materiaalisen maailman toiselle puolelle ja ymmärrettävä myös Ziehen ja Allardtin esittämien henkisempien rakenteiden merkityksiä. Tiedonvälityksen luvatussa maisemassa, jossa kaikki tuntuu kuitenkin tuotteistuvan, ihminen samaistuu ja toteutuu pinnassaan. Näyttäminen, sekä näyttäytyminen, muodostuvat tärkeiksi ihmisenä olemisen mittareiksi. Vaikka sosiaalityön asiakkaat eivät unelmoisikaan samanlaisesta elämän materiaalisesta tunnustamisesta ja tunnistamisesta kuin kuluttava keskiluokka, saattaa heidän maailmaansa kuitenkin hämmentää yleisesti arvostetun hyvän elämän saavuttamattomuus – juuri heidän kohdallaan.

Myös maaseudulla ja vaatimattomissakin oloissa elävä nykysuomalainen elää kansainvälisen informaatiotulvan keskellä ja parempiosaisten tapaan on alttiina kulutusta arvostaville elämänmalleille. Parempiosaisiin, ainakin joissakin mittareissa, kuuluva sosiaalityöntekijä joutuu alituisen valmistamaan itseänsä erilaisten ristiriitaisten elämäkokemusten kohtaamiseen ja pohtimaan, mitä tarkoittavat tasapuolisuus ja oikeudenmukaisuus sosiaalityötä määrittelevinä normeina, ja minkälaisena ne näyttäytyvät yleisessä käytössä olevissa käytännöissä. Tietoisuus tällaisten lähtökohtien läsnäolosta ja pyrkimys näiden merkityksen ymmärtämiseen tuottaa sosiaalityöhön vastuullisuutta ja eettistä viisautta, jota olen tutkimusalueellani sosiaalityössä voinut todistaa (Karvinen 1993, 23). Lisäksi vuoropuhelu muutosvauhdissa olevan yhteiskunnan ja sen uudistuvien rakenteiden, sekä haja-asutusalueilla asuvan ihmisen ja sosiaalityön välillä, on eräs kantava motiivi kirjoittaa tätä tutkimusta.

Klassisessa sosiaalipolitiikan teoksessaan Heikki Waris erittelee kuusi keskeistä tunnusta 60-luvun muuttuvalle suomalaiselle yhteiskunnalle; 1. koneistuva, 2. vaurastuva, 3. kaupungistuva,

4. vapaa-ajan-, 5. sosiaalipoliittinen, 6. kansainvälistyvä suomalainen yhteiskunta (Waris 1968, s. 139). Noissa määrittelyissä ei mielestäni tänäkään päivänä ole mitään vanhentunutta. Wariksen ajatukset määrittävät kepeästi sitä yhteiskunnallista tilaa, jossa olen etsinyt gradulleni sisältöä ja kontekstia. Tarkennettu mielenkiinto kohdistuu syrjäytymisen pettävillä pinnoilla kampailevan ihmisen selviytymisstrategioihin ja minuutta hakevan sosiaalityön kohtaamisen paikkoihin maaseudun sosiaalityöstä apua hakevien ihmisten elämäntilanteissa. Väestörakenteiden vääristymien keskellä pienten kuntien sosiaalityö kohtaa tehtävässään merkittäviä vaikeuksia toteuttaa lainsäätäjän hyvää tarkoittavia, mutta monta kertaa maaseudun pienten kuntien elämälle kovin haasteellisia, lainsäädännön ohjeistuksia ja sosiaalityön ohjelmien ihanteita.

Ihmisten asuinympäristö maaseudullakin on muuttunut nopeasti joksikin muuksi, kuin mitä se oli vielä muutama sukupolvi taaksepäin. Se ei ole pelkästään toisenlainen, vaan se on erityisesti ja selkeästi monimutkaisempi, nopeammin muuttuva ja vähemmän paikallinen. Maaseudulla asutaan vielä perustuotannon läheisyydessä, mutta tämäkin tuotannon muoto on muuttunut osaksi teknokraattista ja teollistunutta tuotantoketjua. Maaseudun ihmiset rakentavat omaa maailman kuvaansa ja olemisensa ehtojen rakenteita yhä useammin itsestä riippumattomien tekijöiden vaikutuspiireissä. Vaikka ihmisen kyky hallita elämää on laajempi kuin koskaan, ovat myös elämän hallinnan prosessit ja haasteet monimutkaisempia. Aikaisempi navetan sontaluukun tuttu perspektiivi on avautunut maailman laajuiseksi reaaliaikaiseksi tiedon ja tajunnan virraksi ja verkostoksi (Mead 1970, 108). Tällaisessakaan maailman laajuisessa kulttuurien ja tekemisen tympeälläkin tavalla samankaltaistuvassa olemisen massassa asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden maailmat eivät ole erillisiä, vaan sekoittuvat toisiinsa ihmisen elämönhallintaan tukea hakevissa sosiaalityön prosesseissa (Juhila 2006, 139). Miten kaikenlaisten liukenevien resurssien maaseudulla sosiaalityötä voi kehittää tai edes ylläpitää sosiaalityön ammatillista missiota, tai suhteessa muihin korkeasti koulutettuihin ammattiryhmiin rakentaa omaa ammatillista identiteettiään – siinäpä onkin ollut pienelle pro gradu tutkielman kirjoittajalle pohtimista.

1.3 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA ONGELMAT

Tällä työlläni tavoittelen lisääntyntä tarttumispintaa ymmärrykselleni sosiaalityön ja sen kohteiden tavoista ja mahdollisuuksista kohdata rakentavalla tavalla ihmisenä olemisen monissa haasteellisissa elämäntilanteissa. Toisaalta haluaisin nostaa esille asiakkaidenkin omaa ääntä näissä kohtaamisissa, mutta tarkasteluni painopiste tulee kuitenkin olemaan niissä resurssien rajoissa ja käyttöönoton mahdollisuuksissa, jotka määrittävät maaseudun sosiaalityötä. Mielenkiinto kohdistuu

edelleen niihin interaktion rakenteisiin asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä, joissa syntyy paikallista tietämistä ja ymmärtämistä, jolla tulkitaan ja sopeudutaan ympäröivän yhteiskunnan asettamiin mahdollisuuksiin, rajoituksiin ja yhdessä tulkittuihin tavoiteloihin (Juhila. 2006, 140). Kyselen työssäni sosiaalityöntekijöiltä heidän kuvauksiaan työnsä todellisuuksista, ja kuuntelen asiakkaidenkin tulkintoja ja havaintoja, sekä heidän kokemuksiansa sisältöjä. Lähestyn tuota salassapidon ja läpinäkyvyyden ristiriitaista maailmaa päihdetyön horjuvia ja eksyttäviä polkuja pitkin. Päihdetyö, joka Suomessa ei ole kenenkään johdonmukaisessa hallinnassa, sopii omalla karulla esimerkillään sellaiseksi tarkasteluni taustaksi, jolle omassa työssäni yritän maalata kuvaa, maaseudulla historiansa viimehenkäyksiä elävän itsenäisen maalaiskunnan, sosiaalityön arkisia värejä.

Päihdeongelman todellisen hädän keskellä harhaileva EU-Suomi, on vuoden 2004 tehtyjen alkoholiveroalennusten jälkeisessä krapulatilassa, ja on tämän tutkimuksen aikaan ottamassa kohmeilonsa alkoholiverojen korottamisen juhlamaljoja. Tuota huumaavaa ongelmaa tutkitaan lukuisilla arvostetuilla tahoilla ongelman oikeilla nimillä ja tuotetaan runsaasti teoreettista arvokasta tietoa, vaikkapa ”reppanan” sosiaalityöntekijän käyttöön. Eräs toimistooni rymistellyt päihdehuollon asiakas sanoi:

”pyyhkikööt herrat perseensä viinaveropäätöksillään, kunhan sinä vain kirjoitat sen ruokalapun elintarvikkeisiin, niin pääsen ostamaan omenamehua ja turpohiivaa.”

Tämänkin lainatun puheenvuoron esimerkin mukaisesti päihteidenkäytön problematiikassa on monenlaisia tasoja ja ulottuvuuksia. Tämän vuoksi lähestymiskulmienkin täytyy olla niin rikas ja elävää elämää herkästi myötäilevä kokoelma, kuin sosiaalityöntekijän mielikuviutus vain ehtii tuottamaan, ja työn tekemisen todellisuus todeksi elämään. Vaikka päihdeongelma nouseekin työssäni monella tavalla esiin, eivät päihteiden käytön vaikeudet sellaisenaan kuitenkaan ole graduni tutkittava möhkäle.

Työni tutkimuksen kohde on maaseudun sosiaalityöntekijä, jonka ”reppanuus” ei perustu hänen heikkouteensa, vaan hänelle uskotun tehtävän ja sille luotujen resurssien riittämisen ristiriitaan. Huolimatta siitä, että tämän samaisen ammattikunnan rajojen varjelijoiden torvista kuuluu kitkerän kriittisiä arvioita lukuisista ”ei pätevistä” sosiaalityöntekijöistä, meillä Suomessa on mielestäni varsin korkeatasoinen ammattilaisten joukko suorittamassa sosiaalityön tehtävää. En muista tavanneeni ensimmäistäkään muodollista pätevyyttä ilman olevaa sosiaalityöntekijää, jolla ei olisi

jokin koulutustausta ja useimmiten se on sosiaalialalta ja työkokemuksin yleensä laaja. Mutta huolimatta muodollisista pätevyyksistä, tai pätemättömyyksistä, kaikilla tuntuu olevan yhteinen huoli ja ymmärrys siitä, että työtä on työntekijöiden määrään nähden liikaa ja tästä nousee tämänkin tutkimuksen ihmettely ja kysymykset. Työn tekemisen resurssit kärsivät vakavaa anemiaa ja tällainen ”raudanpuute” tietysti jättää jälkensä työhön ja sen tekijöihin. Pääteet ovat varmuudella eräitä keskeisimpiä haasteita ja resurssianemian aiheuttajia sosiaalityölle ja tämän vuoksi selkeästi merkittäviä sosiaalityön tekemisen alimitoitusta aiheuttavia tekijöitä.

Yleisessä keskustelussa päihdeongelmat kliinisesti eristetään omaksi erilliseksi tarkastelun kohteeksi, mutta sosiaalityössä ne limittyvät enemmän tai vähemmän kiinteäksi osaksi suurintaosaa sosiaalityön asiakkuuksien ongelmakentän kudosta. Sosiaalityön näyttämöt maalaiskunnissa, ja niissä esitettävät draamat asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden välillä, muodostavat siis kiinnostukseni lähtökohdan tämän työn tekemiselle. Tälle näyttämölle päihdeongelmien tutkimus, ja muut vastuulliset tahot juoksuttavat kunnioitettavan määrän tavoiteohjelmia, seminaareja, laatusuosituksia, strategioiden laadintaa ja valvontaa, koulutusta ja käytänteitä. Asettuuko sosiaalityö ja sosiaalityöntekijä näiden vaatimusten kohteena elottoman byrokratian rakentajaksi ja laajentajaksi, vai löytyykö vielä jostakin potkua sisällyttää edellä mainitun kaltaisia ohjeistuksia arkisen sosiaalityön ja sosiaalityöntekijän asiantuntijaroolin selkiyttäjäksi ja vahvistajaksi? Erityisesti, sallii ko maaseutusosiaalityön reaalitilanne ottaa vastaan kaikkea sitä sietämisen, tietämisen ja taitamisen tulvaa, joka vyöryy sosiaalitoimiston arkeen kaikkia mahdollisia väyliä pitkin? Sosiaalityöntekijän vastaanotolle tulvii yhdestä ovesta suomalaisen yhteiskunnan päihdetyövaatimusten humalluttava virta, ja toisesta ovesta hoipperoi sisään päihdeongelmainen tuntemattomilta retkiltään. Hyvän elämän tavoitteilla, ja elämää suojelevilla ammatillisuuden eettisillä askelmerkeillä, sosiaalityöntekijä koettaa paikantaa itseään noissa vaatimuksissa ja oikein tekemisen juridisoituvassa otteessa. Mutta miten ylipäättävänsä maaseudulla käy sosiaalityön tilan ja tilanteen, joissa sosiaalityöntekijöinä toimivat virtaavat läpi sosiaalitoimistojen, päihdeidenkäyttäjän viinavirtoja sukkelammin? On helppoa virittää lastensuojelu- ja päihdehuoltolaki, taikka jokin muu hyvä tarkoittava normisto uusiksi lisääntyneine vaatimuksineen, mutta kuka sen kaiken voi elää todeksi?

Tällaisten vähemmän maailmaa syleilevien hajanaisten pohdintojen jälkeenä työni tavoitteiden mukaisesti määrittävät ja tarkentuvat tutkimusongelmaksi esittämäni kysymykset. Nämä tutkimusongelman kysymykset ovat etnograafisia kosketuspintoja maaseudun sosiaalityöhön, sen

arkisessa ympäristössä. Kysymykset haastavat tarkastelemaan sellaisienkin merkkien ja merkitysten olemassaoloa, jotka ehkä kertoisivat jotakin siitä, uinuvatko Hyvinvointisuomen sosiaalipalvelut vielä kapaloissaan, vai ollaanko niitä kietomassa jäähyväisiksi käärinliinoihinsa.

Tutkimusongelmani kysymykset muotoilen seuraavasti:

- Minkäläisten haasteiden eteen sosiaalityön missio asettuu suomalaisen maaseudun kuihtuvassa maisemassa?
- Minkäläisten tekijöiden varassa on mahdollista maaseudulla rakentaa sosiaalityön ammatillista identiteettiä?

Näiden kysymysten sisältöjä pyrin tarkastelemaan, syventämään, ja tarpeellisessa määrin laajentamaan sosiaalityössä kohdattavan päihdeongelman ristiriitaisia tunteita ja ajatuksia herättävällä haasteiden kehätiellä.

Ajattelen, että tutkimukseni tärkeä esioletus on se, että sosiaalityö yleisesti ottaen jo nykyisellään on tukehtumassa tehtävänsä mahdottomuuteen – maaseudulla ja kaupungeissa. Lisäksi sosiaalityön luonteeseen kuuluu, että kun hyvinvointivaltion lakeja ja ohjeistuksia säättävät tahot syöttävät keskeytyksettä sosiaalityölle uusia linjauksiaan, niin ne usein myös synnyttävät uusien asiakkuuksien alkamisia (Juhila 2006, 219). Kun on olemassa tunnetunlainen järjestelmä, niin sinänsä tällainen uuden tarpeen ”löytäminen” on sosiaalityön huolenpitotehtävän kannalta luontevaa, ja hyväkin sekä asiakkaan että työntekijän asemien turvaamiseksi. Mutta jos sitten kansa, sosiaalipolitiikan kenties hyvää tarkoittavassa hengessä, kutsutaan palveluiden äärelle, ja sosiaalityöntekijöitä kannustetaan avunhakijaa palvelemaan, niin kaiketi kannustajan tulisi miettiä palvelujen tuotannon kestävyyttä samalla uutta luovalla innostuksella. Maaseudun pienessä kunnassa, jossa yhteiskunnallisen kehityksen myötä näyttää syntyvän monenlaisia resurssivajeita sekä työn kohteiden, että työn tekijöiden kentällä, ja jossa erilaiset ratkaisujen rajat tulevat vastaan nopeammin kuin suurissa kunnissa, sosiaalityöntekijä rutistellaan hyvin pian tyhjäksi lopuistakin missionsa hyvistä tavoitteista. Aloittamani matkan varrella pyrin tutkimukseni tavoitteita palvelevasti pitämään esillä sosiaalityön tekemisen mahdollisuuksien rajoja maaseudun sosiaalityössä.

2. MAASEUDUN RÄNSISTYNYT KANSALLISMAISEMA SOSIAALITYÖN JA ASIAKKAIDEN JULKISENA TILANA

2.1 ELÄMÄN HAHMOTTELUA KANSALLISMAISEMASSA

Suomalaisten mielessä maaseutu näyttää kuvautuvan yhä edelleen joko mitätöitynä TV:n ”Maajussille morsian” junttilana, maataloustukia vinkuvina punakkaposkisina viljelijöinä, tai romanttisena mummonmökkien ja heinäseiväsrivien maisemana. Syvimmillään jokaisella on oma erityinen suhteensa maaseutuun, joka liittyy omiin ja lähiympäristöltä perittyihin kokemuksiin ja muistoihin. Maaseudun elinkeinorakennehan muuttui varsin nopeasti 1960- ja 1970-luvuilla, ja agraarinen Suomi urbanisoitui teollisuuden savupiippujen varjossa (Karisto ym.1984, 201). Tämän myötä elämäntapa maaseudun perustuotannossakin muuttui osaksi Suomen teollistaloudellista suhdanneheiluria. Vaikka ymmärrän numerotiedon tärkeän merkityksen maaseudun tilan ja tilanteen ymmärtämiseksi, uskallan uhmata toiveita tällaisesta tiedosta, ja pyrkiä esittelemään sellaisia laadullisia näkemyksiä maaseudusta ja erityisesti omasta tutkimusalueestani, jotka minun ajatuksissani palvelevat tämän tutkimuksen kirjoittamisen tavoitteita.

Maaseudusta on tullut jotakin muuta, kuin mitä se oli mielikuvaromanttisena mummon aikana. Työn ja elämisen ehdot lähenevät kaupunkien elämäntyylejä ja ehtoja (Sarmela 1989, 152). Varsinkin maaseutukuntien keskustat elävät jo hyvin pitkälle ”kaupunkimaisesti”, ehkä jonkinlaista lähiöelämää luonnon lähellä. Maaseutu ei kuitenkaan ole paikalleen museoitu menneisyyden tarina, vaan elää mukana ympäröivän yhteiskunnan muuttuvissa ehdoissa, vaikka muutosnopeudet eivät ehkä olekaan kaupunkien kaltaisilla kiihdytyskaistoilla. Tietysti osana maaseudun identiteettiä ja elämänmuotoa vieläkin on työn ja vapaa-ajan luontosidonnaisuus (Peltola 2003, 13). Sato kypsyy hitaasti omalla rytmillään, ja lehmät poikivat vain kerran vuodessa. Tämä hitaus ei kuitenkaan ole pysähtyneisyyttä, mutta muutoksen muokkaamissa auranjäljissä kääntyy maaseudun elämään pelottavan synkkää mustaa pintaa. Maaseudun avoin maisema kasvaa umpeen elävälle elämälle vieraaksi, ja viimeisten lehmien hätäntynyt mylvintä katoaa teurasauton mukana mahdottoman kilpailun markkinoille.

EU:n määrittely maaseudulle tarkoittaa alle 30 000 tuhannen asukkaan kuntaa. Tällaisten mittasuhteiden vieraudesta suomalaiselle väljyystodellisuudelle kertoo se, että tällainen määritelmä muuttaisi Suomen lähes täysin maaseudeksi (Paunikallio 2003, 13-14). Tilastokeskus asettaa Suomen meille sopivampaan mittakaavaan, jonka mukaan maaseutukuntia Suomessa on 291 ja

niissä väestöstä asuu alle 60 prosenttia taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 15 000, sekä kunnat joiden asukkaista vähintään 60 prosenttia, mutta alle 90 prosenttia asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 4000

(http://www.stat.fi/ajk/tapahtumia/maaseutu_kaupunki_tammilehto.pdf).

Näiden määritelmien sisälle mahtuvat tutkimukseni viisi kuntaa (asukasluvut suluissa), kunta D (7630), kunta A (3540), kunta B (3525) kunta C (2461), ja kunta E (1761). Nämä muodostavat sen julkisen tilan, jossa tutkimukseni kysymykset muuttuvat sosiaalityön empiriaksi. Kuntia en halua nimetä niiden omilla nimillä, vaikka kunnat olisivatkin paljastettavissa käyttämistäni koodeista huolimatta. Valintaani perustelen sillä, että tarkoitukseni ei ole tutkia erityisesti juuri näitä kuntia, vaan pienen maalaiskunnan sosiaalityötä jonkinlaisessa yleisessä kehyksessä. Ratkaisuani perustelen myös sillä, että en halua nostaa havainnoimiani taikka haastattelemiani sosiaalityöntekijöitä sellaisenaan tarkastelun keskiöön, vaan tälläkin tavalla suojata heidän integriteettiään.

Tutkimukseni kuntien muodostama seutukunta ja lääni ovat asukasmäärissä menettäjiä.

Väestönkehityksen keskeisimmät tekijät alueella ovat jo pitkään olleet muuttoliikkeestä aiheutuva väestön väheneminen ja väestön ikääntyminen. Koko läänissä yli 65-vuotiaiden osuus on 19,5 prosenttia, kun koko maan vastaava luku oli 16,5 prosenttia vuonna 2006. Tässä kyydissä läänin huoltosuhde on vääristynyt 1,5 suuruiseksi. Seutukunnan väkiluku puolestaan on kuluvana vuonna 2008 vähentynyt 144 asukkaalla ja kaikki kunnat ovat olleet menettäjiä. Harmaantuva ja vähenevä väestö saa alueella elantonsa merkittävässä määrin maa- ja metsätaloudesta, mutta myös palvelut, sekä pienimuotoinen teollisuus, ovat huomattavia työllistäjiä alueella. Lukio on kaikissa muissa kunnissa paitsi kunnassa E, ja ammatillista opetusta saa vain kutistuneessa ammattioppilaitoksessa kunnassa D. Kunta A on hyvä esimerkki kyläkoulujen lakkauttamisesta. Kaikista viidestätoista 1950-luvun kyläkoulusta on tänään jäljellä yksi. Samanlainen kehitys on ollut muissa kunnissa ja alueen lukioiden kohtalosta käydään jo yhdistämiskeskustelua. Työvoimatoimisto on vain kunnassa D, KELA:n toimisto kunnassa D ja sivutoimipiste kunnassa C sekä kunnassa A, jossa vastaanotto on vain kerran viikossa. Poliisilaitos on kunnassa D ja palvelupiste kunnassa C, sekä yhtenä päivänä palvelupiste kunnassa B. Poliisin organisaatiota ollaan muuttamassa, ja sen myötä nykyisetkin palvelut keskittyvät harvempiin paikkoihin.

Maaseutua koskevat väestö-, elinkeino- ja palvelurakenteisiin liittyvät kysymykset ovat osa alueellisen erilaistumisen, ja myös eriarvoistumisen, keskeisiä haasteita (Heikkilä ym. 2002, 17-20). Edellisessä kappaleessa kuvattujen todellisuuksien keskellä Sisä-Savon kunnat kehittelevät Paras-

hankeen nimikkeellä sopeutumiskeinojaan taloudellisten muutosten keskellä. Alueellisen kehityksen epätasaisuudesta seuraa monenlaisia paikallisia strategioita, joiden suuntimilla olemassaolon kuluttavaa taistelua kunnissa käydään. Sosiaalialan kehittämishankkeen 2003-2007 loppuraportin mukaan kuntien välisellä yhteistyöllä on haluttu turvata kaikissa maan osissa yhdenvertaisuus peruspalvelujen saamiseksi (STM 2008, 33). Tällainen tavoite kuulostaa varsin kelvolliselta, mutta viimevuosien kehitystrendit eivät helpolla lupaa hyvää maaseudun palveluiden säilymiselle edes entisellään.

2.2 KYLÄRAITIN HILJAISUUDESSA ON KUITENKIN ELÄMÄÄ

Ymmärtääkseen tätä julkista tilaa, ja sen merkitystä sosiaalityön ja sen asiakkuuksien kohtaamisen yhtenä tärkeänä määrittäjänä, se on viisasta jakaa kolmeen osaan. Ensiksikin *fyysiseen* tilaan, joka luontevasti on se maantieteellisesti rajattu alue, jonka sisään tarkastelemieni kuntien rakennettu, että rakentamaton ympäristö kotiutuu. Toiseksi *sosiaaliseen* tilaan jossa kaikki erilaiset sosiaaliset ja kulttuuriset elämänalueet sisällöillään muokkaavat paikallisuuden elämänmuotoja. Kolmanneksi *mentaaliseen* tilaan, joka rakentuu ihmisten mielikuvista, koodeista ja merkityssisällöistä (Harju ym. 2001, 4-5). En jalosta näitä tiloja otsikoihin työssäni, mutta lukijan on syytä pitää nämä mielessä, kun tulkitsee niitä pohdintojen taustoja, joille yritän rakentaa tutkimusmatkani tavoitteita ja kuvauksia. Kaikissa näissä tiloissa tapahtuu kaiken aikaa muutoksia, joilla on vaikutuksensa kuntalaisen arkeen ja sosiaalityöntekijän työtodellisuuteen. Fyysisessä tilassa kunta kaavoittaa toivetonnteja ja auttaa teollisuushallien rakentajaa. Sosiaalisessa tilassa kuntalainen rakentaa uudenlaista sosiaalista verkostoaan yksityisautoistuvan ja tietoteknistyvän välineistönsä avulla. Mentaalisessa tilassa maailma avautuu paikallisuudesta ulos maailmaan, liberaaleimpiin arvo- ja asenneilmastoihin.

Elämä pienissä maalaiskunnissa voidaan karkeasti jakaa vaikkapa kahteen, enemmän tai vähemmän päällekkäiseen ja läheisessä suhteessa toisiinsa verkottuvaan osaan. Ensiksikin monella tavalla urbanisoituun kuntakeskuksen elämään, jossa elämäntyöli lähestyy kaupunkilähiön urbaanille maistuvaa arjenkulttuuria, ja toiseksi keskuksen ulkopuolella olevien kylien ehdoiltaan ja tavoitteiltaan omaperäiseen, perustuotantoa myötäilevään elämänrytmiin. Asuminen maaseudullakin keskittyy yhä voimakkaammin keskuksiin ja syrjäkylät tyhjenevät. Tämä kehitys sai alkunsa jo 1950-luvulla, mutta voimistui lähestyttäessä 1970-lukua (Lehtonen 1990, 221). Kuntakeskuksiin rakennetaan hiljalleen uutta, mutta harvemmin uusille kuntaan muuttaville, vaan useimmiten syrjäkylältä keskuksen palvelujen läheisyyteen kaipaavalle vanhemmalle väelle.

Muuttoa tapahtuu myös paikallisesti kunnan sisällä, eikä vain kunnista toiseen taikka maasta toiseen. Heikoimmilla ovat ne alueet, jotka sijaitsevat kauimpana keskuksista. Myös pieni joukko eläkkeellä olevia paluumuuttajia, ja erityisesti muualta Suomesta tulevat kesämökkiläiset, tuovat oman värinsä kuntien elämään. Uusintavaa voimaa ei kuitenkaan näistäkään ryhmistä tunnu löytyvän, vaikka esimerkiksi kuntaan A mökkiläisten maksamat verot ja palveluiden ostot ovat sinänsä huomattavia. Ikärakenne ei muutu huoltosuhdetta korvaavaksi, eivätkä kesäasukat muodosta uutta elävää maaseutua.

Kaiken kaikkiaan maalaiskuntien elämä muutoksessakin on vähemmän intensiivistä, kuin kaupungeissa. Liikenne on hiljaisempaa, eikä sitä tutkimukseni missään kunnassa rytmitä liikennevalot, ja yhä harvemmin joukkoliikenteen ihmisiä palveluihin yhdistävät tiukat aikataulut. Keskustojen kaduilla on tilaa kävellä, ja voi halutessaan katsoa kauas maisemaan, jonka pienimittaisempaa toimintaa on helpompi ymmärtää, kuin kaupunkien monikerroksista ja monimuotoista elämää. Kuluttamisen kulttuurit eivät maaseudulla iske kasvoille mainosvaloissa tai mainosikkunoissa. Täältä on lähdettävä, ja lähdetään pitkälle, mikäli viihteen ja muodin viimeiset mukana pysymisen merkit on saatava omaan käyttöön. Mahdollinen kuluttamisen toisenlainen kuva maaseudulla liittyy läheisesti jonkinlaiseen harkitun niukkaan käytännöllisyyteen. Työssä käyvän maalaisväestönkin vaurastuminen, erityisesti sosiaalista ja mentaalista paikallista tilaa muokkaavat reaaliaikaiset kuvat ja viestit maailmalta uuden tekniikan välittämänä, sekä oman auton tuoma liikkumisen vapaus tuovat maailman myös maalaiskylän syliin. Yhä useammat kuluttajat maaseudultakin lähtevät maailmalle seiväsmatkoilleen, piipahtavat IKEA:ssa ja Tuurin Kyläkaupassa varsin luontevasti. Olisikohan niin, että maaseudun tietty hitaus on samalla kertaa sen vahvuus, mutta toisaalta osa tuosta hitaudesta ei ehkä estä pitämästä maaseutua kiinni kaikesta siitä tarpeellisestakin kehityksestä, joka kuljettaa keskuksia lähempänä pintaa.

2.3 NE LÄHTEVÄT JOTKA PYSTYVÄT, TOISET JÄÄVÄT

Edellä mainittujen fyysisten ja kulttuuristen matkantekojen keskellä maalaiset omalla kyläraitillaan kohtaavat useammin tuttuja ja tuttuutta, kuin kaupunkilainen. He ovat harvemmin toisilleen anonyymejä vieraita ja koskettavat toistensa elämää monilla intiimeillä tavoilla, joissa rakentuu paikallisia tulkintoja ja koodistoja elämästä täällä ja muualla. Sukunimiä on vähemmän, mutta samannimisiä sitäkin enemmän. Tutkimukseni päihdehuollon asiakkaat eivät maaseudulla jää samalla tavalla anonyymeiksi kuin kaupungissa. Jonkinlainen turvallisuuttakin tuova tekijä

kohtaamieni ihmisten mukaan on se, että kyläraitilla tunnetaan omat ”kylähullut” ja osataan heihin ”suhtautua”. Maaseudun sosiaalityölle tällainen ”tuttuus” tuo oman leimallisen piirteen.

”Kyllähän eräs maaseudun sosiaalityötä luonnehtiva tekijä on, ettei täällä ole samanlaisia tuntemattomia huumehörhöjä kuin kaupungissa. Meillä on nuo kaikkien tuntemat, viinahuuruiset tutut tössykät.”

(sosiaalityöntekijä 1 kunta A)

Maaseudun väestö on suuressa kuvassa homogeenisempää, kuin kaupunkiin eri puolilta maata pakkautuvat monenlaiset kansalaiset. He elävät erilaisten omien kehitysristiriitojen keskellä, jossa tuttuus ja pysyvyys kuitenkin vähenee, ja tilaa ottavat uudenlaiset maailmalta välittyvät arvojen ja elämäntyylien kelluvat kulttuurikutimet (Uusitalo 1998,129). Tämän kehityksen virtoina maaseutua huuhtovat työn, vapaa-ajan ja huolestuttavan väestörakenteen muutokset.

Tutkimani alueen kuntien peruskoulun tai lukion päättävien ikäluokkien nuorista suurin osa muuttaa oman kuntansa ulkopuolelle koulutuspaikan taikka työn puuttumisen vuoksi, sieltä pysyvästi koskaan palaamatta (Kuhmoinen & Niittykangas 2008, 32-36). Alueen kuntien projektit uusien kuntalaisten houkuttelemiseksi kilpailevat satojen muiden, lähes ilmaisia tontteja tarjoavien, rauhallisten, lapsiystävällisten ja luonnonkauniiden etätyökuntien kanssa (Uusitalo 1998, 78-79). Kuntiin jäävät kyläraitien pysyväismittaajat ovat yhä useammin niitä, joilla ei ole mahdollisuuksia täällä eikä muualla – täällä on kuitenkin se tuttuus. Alueelta muuttavien nuorten innovatiivisista matkakertomuksista voidaan ylpeänä lukea alueen valtalehdistä komeita tarinoita. Onhan hyvä tietää, että täällä kalliisti ja laadukkaasti peruskoulutetut nuoret ovat päätyneet lahjaksi ja lahjakkuudeksi kasvukeskuksiin, muualla Suomessa ja ulkomaillakin. Uusi 1990-luvun alussa alkanut muuttoaalto tyhjentää maaseutua lahjakkuusreserveistä. Tyhjeneviin maaseudun kuntiin ei niiltä markkinoilta näyttäisi valuvan lehtileikkeitä arvokkaampia resursseja (Kuisma & Haavisto 1995, 18). Paikalleen jääneillä tai muuttoaan siirtävillä on usein sosiaalista periytyvyyttä, jonka yhtenä osana on kouluttautumiskulttuurin vieraus perheiden selviytymisen strategisissa valinnoissa (Helve 1997,3). Tuon koulutuskulttuurin osaaminen on tämän ajan teknistyneen tietoyhteiskunnan työmarkkinarakenteessa ainoa toimiva pääsylippu pitävämmälle elämän alustalle. Tästä todistavat kaikki tutkimusalueeni sosiaalityöntekijät yksimielisesti. Maaseudun sosiaalityöltä puuttuvat monet niistä työkaluista, joilla tuollaista yksilön resurssivajetta voisi korjata. Ei ole koulutuspaikkoja, ei monimuotoisia työtehtäviä, eikä työmarkkinoille kuntouttavia taikka opastavia paikallisia viranomaisia. Ilman suurempaa rohkeutta uskaltaa todeta, että keskeisimmäksi työkaluksi nousee

sosiaalityöntekijän luovuus. Tutkimusalueeni kunnista vain kunnassa D on supistuvaa ammatillista koulutusta ja viime vuosina syntyneet työpaikat on jouduttu suurelta osin täyttämään muualta tulleella sopivasti koulutetulla työvoimalla. Työhön ei enää haeta kokemuksen kuluttamaa känsäistä ”sekatyömiestä”.

Maaseutu elää siis omaa dynaamista muutosta, mutta sen muutoksen jäljet ovat karneaa katseltavaa. Maaseudun aikaisemmin turvalliset ja tutut sosiaaliset verkostot ovat purkautumassa, eivätkä tukea tarvitsevat enää voi hakea apua lähiympäristöstään samaan tapaan kuin aikaisemmin, ja vuorovaikutussuhteita haetaan kylän ulkopuolelta ammatillisista ja harrastuksiin perustuvista lähteistä (Heikkilä ym. 2002, 24). Ehkäpä on hyväksyttävä sellainen ajatus, että esimerkiksi maaseutuun erityisesti liitetty käsite kuin yhteisöllisyys ei enää eläkään maantieteellisesti rajatulla tutulla alueella, vaan jonkinlaisena moraalisena alueena, joka virtuaalimaailmassa kulkee rajojen yli ja matkojen päähän kuin Arlan maito ja sitoo ihmiset yhteiseen sosiaaliseen kokemukseen (Holmila 2001, 12). Tällaisen yhteisöllisyyden on kuitenkin vaikea tavoittaa sosiaalitoimistojen perusasiakaskuntaa, heille kaikki tapahtuu ajallisessa ja fyysisessä paikallisuuden rajaamassa tilassa. Sitä paitsi maaseudulla on kaikkea yhä vähemmän: ihmisiä, työpaikkoja, palveluja ja sosiaalisia kontakteja. Itsenäiseen elämään kykenevien ihmisten tärkeät sidosryhmät ovat entistä useammin omankylän ulkopuolelta ja hyvinkin kaukana (Mt 2001, 91). Elämässä työn ja toimeentulon avulla kiinni olevat voivat rakentaa ja laajentaa elinpiiriään tarvitsemallaan ja haluamallaan tavalla. Pulmallisia kysymyksiä nousee niiden ihmisten keskuudesta, joiden tila ja mahdollisuudet elämässä mieluumminkin kutistuvat, mutta joihin samaan aikaan välittyy hämmäntävää ja eriarvostavaa todellisuuskuvaa maailmamme laajenevista mahdollisuuksista. Niukat resurssit eivät kuitenkaan suoraviivaisesti tuota kokemusta talouden niukkuudesta (Siltalahti ym. 2008, 148-149). Ihmisen hyvän elämän malleja on monenlaisia.

Kun luen tutkimusalueeni kuntien kuntastrategioita, siellä useimmin käytettyjä ajatuksia on: ”Tehdään kunta X elinvoimaiseksi ja houkuttelevaksi.” Kuntien päättäjät tekevät omista lähtökohdistaan työtään hyvillä tavoitteilla maailmassa, jossa kuntienkin reagointia vaativat tapahtumat kulkevat ainakin läksyn verran kuntien päätöksenteon edellä. 1960-luvulla luotu kehitysaluepolitiikka on muutettu 1980-luvulla aluepolitiikaksi, ja näillä toimenpiteillä on pyritty pitämään yllä teollista kehitystä ja pohjoismaista hyvinvointivaltiota. Lisääntyneiden alueiden Euroopassa aluepolitiikka on noussut vahvaksi iskusanaksi, johon Suomenkin kehitysalueet on tarkoitus integroida (Eskelinen 2001, 18-20). Oma havaintoni on, että tutkimusalueeni kunnissa ainakaan eurooppalaista aluepolitiikkaa ei täysin ymmärretä, ja että menossa olevat sinänsä

mahdollisuuksiakin tuovat kunta- ja palvelurakenneuudistukset elävät omaa kansallista elämäänsä. Sillä miten aluepolitiikalla pystytään vastaamaan globaalin talouden haasteisiin, rakennetaan niitä työkaluja, joilla maaseudun elinvoimaisuuteen ja maaseudun väestörakenteiden vääristymiin voidaan vaikuttaa.

Kun vuosittain kuntien valtuustot kokoontuvat päättämään tulevan vuoden talousarvioista ja rakentamaan niistä omia elinkelpoisuusmittareitaan, valjastetaan myös sosiaalityöntekijät taloushallinnon palvelukseen. Osallistuminen vuosittaisiin säästötalkoisiin paljastaa sosiaalityöntekijän kaksoisroolista palkanmaksajan äänen. Tutkimukseni ajankohtana jokainen tutkimusalueeni kunta supistaa palvelurakenteestaan merkittäviä osia, ja tämä numerotodellisuus paljastuu muutamien tulevien viikkojen aikana. Olkoot talouden tunnusluvut minkälaisia tahansa, sosiaalityöntekijälle se tarkoittaa tarkempaa talousohjausta, ja asiakkaiden tukirakenteiden karsimista. Sosiaalityön eettiset mittaluvut asetetaan entistäkin tiukemmalle, kun suomalainen hyvinvointivaltio kadottaa kosketustaan universalismiin, ja yhä useammalle palvelulle tulee köyhälle mahdoton hinta (Saari 2005, 404). Kuntakuvassa elinkelpoisuuden ja palveluiden ahtaat raamistot eivät pysty jarruttamaan maaltapakoa, jonka uutta aaltoa joudumme todistamaan. Tarkastellessani tutkimukseni kuntia ja niiden sosiaalityötä, astelen luultavasti viimeisiä hetkiä nykyisessä muodossa olevien peruskuntien raitteja. Kaikissa tutkimusalueeni kunnissa ollaan hakemassa uusia kuntarakenteita, ja näiden ensimmäiset tulokset ovat kansalaisten testattavana muutaman vuoden sisällä.

Kun aloitin kirjoittamalla otsikkoon ränsistyneestä kansallismaisemasta, ymmärsin sen julkisen tilan kuvana kunnan hyvinvoinnista. Ajattelin myös, että jos kyläraitia päivittäin vaeltavan asiakasyhteistyökumppanin mielenmaisemaa virittää huonosti hoidettu risuttuva maisema, sillä täytyy olla oma altistava vaikutuksensa kulkijan elämäntoivon tulkintoihin ja kokemuksiin. Tätä vahvistavat ympäristöpsykologian tutkimukset, joiden mukaan ympäristön hoitamattomuus saattaa jopa vaarantaa terveyttä ja toisaalta, että hoidettu puistomainen ympäristö tukee esimerkiksi mielenterveysongelman kunnoutumista (Horelli 2004, 82 ja 88). Olen kuullut oman kuntani sosiaalityötä arvioivilta, että monien sosiaalityön asiakkaiden on suorastaan helpompi samaistua ja olla tuntematta vierautta rähjäisessä ympäristössä. Tällaiseen ajatukseen saattaa sisältyä sellainenkin sosiaalityön eettiselle tasa-arvon tavoitteelle hankalasti selitettävä ajatus, että sosiaalityön asiakkaille rähjäisyydessä ja vähässäkin on tarpeeksi. Tuollainen ajattelu ei elä eristettyä itsenäistä elämää, vaan sillä on liittymäkohtia yleiseen arvomaailmaan, kuntien tulevaisuuden visiointiin ja muuttoa harkitsevien lähtökynnyksiin. Ihminen toimii muuttoratkaisuissaan ja visioinnissaankin

kokonaisuutena, monilla sidoksilla yhteydessä ympäristöönsä ja noita prosesseja kannattelee myös omalta osaltaan mielikuvat ja kokemukset omasta ympäristöstä. Kuntalaisenakin ihminen on oman elämänsä subjekti ja heikoissakin oman elämänsä valintatilanteissa pyrkii hakemaan tukea arvokkuutensa todeksi elämiseen. Niille, jotka jäävät maaseudulle, ja joilla elämäneväät jostakin syystä ovat jääneet heikoiksi, sosiaalityöntekijän tehtävänä on lähteä muutostyöhön asiakkaan tukemiseksi. Risuttuva maisema ei tässä työssä saa ohjata eettisiä valintoja, vaan asiakkaan elämään tulee aukaista avoin maisema toivon tulevaisuuteen.

3. TUTKIMUSMETODI, TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSI TUTKIMUKSEN TYÖKALUINA JA TULKKINA

3.1 ELÄMÄ TOTEUTUU ROOLEISSA JA ROOLIT ELÄMÄN DRAAMASSA

Tutkimukseni viiden kunnan maantieteellinen alue on sellainen puolalaisen sosiologin Szepanskin määrittelemä yhteiskuntaelämän alue, jossa tutkimukseni asiakkaat ja sosiaalityöntekijät ovat myös sosiaalityölle ominaisessa vuorovaikutuksessa keskenään (Szepanski 1970, 23). Tämän tutkimusalueen paikallisuudessa sosiaaliset rakenteet tuottavat kaikkia niitä yhteisöjen ja yksilöiden välisiä vaihtoja, joiden muotojen tarkasteluun ja tulkintaan sosiaalityössä omistan tutkimukseni elämää ihmettelevät sivut. Tällä samalla maaperällä löytyy myös se sosiaalisen arkielämän goffmannilainen näyttämöllinen todellisuus, jossa näytellään kaikki ne hämmästyttävät roolit ja draamat, ja joiden käsikirjoitusten uudelleen muokkaamiseen sosiaalityö osallistuu (Saaristo, Jokinen 2004, 61-63). Tuota sukupuolittunutta julkisen ja yksityisen herkkää rajankäynnin tilaa sosiaalityön ”hiljainen kulttuuri” tulkitsee professionaalisuuden diskurssikentän ihmeteltäväksi (Petrelius 2003, 4-5). Seuraavassa lähestyn niitä välineitä, työskentelyn tapoja ja tutkimuksen aineistoja, joilla pyrin paljastamaan ainakin osia sosiaalityön haasteista pienissä kunnissa. Esittelen myös analyysin avaimia tuon esiin nostetun aineiston kuvailemiseksi.

3.2 ETNOGRAFIAN ETNOS JA GRAFOS

Etnografia on tutkimusmetodi, jonka avulla pyritään ymmärtämään ihmisen arkista elämää tuomalla teoreettinen ajattelu ja tutkijan osallistuminen tutkittavaan ympäristöön (Rose 1988, 119). Tällä pyritään toteuttamaan etnografian kahta keskeistä ominaisuutta, eli tehtävänä on kokonaisuuden kuvaaminen, ja jonkinlainen vertaileva poikkikulttuurinen perspektiivi. Tehdään intensiivisiä, yksityiskohtaisia tutkimuksia sosiaalisista ja kulttuurisista ilmiöistä, sekä lisätään ymmärtämystä yli kulttuurirajojen näkemällä yksityiskohdat laajemmissa yhteyksissä. Risteillessäni sosiaalityön monikulttuurisessa verkostomaisemassa, pyrin sosiaalityön, ja erityisesti sosiaalityöntekijöiden omasta näkökulmasta ymmärtävään vuorovaikutukseen tutkimuskentän tiedon, toiminnan ja totuuden kanssa (Englund 1994, 209). Väistelen luonnontieteellistä sekularismia ja yritän hallitusti antautua jonkinlaisen kulttuuriantropologisen hermeneutiikan virran vietäväksi. Oman tutkimukseni etnografia on Mahlerin yhdeksännen sinfonian finaalin kaltaista pohdiskelua, jossa teemat taikka sävelkulut (tässä metodinen uskollisuus) eivät näyttele keskeisintä roolia, vaan tunnelmat (tässä ihmisen arkitodellisuuden läheisyys) (Mt. 1994, 211).

Etnografia on kenties enemmän antropologien käyttämä tutkimusmenetelmä, ja saattaa joistakin tuntua vieraalta sosiaalityön tutkimuksen yhteydessä - vaikkei se sitä olekaan. Omassa tutkimuksessani olen tutkijana varsin kiinteästi osa tutkimaani sosiaalityön kenttää. Osallistuvan havainnoinnin tapahtumien keskelle sijoittuva analyttinen läsnäolo piirtää syvältä nousevaa tutkimuskentän omaa kuvaa tarkasteltavista ilmiöistä (Metsämuuronen 2001, 18-19). Työskentelen sosiaalityöntekijänä yhdessä tutkimistani kunnista, ja olen kiinteästi yhteistyössä myös muihin tutkimukseni kuntiin. Vaikka joku lukijoista valintaani vierastaisikin, toivon kuitenkin tutkimukseni myöhemmillä sivuilla pystyvani paljastamaan lukijalle valintani motiivit ja tavoitteet. Etnografia, jolla on juurensa antropologiassa, on mielestäni työni luonteen ja työskentelytapani kannalta tuloksellinen väline tavoittaa syvempi kosketus ja ymmärrys tutkimuskenttäni sisäiseen dynamiikkaan (Rose 1988, 120).

Etnografiaa kritisoivat nostavat esiin metodissa piilevän subjektiivisuuden. En näe kuitenkaan mitään vaaraa siinä, että jossakin tutkimuksen vaiheessa dramaattisella, ja puhtaalle tutkimukselle kohtalokkaalla tavalla, unohtaisin tutkijan roolini käsikirjoituksen, taikka gradun ohjaajan muodossa istuvan muistuttajan olkapäälläni (Metsämuuronen 2001, 21) Oma osallistumiseni tutkimuskentän arkiseen toimintaan tekee tutkimuksestani ”kvalitatiivisella tavalla subjektiivisen”. En pidä tätä tutkimukseni heikkona kohtana tai tieteellisyyden väistelynä, vaan ymmärrän ”subjektiivisuuden” tärkeänä tutkimusinstrumenttina. Ajattelen, että tällaisesta osallistujan roolista käsin minulla on mahdollisuus lähestyä sellaisia sosiaalityön tekemisen intiimejä kohtia, jotka jäisivät paljastumatta ehkä erityisesti kvantitatiivisen tutkimuksen matemaattisissa mallinnoissa. Valitsemani metodi edellyttää sellaista *epistemologista* uskoa siitä, että tutkimusmatkani kohteen viisi kuntaa muodostavat sellaisen ihmisen elämän universumin, jota on mahdollisuus tutkia, ja saada siitä systemaattista tietoa (Huges 1979, 22-23).

Etnografia liittyy osaksi kvalitatiivista tutkimusperinnettä, jonka tyypillisenä tunnusmerkistönä esiintyy hyvin monipuolinen aineisto. Metodi perustuu oivallisesti edelliseen kappaleeseen liittyen dialogiseen lähestymistapaan, jossa tutkija ja tutkittava kohde asettuvat vuorovaikutukseen suhteessa toisiinsa. Tämän vuorovaikutussuhteen toiminnan kautta voin omassa tutkimuksessani lähestyä sosiaalityön omaa kulttuuria, ja tehdä siitä havaintoja myöhempää analyysia varten (Nikkonen ym. 2001, 44). Edelliset kirjoittajat kirjoittavat etnografisesta tutkimuksesta hoitotieteissä, ja näkevät menetelmän avaavan tuoreita näkökulmia hoitotyön arkeen. Samoista

lähtökodista pyrin itsekin avaamaan sellaisia kokemuksia, tunteja ja tunnelmia, jotka voisivat tuoda esiin jotakin oleellista sosiaalityön ontologiasta.

Oman tutkimuksen *ethnos*, ”kansaa” muodostuu pääasiassa tutkimieni viiden kunnan sosiaalityöntekijöistä tutkimusajankohtana ja sitä edeltäneiden viiden vuoden ajalta. Tätä etnosta en pyri tutkimaan suurena massana, vaan nostamaan esille yksittäisen sosiaalityöntekijän oman kokemuksen ja äänen. Tässä tutkimuksessa toimii yhtenä esioletuksena ajatus, että jokainen yksilö on omalla historiallaan omanlaisensa, ja että en pyri erityisesti etsimään sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä tai kokemuksista yhteisiä toistuvia malleja (Nikkonen ym. 2001 48-49). Koska itse asetun osaksi tuota tutkittavaa ”kansaa”, niin ymmärrän, että tällaisessa tilanteessa muodostuva läheisyys muodostaa sellaisen dialogisen todellisuuden, jossa tutkimusmatkani tavoitteiden kannalta merkittävät tunnistuskohdat on mahdollista nostaa tarkasteltavaksi.

En usko pystyväni vakuuttamaan kaikkia lukijoitani näiden tunnistekohtien yleispätevyydellä, eikä se ole tarkoituksenikaan. Ehkä kuitenkin tutkimuksestani on luettavissa vilpittömän yrityksen toteuttaa kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitetta löytää ja paljastaa, tapauksessani, maalaiskunnan sosiaalityön arjen todellisuutta, ennemmin kuin vain vahvistaa aiemmin todettuja väittämiä (Hirsjärvi 1997, 161). Tällaisessa kvalitatiivisen metodin etnografisessa hurmoksessa yritän olla riittävän joustava ja tietoinen oman subjektiivisuuteni tuottamista vaaroista esiintyä liian mahdollisena mahdottomilla kentillä. Etnografia tarjoaa sekä ovien avaamisia, että peitettyä arkea sosiaalityön todellisuuksien maisemaan. Tutkimukseni kannalta mielenkiintoisia ovat kaikki ne sosiaalityön kokonaisuudessa ilmenevät tapahtumat ja tapahtumattomuudet, joita työn tekemisen arjessa pidetään ehkä liian arkisina ja itsestään selvinä niin, että niitä ei ehkä pidetä tutkimisen ja tulkinnan arvoisena. Tällaisen metodin läsnäolon avulla omassa tutkimuksessani pyrin löytämään sellaisia sosiaalityön kulttuurin todellisia merkitysalueita, jotka koostuvat sosiaalityön toiminnan ja toiminnassa tuotetun kokemuksen kuvaamisen mahdollistavien sosiaalisen käyttäytymisen muodoista (Aamodt 1991, 40-43).

Tutkimuksen sovellettu *grafos*, kirjoittaminen, toteutuu tasajalkaa ja yhteisymmärryksessä aineiston keruun ja tutkimuskokonaisuuden asteittaisen edistymisen myötä. Grafos on osa aineiston keruun menetelmää, eräänlaisia kenttämuistiinpanoja, jolla pyritään tietojen monipuolisuuteen ja jonkinlaiseen sosiaalityön ”kulissien” taakse kurkistamiseen (Nikkonen ym. 2001, 66-67). Kulissien takaa uskon löytäväni monenlaista käyttökelpoista narratiivista aineistoa, tutkijan ajatusten kollaaseja, ja vaikkapa sosiaalityöntekijöiden omien työhistorioiden kertomuksia. Tutkimuksen

maisemassa liikkuminen ohjautuu tutkimusongelmasta käsin ja aineiston villiintynyt pelto koulitaan eräänlaisella jatkuvalla analyysillä informaatorikkaruohojen ekonomisessa poistossa. Graduni eettiset näkökohdat pyrin ottamaan huomioon kaiken aikaa tutkimuksen edetessä. Täydellinen tutkimusalueeni anonyymius ei ole tavoitteenani, mutta tekstini juoneen liittyvien henkilöiden läsnäoloa käsittelen suurella kunnioituksella ja hienotunteisuudella (Nikkonen ym. 2001, 53-56). Keräämälleni grafoksen analyysille rakentuu tietysti oma selkeämpi roolinsa tutkimukseni tuonnemmassa osassa, mutta harrastan jonkinlaista esianalyysia pitkin kirjoittamisen prosessia. Graduni partituuri on siis rakennettu monenlaisen aineiston kohtaamisissa ja tulkintatilaisuuksissa.

Tällaisena etnograafisena viljelijäsäveltäjänä olen itsekin varsin keskeinen työväline ja aineisto. Oman osallistumiseni subjektisuutta käsittelen sillä ymmärryksellä ja objektiivisuudella, jonka etäisyyden itseäni, oman ajatteluni rajat sallivat. Tutkimukseni sisältää varsin runsaasti monenlaista luentaa proosasta tiukkaan tutkimukseen, ja havainnoista vapaamuotoisiin haastatteluihin. Tutkimusalueeni sosiaalityön havainnointi sisältäpäin on mielestäni tukevinta antia tutkimukselleni. Tällaista osallistuvaa havainnointia olen alueella tehnyt kohta viisi vuotta, ja nähnyt läheltä joskus myrskyisänkin, muotojaan ja identiteettiään ikävöivän sosiaalityön todellisuuden. Osa tästä havainnoinnista on tietysti muistelua, koska systemaattisemmin olen havaintojani tehnyt vasta syventävien opintojeni alusta saakka. Luotettavuutta vanhemmankin tiedon osalta olen tätä tutkimustani varten parantanut ottamalla esiin erilaiset muistiinpanot alueen sosiaalityöntekijöiden tapaamisista, seminaareista, koulutustilaisuuksista ja työkokouksista. Olen myös työskennellyt sosiaalityöntekijänä erilaisissa yhteyksissä neljän tutkimani kunnan alueella. Tehtävät ovat olleet harjoittelua, sijaisuuksia, lomituksia ja parityöskentelyä. Näissä osallistuvan havainnoijan rooleissa olen voinut lukea itseäni sisään siihen sosiaalityön dynamiikkaan, jota kussakin kunnassa kyseisenä hetkenä on harjoitettu. Tällainen jaetulla mandaatilla liikkuminen tutkimuskentällä saatetaan kokea eettisesti kyseenalaisena ja epäluuloja herättävänä (Germain 1993, 237-267). Toisaalta, onko yhtään tehtyä tieteellistä työtä, jossa objektiivisuus ei olisi koetteella. Ihmisethän näitä aina tekevät, ja se avaa tarkkasilmäisenkin edessä virheen mahdollisuuden (Hoover 1988, 9).

Ne sosiaalityöntekijät, jotka tutkimukseni historian aikana, ja edelleen, työskentelevät alueen kunnissa, ovat saaneet tietää tekemästäni tutkimuksesta ja että kerään havainnoimalla aineistoa alueelta, ja he eivät ole pitäneet sitä ongelmallisena. Toisaalta työntekijöiden voimakkaan vaihtuvuuden vuoksi muutama alueella työskennelleistä, sittemmin lopettaneista, ei ole voinut saada tätä tietoa ja siihen millään tavalla reagoida. Uskon kuitenkin, että en menettele heitäkään kohtaan epäeettisesti, koska tutkimuksessani yksittäisen sosiaalityöntekijän ajatusta ei liitetä johonkin

tunnettuun henkilöön. Se, että tutkimukseni, haastatteluja lukuun ottamatta, on ollut kentällä varsin näkymätöntä sosiaalityön arjen varjoissa liikkumista, on mielestäni lisännyt tutkimuksen herkkyyttä ja mahdollisuuksia lähestyä sellaisia kysymyksiä, tunteja ja kohtaamisia, jotka jollakin toisella metodilla olisivat tipahtaneet tutkimuksen tunnottomalle ulkosyrjälle. Kenttätyöskentelyni ei tutkimuksen tekemisen kannalta ole ollut systemaattisen suunnittelun tulosta, vaan luovaa tilanteisiin sijoittautumista ja nöyrää kentän äänen kuulemistä. Tällaisessa tutkimukseni järjestäytymättömyydessä järjestystä on tuonut tutkimukseni *grafos*, kaikenlaisten ilmiöiden monenlainen muistiin kirjoittaminen – liimalapuille, vihkojen sivuille, päiväkirjaan, kalenterin järjestäytyneeseen maailmaan, tietokoneen omiin tiedostoihin ja moniin muihin ”selittämättömiin” paikkoihin. Tämä antaa mahdollisuuden jälkikäteen palata kaoottiseen historiaan ja kirjoitusten avulla tuoda systemaattisuutta tutkittaviin ilmiöihin boheemisti elävien muistiinpanojen kätköistä.

3.3 AINEISTON KERUUTA ELÄMÄNTIEDON KERJÄLÄISENÄ

Sosiaalityön salaperäiseen luonteeseen kuuluu, että suora suodattamattoman tutkimustiedon keruu saattaa kohdata monenlaisia vaikeuksia. Sosiaalityöntekijät kiirehtivät sosiaalitoimistojen käytävien julkisuudesta työhuoneittensa suljettujen ovien takana oleviin salattuihin maailmoihin. Kiireistä sosiaalityöntekijää ei ole ollut kovin helppoa tavoittaa havainnoitavaksi, ja haastattelut on usein tehty työsuorituksen liittyvässä liikkeessä jostakin jonnekin, palaverien ja kokousten takapenkeillä. Tutkimukseni keskeistä tutkittavaa, tapahtumien, ajatusten, mielipiteiden ja niiden erilaisten kontekstuaalisten kokonaisuuksien massaa, ovat olleet sosiaalityön arjen kuvat. Tutkimukselleni tärkeän, sosiaalityön tekemisen ja sosiaalityöntekijänä olemisen identiteettitiedon kerääminen, on sosiaalityöntekijöiden kiireisestä työtahdistista riippuen ollut usein tiedonkerjäläisenä olemista. Empiirinen aineisto on siis kerätty pääosin valitsemieni viiden, toisiaan maantieteellisesti lähellä olevan maalaiskunnan alueelta. Taustan vahvistajana, ilman suoranaista osallistumista tutkimukseen, ovat erilaiset kosketukset kaupunkisosiaalityöhön, esimerkiksi erilaisten yhteisten asiakkaiden palveluprosessien ja ammattijärjestötoiminnan usein tuskaisten osallistumisvajeiden kautta.

Tämän työni yhtenä ulottuvuutena olevaa päihdeongelmaa en käsittele juurikaan itsestään päihdeongelmasta käsin. Sinänsä mielenkiintoisena ja sosiaalityötä raskaasti kuormittavana tekijänä se ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa ole sellaisenaan mielenkiintoa herättävä. Kiinnostus kohdistuu erityisesti, kuten jo on todettu, sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksiin pienessä maalaiskunnassa toteuttaa sosiaalityön missiota, ja tämän kysymyksen esiin nostamisessa käytän

päihdeongelmaa eräänlaisena testialustana, jonka avulla esimerkinomaisesti sosiaalityöntekijän työn tekemisen tilannetta kuvataan ja tutkitaan. Tämän vuoksi olen pyrkinyt rajaamaan tutkimusaineistoa niin, että se palvelee ymmärryksen lisäämistä juuri sosiaalityön haasteista käsin.

Kuten olen jo aikaisemmin todennut, tämä aineisto on työni alkuvaiheessa vielä hajallaan erilaisina muistiinpanoina ympäri työhuoneeni vaimoa rasittavaa maisemaa. Olen hyvässä tarkoituksessa ryhtynyt laatimaan muistiinpanoilleni järjestyneempää elämää, jossa aineiston eri osat paikantuvat tutkimusongelman teemoina tutkimukseni palvelukseen. Olen myös referoinut itselleni lukuisia kirjoja aihepiiriäni mielestäni mielenkiintoisella tavalla koskettelevina teoriataustoina. Pitkin tutkimukseni kirjoittamisen prosessia tulen mahdollisimman avoimella ja tunnustettavalla tavalla lainaamaan tämän aineiston aarteistoista työtäni tukevia, itseäni viisaampien ajatuksia, tutkimuksia ja selvityksiä. Tutkimuksen loppuun olen liittännyt luettelon aineistosta, joka on toiminut taustatiedon rakentumisessa. Ne, tuon luettelon aineiston osat, joita tutkimukseeni olen lainannut, on myös tekstiin merkitty viittauksena asianmukaisella tavalla.

En ole empiirisen aineiston keruussa erityisen tutkimuksellisen tyylikkäällä tavalla noudattanut tiukkoja sopimuksia, vaan ennemminkin sosiaalityöntekijöiden arkiseen rytmiin, aikataulutuksiin ja mielialoihin mukautuvalla työotteella lähestynyt tutkimukseni objekteja. Minulla on ollut käytössä jonkinlaisena muistinvirkistäjänä väljätkö, työni loppuun liitetty kysymyspatteristo, jonka avulla olen ehkä pysynyt tutkimukselleni asettamissani koordinaateissa.

*Keskustelun aloittamisella ei koskaan pidetty
kiirettä. Kysymyksiä ei ryhdytty esittämään
heti paikalla, olipa asia miten tärkeä hyvänsä,
eikä ketään painostettu vastaamaan.
Miettimisajan antaminen oli kohtelias tapa
aloittaa keskustelu ja viedä sitä eteenpäin...*

Luther Seisova Karhu (1868-1939)

Oglala – siouxpäällikkö

Edellä sanottu elää hienolla tavalla arkikuuntelun elämää säilyttävässä kiinnostuksessa toisen ihmisen elämänvaiheista, ja täsmää kuuntelijan nöyryydessä myös tieteelliseen kuunteluun. Tästä alkaa kuitenkin tieteellinen kuuntelu ja kyseleminen, joka muodostaa eroa puhujan ja kuuntelijan roolien välille. Rakentamani sinänsä yksinkertaiset apukysymykset, tai muistia rohkaisevat kysymykseni, palvelivat tieteellisen työskentelyn ”asiassa pysymisen” tavoitetta. Listani

kysymyksiä ei sellaisenaan esitetty vastaajalle, vaan ne ohjasivat enemmän tai vähemmän vapaamuotoista keskustelua annetusta aiheesta.

Kysymyksiin saadut keskustelutetut vastaukset eivät ole olleet ainoastaan vastauksia teknisessä mielessä, vaan ovat sisältäneet monenlaisia asiantilojen, tunteiden, mielialojen ja kokemusten tuottamista ja kuvaamista (Alasuutari 1994 127-128). Eräs esimerkki tällaisesta voisi olla sosiaalityöntekijän toteama moniammatillisen työryhmän palaverin jälkeen: ”...*lieneekö se paljasta tyhmyyttä, että monta vuotta painaa akateemisia opintoja vain päätyäkseen lääkäreitten ja sairaanhoitajien sihteeriksi ja kumileimasimeksi*”. Tässä vapautuu pitkään työtä tehneen ja kokeneen sosiaalityöntekijän turhautunutta energiaa ja identiteettipohdintaa tilanteessa, jossa oman asiantuntijaroolinsa joutuu asettamaan alttiiksi eri tavoin arvotettujen, muiden ammattiryhmien identiteettimittapuiden kanssa. Useat sosiaalityöntekijät todistivat samaa, että sosiaalityöntekijä joutuu usein moniammatillisissa työryhmissä B-rooleihin.

Tämä jos mikään on ”gofmannilaista” dramaturgiaa erilaisilla sosiaalityön näyttämöillä roolien jakoineen (Hughes & Månsson 1988, 98). Tilanne on tyypillinen tutkimukseni tiedonkeruulle. Tässä sosiaalityöntekijä on juuri palannut sosiaalitoimistoon, jossa tuolloin työskentelin, ja kiukustuneena puhaltaa ilmoille mielipiteensä. Tästäkin tilanteesta syntyi keskustelu, jossa syvemmin pohdittiin sosiaalityöntekijän roolin suhdetta muihin asiantuntijaryhmiin. Tällaisia sosiaalityön tekemisen virran rantakosketuksia olen sitten yrittänyt kirjata muistiin vihkojen sivuille ja päiväkirjan reunamuistiin. Näissä tilanteissa ei tietystikään ollut käytettävissä valmiita kysymyksiä, eikä kaikilla muistiinpanoilla ole mitään arvoa näiden sivujen täytteeksi. Tilanteet ovat syntyneet spontaanisti ja parhaimmillaan niistä olen saanut kirjattua pohdinnan aiheita talteen. Tällainen tiedon keruu on ollut mielestäni ja kokemuksestani tutkimukseni varsinaista etnograafista syvätkäytöstä.

Meidän kaikkien arkisen elämä toimenkuvaan kuuluu havaintojen tekeminen ympäristöstämme. Havainnot ovat meille elintärkeitä, jotta voisimme niiden pohjalta tehdä erilaisia arviointeja, tulkintoja ja ratkaisuja. Sosiaalisena olentona me elämme sellaisen sosiaalisen vaihdon ja monimuotoisuuden keskellä, joka haastaa meidät jo elämän säilymisen kannalta tärkeisiin tiedonkeruun talkoisiin ja tästä eletävän elämän todellisuudesta me voimme havainnoimalla kartuttaa erilaista ja eritavoin käytettävää tietoa myös tutkimuksen markkinoille (Eskola 1981, 51). Havainnointi ei ole pelkästään tieteellinen metodi, vaan se on mitä suurimmassa määrin myös arkisen sosiaalisen elämän tärkeä elementti, jonka kautta opitaan elämisen taitoja, arvioidaan oman paikan kestävyyttä sosiaalisissa tilanteissa, ja etsitään vastauksia kysymyksiin. Tässä tutkimuksessani järjestän havainnointini tutkimusongelman teemoiksi ja annan teemojen johdattaa

havainnointia sosiaalityön tekemiseen ja olosuhteisiin (Nikkonen ym. 2001, 63-64). Erityisesti tutkimustyön osana havainnointi kasvaa myös eettiseksi kysymykseksi. Omassa tutkimustehtävässäni olen pyrkinyt sellaiseen havainnointiin ja saadun tiedon käyttämiseen, joka ei loukkaisi tutkittavien yhteisöjen ja niiden jäsenten yksityisyyttä, taikka muutoin aiheuttaisi huolta näiden oikeusturvaan. Myös tutkimustehtäväni tiedontarpeen ja käytön osalta olen pyrkinyt esimerkiksi mahdollisimman huolellisien muistiinpanojen avulla varmistamaan tiedon muistiinpanojeni sekahedelmät. Itselleni niistä muodostuu kuitenkin ymmärrettävä kokonaisuus, jota erityisesti gradun kirjoittamisen alettua olen prosessinomaisesti pyrkinyt johdonmukaistamaan.

Edellisiin riveihin viitaten on selvää, että havaintojeni tekeminen pienen kunnan sosiaalityöstä on alkanut samalla, kun olen työhön tullessa tälle kentälle kohdannut sosiaalityön monenlaisen maailman. Muistiinpanot, elämän kipeitä kohtia koskevan projektin iloista ja suruista olen aloittanut vähitellen, mutta systematisoinut ja lisännyt niitä sosiaalityön opintojen aloittamisen ajoista lähtien. On selvä, että kentän toimintaan osallistuvalla sosiaalityöntekijälle havaintojen tekeminen on haasteellinen tehtävä. Toisaalta se kuuluu osalta oman työn tekemisen luonnolliseen agendaan, jossa ollaan vuorovaikutuksessa sosiaalityön kuntarajat ylittävän kollektiivin kanssa hyvin monenlaisissa tiloissa ja tilanteissa. Yhteiset kokoontumiset, maanantain aamukahvit poliisiasemalla, koulutustilaisuudet, seminaarit, parityöskentely yli kuntarajojen ja yhteistoimintaneuvottelut paljastavat kaikille läsnäolijoille kuvaa sosiaalityön tilasta kenelle tahansa kentälle osallistuvalla. Kaikkina aikoina en ole jaksanut systemaattisesti ja intohimolla ”vakoilla” tapahtumien sisältöjä, mutta kaikki nuo sosiaalityön hiljaisen tiedon lähteillä käynnit ovat sammuttaneet sitä tiedonjanoa, joka on motivoinut terästäämään tutkijan uteliaita aisteja. Syntyneitä tiedonvirtaa olen pyrkinyt nyt kirjoittamistyön alettua systematisoimaan, ja tutkimuksen lukijoille tekemään havaintojeni käänös- ja selitystyötä kysymyksiini vastaaviksi sisällöiksi (Lagemar 2005, 32).

Haastattelujen käyttö metodina tiedon hankintaan ei sinänsä ole mitään merkillistä. Kaikki me utelemme toisiltamme elämän arvoituksia, milloin miltäkin oman kiinnostuksemme alueelta. Tieteellisen metodin siitä tekee tässä tapauksessa kvalitatiivisen tutkimuksen oikeasti laadullinen ja systemaattinen kyseleminen – haastattelu. Tällaisen tehtävän edessä on osoitettava nöyryyttä. Luonteenomaisesti etnografisen tutkimuksen haastatteluissa on haluttu nostaa esiin tiedonantajien omia kertomuksia (Nikkonen ym. 2001, 65). Vaikka haastattelut ovat luonteeltaan olleet pääasiassa luonteeltaan väljiä, on niiden ”laatua” mielestäni ollut mahdollisuus korjata haastattelujen jälkeen. Tekemissäni havainnointia täydentävissä haastatteluissa, olen siis pyrkinyt harjoittamaan myös

tieteellistä kyselemistä ja kuuntelua, jolla muodoista vapaat haastatteluni kuitenkin erottuisivat arkikuuntelusta, ja toisivat tieteellisesti hyväksyttävää systematiikkaa. Haastatteluja on siis ohjannut keskustelun apuvälinenä joidenkin kysymysten muistia virkistävä kysymysten kokonaisuus. En ole myöskään tyyllitellyt nauhureiden nappulamaailmassa, vaan parhaimmillaan tehnyt lyhyitä muistiinpanoja ja usein haastattelujen jälkeen istunut muistiinpanovälineitten kanssa mieleen palauttamassa käytyjä keskusteluja.

Havainnointien ”tieteellistäminen” on tapahtunut erityisesti havaintomuistiinpanoja uudelleen luettaessa ja järjestäessä. Pia Lagemar opastaa kvalitatiivisen tutkimuksen oppaassaan, että mikäli olemme kiinnostuneita toisten ihmisten kokemuksista, ajatuksista, tunteista, pohdinnoista mielipiteistä, toiveista, tulevaisuuden motiiveista ja kaikesta muusta ihmisen elämään sisältyvästä, on viisasta kysyä ihmiseltä itseltään (Lagemar 2005, 23). Näin olen myös tehnyt omassa tutkimuksessani. En ehkä ole kulkenut havainnoitavieni perässä kynä ja kyselylomake tieteen palvelukseen valmiina, mutta kuitenkin uteliaana sosiaalityöntekijöiden läheisyydessä, heidän omalla maaperällä, aina valmiina tarkastelemaan heidän toimiaan teemoihini sopiviksi vastauksiksi.

3.4 ANALYYSIN HAASTEET ETNOKSEN JA GRAFOKSEN KUVAILUSSA

Kun nyt tieteellinen tutkimus on mahdollista jakaa karkeasti kuvailevaan ja teoreettiseen tutkimukseen, niin oma tutkimukseni kaikesti edustaa harmaudessaan tuota kuvailevaa tiedon hankintaa, tulkintaa ja välitystä (Taylor & Bodgan 1984, 124-125). Keräämäni aineiston hallinta tietysti vaatii siivoojan vahvaa uskoa järjestyksen löytymiseen, ja itse siistinä ihmisenä uskon pystyväni analyysini avulla kirkastamaan aineistostani sellaisen tulkittavan kokonaisuuden, jossa on riittävästi selkeyttä ja käsiteltävyyttä. Olen yrittänyt pitää tutkimukseni kysymykset kirkkaasti esillä ja rajata monella tavalla palasina oleva aineisto niihin mielenkiinnon kohteisiin, jotka ovat tätä työtä innoittaneet. Etnografisen tutkimuksen arkisen elämän rinnalla kulkevassa prosessissa aineiston keruu ja analyysi ovat läheisessä suhteessa koko tutkimuksen ajan (Nikkonen ym. 2001, 69). Tällä vuoropuhelulla, joka lopuksi tiivistyy tulkinnoiksi ja kuvauksiksi aineiston analyysin kautta, pyrin tuomaan aineistoon ja sen käsiteltävyyteen selkeyttä niin, että olisi mahdollista tutkittavasta materiaalista nostaa esiin uutta tietoa. Aineistoni analyysi toteutetaan aineistosta lähtien sisällön analyysillä, ja se tutkimuksessani perustuu pääasiassa empiiriseen, kentältä hankittuun materiaaliin. Kuten jo aikaisemmin on tullut todettua, olen työni edetessä järjestänyt aineistoani analyysille

ystävällisempään muotoon, ja tässä tehtävässä temaattisina tallelokeroina ovat toimineet tutkimusongelmieni kysymykset.

Kun lähdän analyttisesti purkamaan maalaiskunnan sosiaalityön omia piirteitä ja niissä prosesseissa elävien ihmisten arkipäivää, yritän muistaa John A Hughesin sanat:

”De ’krafter,’ som driver människor i egenskap av människor, i stället för bara som fysiska kroppar, är inte gravitationskrafterna, eller de krafter som påverkar elementarpartiklarna. De är ’meningsfulla’. De är indre idéer, känslor, motiv.”

Ihmiset ovat siis päämäärätietoisia, tuntevia olentoja, joille on merkitystä kaikella sillä, mitä he kokevat ja mihin he reagoivat (Hughes 1979, 38). Kun nyt tutkimuksessani tarkastelen sosiaalityöntekijöiden eettisen mission ja todellisuuden suhteita, saavat Hughesin ajatukset erityistä painoa. Aineiston analyysissä pyrin jonkinlaisella hermeneuttisella otteella paljastamaan niitä ajatuksia, tunteita ja toimintoja, jotka kuvaavat maalaiskunnan sosiaalityön tilaa ja tilannetta sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Käyttämäni metodin empiirinen ja monimuotoinen konkreettisuus on tietysti analyysin kannalta haasteellista. Jossakin määrin aineistoa järjesteltäessä tapahtuu ”abstraktia” kvantifiointia, jonkinlaista sosiaalisten ilmiöiden kääntämistä numeeriseksi kieleksi (Maldonado 1980, 15). En rakenna kuitenkaan analyysistäni kauniita taulukoita lukijan ihasteltavaksi, vaan teemoiksi järjestetty numeerinen aineisto synnytetään näille sivuille pääasiassa kielellisessä muodossa. Aineistostani ei muodostu systemaattisesti koodattua tilastollista barometriä, mutta kuitenkin tavoitteena on jäsentynyt ymmärryksen tarttumapinta sosiaalityön arkiseen ontologiaan. Nämä kuvaukset puetaan etnografialle tyypillisesti kertomuksiksi kirjoitettuun muotoon, jossa sosiaalityön kulttuurimaisema asettuu suhteeseen tutkimuksen kysymysten kanssa (Metso 2004, 56). Käsitteellistä viitekehystä tutkimuksen aikana on syntynyt siitä sosiaalityön kulttuurin tuntemisen lisääntyvästä massasta, jota on rakennettu sosiaalityöntekijöiden kanssa tehdystä yhteisestä tavoitteellisesta matkasta.

Etnografisen aineiston analyysi käyttää kvalitatiivisen tutkimuksen yleisesti tunnettuja muotoja, jossa analyysi ei välttämättä ole selkeästi oma osuutensa, vaan analyysi seuraa vuorovaikutuksessa aineiston keruun rinnalla (Metso. 2004, 76). Omassa tutkimuksessani analyysi kyllä sekoittuu jo osaksi aineistonkeruutakin, mutta koen tärkeäksi, että analyysi saa myös oman tilansa ja roolinsa. Tämä etenevä prosessi kokemisen ja kirjoittamisen välillä tempaa aineistosta mukaansa materiaalia viiden viimeisen vuoden ajalta, joka on valittu aikaa rajaavaksi työnmitaksi. Kertynyt aineisto ei ole

helposti yhteismitallista, eikä antaudu yhdellä selkeällä tavalla tarkasteltavaksi. Kirjoittamiseen tarkkuutta hakevalla tavalla aineistoni löytää vastineensa sosiaalityön palvelurakenteesta laadittavista tehtävän mukaisista selvityksistä. Kuten sosiaalityössäkin seurataan erilaisten johtolankojen paljastamia vihjeitä, tutkimukseni analyysi käy vuoropuhelua aineiston eri osien välillä, ja pyrkii näistä temaattisista vihjeistä löytämään kysymysten haastamia vastauksia. Löydettyjen vastausten tulkinnallinen kuvaus tavoittelee todellisuuden kirjoittamista näille sivuille sekä mahdollisesti tutkittavassa materiaalissa piilossa olevien merkitysten sisältöjä. Tällaiset merkitykset liittyvät tutkimuksessani maalaiskunnan sosiaalityön tekemisen kontekstiin, rakenteisiin ja identiteettiin (Bengtson 1989, 101).

Tutkimukseni aineiston ydintä on osallistuvan havainnoinnin ja sitä täydentävien haastattelujen ja keskustelujen luoma materiaali. Tämä aineisto muodostaa mielestäni narratiivista tutkimuksen rakennetta, joissa kertomuksissa sosiaalityöntekijöiden pienoiselämäkerralliset kokemukset, muistot ja tunteet paljastavat tutkijalle sisintä olemustaan. Vaikka tutkimukselle on annettu suunta ja päämäärä, synnyttävät kerätyt tarinat tätä tutkimustakin laajempaa kertomusten kehystä sosiaalityöntekijän päivästä haasteellisessa roolissaan. Nämä kertomukset saavat alkunsa jostakin sosiaalityön kokemuksen erityisestä kosketuspinnasta, ja liittyvät erilaisilla sidoksilla laajempaan yhteiseen sosiaalityön kokemusvarastoon (Heikkinen 2001, 116-118).

Maaseudun sosiaalityöntekijät eivät toimi missään ympäristöstään eristetyssä tilassa, vaan liittyvät yhteiseen sosiaalityön missioon monenlaisin koulutuksellisin ja lainsäädännöllisin sidoksien. Maaseudun sosiaalityölle on kuitenkin varattu oma erityisen roolisuoritus, jota sosiaalityön dramaturgiassa erityisesti tarkastelen, sen omien ”vuorosanojen” kuvaamana. Toimintaympäristön määrittelemässä roolissaan maaseudun sosiaalityöntekijä ei ole vain erilaisiin tilanteisiin reagoiva mekanismi, vaan roolinsa ottava, vuorovaikutuksessa tulkitseva ja tilanteita määrittelevä yksilö (Berg 1989, 170-172). Omaa näyttämöksellistä läsnäoloa ja roolien hallintaa tuntuvat hallitsevan yhä vaativammat yhteiskunnalliset käsikirjoitukset, jotka haastavat sosiaalityöntekijän roolisuoritukset tilanteisiin, joista sosiaalityöntekijän on ehkä vaikeutuvassa määrin mahdollisuus vetäytyä lepäämään ja vahvistumaan. Tehtävän vaativuuden tulkinta saattaa hyvinkin tarkoittaa hermeneuttisen tutkimusperinteen merkitysteorian sisältämän ajatuksen esillä pitämistä, jonka sisällä on ajatus yksilöstä perustaltaan yhteisöllisenä oliona (Bengtsson 1989, 100). Sosiaalityön erityisen sosiaalisen rooliyhteisön muodostaa koko se sosiaalityöntekijöiden, asiakkaiden, heidän elämänsä ja verkostoituneen sosiaalityön muodostama kokonaisuus, jossa auttamisen tuottaminen tapahtuu.

Tässä tutkimuksessa hermeneutiikan periaatteiden mukaisesti sosiaalityöntekijät välittävät viestejä tutkijalle (minulle), joka vastaanottajana tulkitsee niiden sisältöjä. Vaikka en toteutakaan hermeneuttista analyysia, niin sen tuomat apuvälineet voivat mielestäni toimia etnografisen analyysin selkiyttäjänä (Sahlin 1999, 84). Hermeneuttisen tutkimusmetodin pääasiallisena rakenteenahan on tulkinta, jossa ei etsitä ”ehdottomia” totuuksia, eikä pyritä yleistykseen, vaan tuomaan esille näkökulmia ja merkityksiä. Omaan etnografiseen tutkimukseeni sopii tyylikkäästi erkaneminen kuvailevaksi tutkimukseksi erotukseksi teoreettisesta tutkimusperinteestä (Taylor & Bodegan 1984, 124-125). Analyysissa tavoitellaan siis kuvailevaa sosiaalityön koskettelua, jossa ei etsitä dramatisoituja tulkintoja, eikä kehrittelemään käsitteitä. Tutkimuksessani analysoidaan kielenkäytön ja muun kokonaisvaltaisen merkitysväliteisen toiminnan suhdetta asetettuun tutkimusongelmaan. Kunnianhimoisena tavoitteena on siis myös sanattomien signaalien tulkinta ja kuvaus osana sosiaalityön sisäisen elämän ymmärrystä. Nämä viestit sosiaalityön sisältä eivät mielestäni ole todellisuuden abstraktia representaatiota, vaan aitoa elävää todellisuutta. Kieli on tutkimukseni kokonaisuudessa se väline, jolla luodaan se sosiaalityön ympäristöstä erottava maailman kuvaus, jossa sosiaalityöntekijät integroituvat omaksi kulttuuripiirikseen, harjoittaessaan sosiaalityöntekijän rooliaan (Österberg & Engelstad 1984, 313-316). Analyysini alastomuus paljastanee lukijalle ainakin vilpittömän yrityksen maaseutusosiaalityön haasteiden kuvaamiseksi tutkimuksen keinoin.

4. ESSON BAARIN GOOGLE SOSIAALITYÖN ASIAKKAANA JA KYLÄLÄISENÄ

4.1 VIISASTENKERHON JÄSENEÄ JA VIININ ”ASIAANTUNTIJANA”

Tutkimuksessani Googleksi Esson baarin viisastenkerhossa uudelleen kastettu roolinkantaja alias Höyry, on sijoitettu tässä tutkimuksessa maaseudun sosiaalityön asiakasedustajiston kevyempään haastelistaan. Arvostetun, suustaan sukkelan ”tietäjän” nimen hän sai käyttämällä havaintojaan ympäristöstään tiedonjaon materiaalina Esson baarin viisastenkerhon aamukahveilla - joidenkin mielestä juoruilusta. Tiedot tämän tietäjän elämästä on kerätty sosiaalitoimiston tiedostoihin ja sosiaalityöntekijöiden muistiinpanoihin vuosina 2003 – 2005 Höyryn (Google) asioidessa edustamassani sosiaalitoimistossa toimeentulotuki- ja päihdepalvelun asiakkaana. Hän ei ehkä taustaltaan ole tyypillisin sosiaalityön asiakas, mutta juuri sellaisena hyvä esimerkki siitä, että päihdetyön ja sosiaalityön asiakkaat yleisemminkin voivat edustaa mitä tahansa ihmisenä olemisen vaihtoehtoa. Erityisesti maaseudulla Höyryn kaltaisella hahmolla on yhteisössä tunnistettu rooli osana yhteisön elämän haasteita.

Tutkimusalueeni sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa välittyy sellainen näkemys, että maaseudulla ei Höyryn kaltaisia yleisen tilan värittäjiä eristetä anonyymiuteen kaupunkiyhteisön lailla, vaan heidän läsnäolossaan on väestöltään pienen kunnan monenlaisia intiimejä ja tunnettuja suhteita. Numeroa pienemmän pipon hankkineita maaseudullakin on, mutta pääjoukon usein läheiset siteet näihin julkisen tilan värittäjiin lieventää moraalista päänsärkyä. Höyry kuului tästäkin johtuen elämänsä viimeiset vuodet vielä ainakin ohuilla sidoksilla oman ikäluokkansa toveripiiriin, joista osa muodosti Esson baarin ”viisasten kerhon” ytimen. He kävivät yhdessä koulua, pelasivat pesäpalloa ja kiipesivät variksenpesille. Suurin osa tästä seurueesta rakensi itselleen erilaisia itsenäisiä elossa säilymisen strategioita ammatin, työn ja ehkä vakiintuneen perhe-elämän vaihtoehtojen yhdistelmästä. Höyryn toisenlainen elämäntarina muodostaa hyvin kuvaavalla tavalla jonkinlaisen yleistettävissäkin olevan kuvauksen siitä, miten ihminen saattaa ympäristön tai yksilön itsensä huomaamatta hiljalleen irtaantua oman elämän hallinnasta sairauksien ja päihteiden salaperäiseen maailmaan. Tässä kappaleessa on vain muutamia irrallisia, tutkimukseni idean ymmärtämistä palvelevia piirtoja hänen elämästään.

Höyryn sosiaalisen elämän toisessa referenssiryhmässä, päihdeongelmaisten monella tavalla kaventuneessa elinpiirissä kielenkäyttö, ajankäsitys, tapakulttuuri, ajatus- ja arvomaailma, ystävyysuhteet ja turvallisuus saavat toisen merkityksen. He elävät kanssamme samassa pienessä

kunnassa, kosketuksen etäisyydellä meistä muista, mutta kulttuurisesti lähes tavoittamattoman matkan päässä. Höyry ikään kuin kulki meille useimmille suljetusta ovesta näiden kahden todellisuuden välissä, ja viipyi ajan myötä yhä pidempiä aikoja suljetun oven toisella puolella elävien, päihdeongelmaisiksi pirstaloituneiden kavereiden seurassa. Maailmaan, jossa elivät omilla ehdoillaan Silli-Sari, Rokokoohammas-Hemi, Paksu-Pekka, Piekana ja muut uudelleen kastetut. Sosiaalisena eläimenä ihminen rappeutuneessakin tilassa ja tilanteessa hakeutuu toisten ihmisten läheisyyteen, omalta tuntuvaan laumaansa. Maaseutukunnassa ei päihdeongelmainen voi kulkea tunteuttomana, ja tämä kaventaa heidän elämänsä reittivalintoja ja julkista tilaa – ainakin selvin päin liikkussa. Häpeän ahdistava läsnäolo omalta osaltaan vaatii hyvää humalaa matkaseuraksi kyläraittien paljastaville pinnoille. Jotkut piilottelevat oman itsensä vuoksi, muutamat samalla paikkakunnalla asuvia sukulaisia ja tuttavien säästellen, tai näkymättömissä heidän arvioivilta katseiltaan. Höyryn tapaisista tuttavuuksista kertovat kaikkien tutkimukseni alueen kuntien sosiaalityöntekijät.

Viisastenkerhon useimpien jäsenten kaltaisesti Höyrykin tulee perheestä, jossa elettiin kohtuullisen tasapainoista elämää, ja lopulta hän peri vanhempiansa tilan samaan tapaan, kuin monet hänen ”kerhokavereistaan”. Itse hän ei pystynyt tai halunnut pohtia, miksi elämän hallinta karkasi käsistä, ja peritty tila liukeni maailmalle muutamassa vuodessa. Vuosi ennen kuolemaansa hän kertoi kuitenkin kuinka epätodellinen kokemus oli ajaa pyörällä jäämerelle, ohi sellaisten paikkojen, jotka aikaisemmin ohitettiin taksin takapenkillä isoja ajatellen ja kokien. Hän oli kova poika pyöräilemään. Omaisuuden kiertoosiirtämisen jälkeen, kuten hän itse asian ilmaisi, Höyrystä tuli sosiaalitoimiston monivuotinen asiakas, jolla kuitenkin aina loppuun saakka säilyi hento kosketus koulukavereiden sinivalkeaan mahdollisuuksien maailmaan. Hänen käynnistään sosiaalitoimistossa jäi vanhalla viinalla maustetun likaisenimelän hajun lisäksi inhimillinen haaste, jonka osapuolina ovat Höyry, sosiaalityöntekijä ja suomalaisen hyvinvointivaltion sosiaalipolitiikan suojaverkosto. Näissä kohtaamisissa tapahtui vuorovaikutusta, joka herkästi tunnustellee koko yhteisön reaktioita ongelmaisen sopeuttamisessa yhteisön elämään ja erityisesti Höyryn omaa valmiutta osallistua tarjottuihin kuntouttamisen projekteihin. Aivan kuten muidenkin päihdeongelmaisten kuntoutuspoluilla ovat Höyrykin onnen etsinnän kysymykset sopeutettava asiakkaan omaan, ennustamattomasti vaihtelevaan elämäntilanteeseen ja maalaiskunnan päihdepalvelun resursseihin.

Kun etsin selvästi yhteistä tekijää tutkimusalueella vaikuttaneiden ”googlettajien” päihdehistoriasta, niin ainakin päihdekulttuurissa yhä vahvana elävä lähes koomakännittelyn sosiaalinen hyväksyntä olisi yksi sellainen huomiota herättävä kysymys (STM 2006, 16). Tällaisten

juomatapojen läsnäolosta on kirjoitettu paljon, yhtenä heistä myös Stakesin tutkija Esa Österberg (<http://päihdelinkki.fi>). Haasteellinen ryyppääminen elää riehakkaan julkeasti päihdeongelmaisen ympäristössä moraalisenä väljyytenä, ja usein tällaiseen elämänmuotoon liittyy sosiaalista perintöäkin. Tästä sallivuudesta ja jopa kannustavuudesta toiset vain tuntuvat selviytyvän paremmin, ja toiset vajoavat tavoittamattomiin päihdeongelman varjojen maailmaan. Totta tutkimattakin empiirisenä kokemuksena on, että seuraukset kaikilla mittareilla mitattuina ovat hirvittävät, ja ongelman synnyttyä korjaavan otteen saaminen lähes mahdotonta (STM 2006, 20-26). Höyry vastusti topakasti kaikkia tukitoimia, toimeentulotuen tiukkarajaista minimiä lukuun ottamatta, itsemääräämisoikeuttaan rajoittavina toimina. Terveyskeskuksessa ja psykiatrisella osastolla hän vieraili ajoittain kunnan heikennyttyä alle oman hallinnan – elämän loppua kohti yhä useammin. Erityisesti osastojaksojen jälkeen Höyryllä saattoi olla useiden viikkojen raittiita jaksoja, jolloin yhteys Esson baarin aamukahveille aina virkistyi. Palaaminen päihdekulttuurin raittiutta tukemattomaan ympäristöön toisten päihdeongelmaisten vaikutuspiiriin ei kuitenkaan jättänyt tilaa terveempää elämää viettävän Höyryn syntymiselle.

Tässä tapauksessa päihdekulttuurin kyllästävät merkit ja viestit välittävät ryhmän jäsenelle ryhmään kuulumisen merkityksiä ja ryhmän jäseniä toisiinsa liittäviä identiteettejä (Andersson 2004, 194-195 sekä Nilsson 1988, 110-111). Näiden viestien ja merkkien kautta Höyry kiinnittyi yhä vankemmin tuhoisaan kulttuuriin, hyvinvointivaltion keskustan ulkopuolelle. Toisaalta päihdekulttuurista pois vetävät sosiaaliset voimat viisastenkerhossa ja sen edustamassa ”ryhtimaailmassa” eivät enää vuosiin tarttuneet häneen riittävästi tukea antavalla otteellaan. Höyry hyväksyttiin jäsenyyteen vielä vanhojen ”sitoumusten” ja viihdyttävän nokkelasanaisuuden perusteella. Kulttuuri voi siis yhdistää, mutta myös Höyryn tapauksen mukaisesti erottaa ja korostaa ryhmien ja niiden jäsenten välisiä eroja (Mt. 2004, 184). Sinänsä monenlaiset hoito- ja palvelujärjestelmät, tai yhteisön tuki, eivät erityisesti päihdehuollon heikompiensa kohdalla rakennu riittäviksi, eivätkä ehyiksi kokonaisuuksiksi (Inkeroinen, Partanen 2006, 22-23). Erityisesti maaseutukunnissa tukitoimien niukka valikoima ei anna tilaa asiakaslähtöisiin ehyisiin ratkaisuihin, vaan päihdehuollon on tyydyttävä jonkinlaisiin ensiavun ja elämää säilyttävän tuen palasiin.

Höyryssä eivät siis toteutuneet tyylikkäästi hyvinvointivaltion eurooppalaisesti maistelevat viininjuontitavat, tai protestanttiset työtätekevät kunnollisuudet, mutta kylläkin kehityksen kiitolaukasta tipahtaneen, syrjäytymisen elämää vinouttavat voimat. Erityisesti päihteidenkäytön raskassarjalaiset, nämä syrjäytymisen salaisuuksien kantajat, paketoituvat toivon ulkopuolelle ja päihdehuollon tavoitteiden tavoittamattomiin (Lund 2006, 9-10). Ihmisen arvoa ja arvostusta on

asemoitu hyvinvointivaltioiden joukkotiedotuksen kepeillä sivuilla yksikertaisilla, mutta helposti ymmärrettävillä jatkuvasti muuttuvilla määritelmillä, sosiaalista asemaa nostattavien kertakäyttötavaroiden muodostamalla addiktiivisilla onnen hetkillä. Kulutusjuhlaa juhlivien näköharhaa vain toisinaan kiusallisesti häiritsevät Höyryn kaltaiset horjuvat kulkijat, joiden päihdeongelmien anatomiasta toimivan hoidon suhteen ei olla tultu hullua hurskaammaksi. Tällainen ihmisen heikkouden alaston kuva itsellisten kuntalaisten julkisessa tilassa haastaa sosiaalityön eettiset rakenteet intiimiin kamppailuun uskottavuudesta. Höyryn kaksoisdiagnoosista ei pystytä arvausta paremmin sanomaan kumpi tuli ensin, päihdeongelma vai mielenterveyden järkkyminen, taikka milloin ja miksi kaikki oikein alkoikaan. Höyryn oma tapa palauttaa mieleen ja kuvata elämänsä taitekohtia ei enää vuosiin tuottanut luotettavaa kuvaa tapahtumien kulusta. Hänen sairaus- ja huoltokertomuksensa ovat laajat ja hajallaan terveydenhuollon ja tutkimusalueen usean kunnan sosiaalitoimistojen arkistoissa. Hän ei mielellään kertonut oman elämänsä kulkua, mutta paljasti joskus tavatessamme vaikeasti vahvistettavia palasia omaksi itsekseen kasvamisesta. Jotenkin hän vain ei pystynyt raamittamaan itselleen sellaista elämää perimällään tilalla, joka olisi suonut hänelle riittävän subjektiivisen tyytyväisyyden tilan, ja jossa elämän mielekkyys olisi palkinnut häntä kompensoimalla villien vuosien vahvaa elämän kokemista.

Höyryn oli vaikeaa hyväksyä sosiaalista paikkaansa tilan jatkajana, paikalleen sitovan elämäntavan puristuksessa. Hänen kertomuksensa eivät enää olleet elämää rakentamaan pyrkivän arjen kuvauksia, vaan aina vahvasti liitossa päihdekulttuurin hallitsemaan maailmaan. Näistä viinalle lemuavista kertomuksista oli kuitenkin mahdollista laatia tulkintoja ja kuvauksia toisenlaisen elämäntien maamerkeistä. Kaverit kertoivat lähes myyttisiä mittoja saavista vauhdikkaista retkistä elämän huolettomuudessa, mutta myös käsittämättömiltä tuntuvista tuskan tiloista peitettyjen ikkunoiden takana olevissa pienissä likaisissa huoneissa. Tämän suurellisen huolettomuuden ja varjoelämän toisella puolella Höyrynkin elämässä yrittivät hänen perheensä ja läheisensä saada otetta hallitsemattomassa vauhdissa olevaan poikaan. Ristiriitaisesti sallittiin vahvasti humalahakuinen juominen ja sopivuuden rajoja kolkutteleva kiihdyttely, kun toisaalla pyrittiin ulkopuolisilta salaamaan häpeää ja ahdistusta aiheuttavan elämänmenon tuskaiset jäljet. Kun Höyrystä tuli sosiaalityön asiakas, eivät hänen vanhempansa enää olleet elossa ja sukellus elämää pirstovien voimien keskelle niin syvää, että pitävän otteen saaminen hänen elämästään ei enää ollut mahdollista. Monien muiden kaltaistensa kohtaloiden tapaan, sosiaalityön tehtäväksi jäi vain mahdollisimman kunniallinen ”saattohoito”, elämän laskukiidon maakosketukseen saakka.

Sosiologiasta on tuttu ajatus siitä, kuinka yhteiskunnat historiansa eri vaiheissa pyrkivät jatkuvasti etsimään uutta tasapainotilaa, yhteiskunnallisen elämänsä eri osa-alueilla. Tällaisen tasapainotilan raja-alueiden indikaattoreina omissa luokitelluissa lokeroissaan toimivat Höyryn kaltaiset moniongelmaiset hyvinvointivaltion haastajat. Näiden päihteiden käyttäjien monitasoisia ongelmia on mielestäni mahdollista ymmärtää vain heille ominaisissa sosiaalisissa konteksteissaan. Maaseudun pienimuotoisuudessa nämä sosiaaliset kontekstit näkyvät, ja niitä on mahdollisuus edes jollakin tavalla ymmärtää ja tulkita. Historialliset yhteiskunnalliset tilat ja tilanteet määrittävät sekä ohjaavat tietysti lukuisia yksityisiä ja yleisiä sidoksia, jotka toimivat rakenteina päihdeongelman kriittisissä suunnanvaihdospisteissä. Kovin paljon ehtii tapahtua valintoja ja valikoitumista ennen kuin yksittäinen ihminen itse, tai hänen ympäristönsä, ensimmäistä kertaa ymmärtää lasipullon humalluttavan sisällön elämää tuhoavien voimien painoarvoa juuri tämän yksilön suunnanjakajana. Että se tapahtuu maaseudun pienissä mittasuhteissakin, täytyy olla yhteydessä sallivuuteen, jonka rakenteet ovat muodostuneet suomalaisen maalaiselämänmuodon kulttuurihistoriassa. Höyryn elämän analyysissä ei ole keskeistä pysähtyä tarkastelemaan vanhemmilta perityn tilan tuhoamista rilluttelemalla. Tärkeämpää olisi tavoittaa niitä hänen elämänsä dynamiikan sosiologisia ja psykologisia vaihtoehtoja, joiden valikoitumisen keskiössä Höyry kulki onnenetsijänä täällä maanpinnalla. Tässä tutkimuksessa ei valitettavasti tarkastella syvemmin noiden vaihtoehtojen sisältöjä.

4.2 PÄIHDEHUOLLON HYVÄT TAVOITTEET JA HUONOT VÄLINEET

Tutkimukseni yhtenä sosiaalitoimistojen tehtävää tukevana ja haastavanakin osa-alueena ovat kaikki ne päihdepolitiikan lukuisat hanke- ja ohjelmataivaat, jotka hyvää tarkoittavilla viesteillään täyttävät kierrossa olevan postin kansiot, matkallaan kirjahyllyjen pölyttyviksi täytteeksi. Kaikki sosiaalityötä tutkimusalueellani työtä tekevät sosiaalityöntekijät ymmärtävät erilaisen työtä tukevan välineistön tarpeellisuuden. Olisi kuitenkin ehdittävä lukemaan postin mukana kulkevat alkoholiohjelmat, laatusuositukset, raportit, tiedotteet ja barometrit. Pelkkä lukeminen taikka seminaareissa suunnistaminen eivät kuitenkaan johda päihdeongelman käytännöllisten ratkaisujen äärelle. Tarvitaan myös monenlaisia konkreettisia, operatiivisia resursseja, joilla voidaan valjastaa teoreettisen tietämisen varastoja palvelurakenteiden eläviksi todellisuuksiksi. Päihdeongelmaa käsitteleviä seminaareja ja koulutustilaisuuksia pidetään sosiaalityöntekijöiden keskuudessa kokemukseni mukaan tärkeinä ja yleensä laadultaan korkeatasoisina. Valtakunnalliset Terveydenedistämiskeskuksen, nyt jo neljänätoista perättäisenä vuotena järjestetyt päihdepäivät, ovat eräs arvostetuimmista päihdehuoltoa kattavasti käsittelevistä valtakunnallisista tapahtumista.

Lähes jokaisesta tutkimusalueen kunnasta on ainakin yksi sosiaalityöntekijä vuosittain osallistunut päihdepäivien ohjelmaan. Jonkin verran alueella tapahtuva työntekijöiden voimakas vaihtuvuus on haitannut täyttä osallistumista ja erityisesti päihdepäivien tietotaidon siirtämistä kuntalaisia palvelemaan. Yleensä työnantajan, ja sosiaalityöntekijöiden yhteisellä päätöksellä osallistujaksi on valittu kunnan ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilönä toimiva sosiaalityöntekijä, joka muissakin päihdetyön tapaamisissa on tutkimusalueella ollut koulutuspäivien ja seminaarien penkkien lämmittäjä.

Itse olen osallistunut päihdepäiville neljänä viimeisimpänä vuotena. Päihdepäivät ovat kaksipäiväiset, ja niiden tiedollinen tarjonta on massiivinen. Esimerkiksi vuoden 2006 päihdepäivillä oli neljätoista eri seminaaria, joissa yhteensä kahdeksankymmentäviisi eri luentoa (Päihdepäivät 2006). Tästä päihdehuollon runsaudensarvesta, päivillä yksin harhaileva sosiaalityöntekijä yrittää noukkia parhaiksi näkemänsä tuliaisit. Kaikki tutkimusalueelta päihdepäiville osallistuneet sosiaalityöntekijät ovat pitäneet päihdepäiviä onnistuneina, ja kertovat saaneensa runsaasti uutta sekä ajankohtaista tietoa. Päihdepäivien eräs tärkeä myönteinen ulottuvuus on se, että tällöin sosiaalityöntekijä voi ihan luvalla keskittyä pohtimaan ja omaksumaan päihdetyön monenlaisia virtauksia. Toimistolle virtaavan kirjallisen materiaalin kanssa tilanne on toinen, työn monenlaiset haasteet eivät anna tilaa paneutua tähän materiaalin toivotulla panoksella. Päihdepäivien, erilaisten seminaarien ja opintopäivien osalta ongelman tuntuvat sosiaalityöntekijöiden mukaan muodostavan ne kohdat ja käytettävissä olevat tavat, joiden kautta tällaisten tiedonkeruumatkojen saanti voitaisiin jakaa koko työyhteisön ammatillisuuden rikastamiseksi, tai vain omassa työssään hyödyntää mahdollisena osaamisen ja ymmärtämisen lisänä. Kaikkien osallistuneiden mielestä he ovat saaneet arvokasta tietoa tällaisilta päiviltä, mutta kukaan ei voi todistaa omasta työstään, että päivien ansiot olisi ollut mahdollista siirtää kyseessä olevien maalais kuntien päihdepalveluihin, ja jos, niin miten. Jossakin piileksii siis ahdas pullonkaula, joka ei salli päihdepalveluita uudistavan luovuuden raitista toimintaa. Yhtenä tällaisena pullonkaulana tutkimukseni sosiaalityöntekijät näkivät päihdetyön yleisesti huonon aseman sosiaalityön hierarkiassa.

Sosiaali- ja terveysministeriö ohjaa ja kehittää maassa harjoitettavaa alkoholipolitiikkaa. Kun muissa osissa tutkimustani puhun päihdepolitiikasta tai päihdeongelmista, tarkoitan lähinnä alkoholipolitiikkaa ja alkoholiongelmia sen vuoksi, että päihdeongelma tutkimissani kunnissa on pääasiassa alkoholivetoista. Voimassa olevat suuntakoordinaatit ovat 9.10.2003 valtioneuvoston hyväksymässä periaatepäätöksessä alkoholipolitiikan linjauksista (STM. Julkaisuja 2004:7, 3).

Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelmassa todetaan:

”Jatketaan kansallista alkoholiohjelman toteuttamista. Tehostetaan ehkäisevää päihdetyötä vakiinnuttamalla varhainen puuttuminen perusterveydenhuollon ja työterveyshuollon pysyväksi toimintamalliksi. Kansanterveydellisin perustein nostetaan alkoholijuomien ja tupakkatuotteiden verotusta”.

(Vanhasen II hallituksen ohjelma. 2007, 59)

Lukemalla läpi Alkoholiohjelman sekä hallitusohjelman tekstit ei hyvällä tahdollakaan löydä niistä mitään sellaista oleellisesti uutta, mitä ei jo lukuisissa yhteyksissä ennen ohjelmia tai niiden jälkeen olisi kirjoitettu, tai sanottu. Uutta ei ole myöskään se, että esimerkiksi Alkoholiohjelman toimeenpanemiseksi varattiin vuoden 2003 lisätalousarviossa kertaluonteisena eränä 1 000 000 euroa (STM, 2003, 8). Yhdenkään tutkimukseni kunnan talousarvioon ei näistä ohjelman ”juomingeista” ole valunut ensimmäistäkään euroa. Ottaen huomioon vaikkapa hoitopäivähintojen kallistuminen päihdehuoltolaitoksissa, eivät kyseiset kunnat ole pystyneet kattamaan edes hintojen nousuja päihdehuollon budjeteissaan. Ei niin vaikeastikaan rakennettavissa olevan yhtälön avulla on helppo vastoin kylmää todellisuutta todeta, että päihdehuoltoon sijoittaminen olisi kannattavaa kuntien taloudessa (STM. 2002: , 46). Edellä mainittu päihdepalvelujen laatusuositusopas sisältää lisäksi kuusikymmentäyksi sivua sinänsä hyviä neuvoja päihdepalvelujen parantamiseksi kunnissa. Näihin akateemisesti perusteltuihin ja rakennettuihin hyviin neuvoihin ei tutkimusalueeni sosiaalityöntekijöissä ole ollut mahdollista tutustua selaamista syvemmin, puhumattakaan neuvojen siirtämisestä todellisuuteen. Tämä ei tarkoita laaduttomuutta tai välinpitämättömyyttä näissä toimistoissa, vaan jokainen tutkimusalueeni sosiaalityöntekijä suhtautuu eettisellä vakavuudella päihdeongelmien korjaamiseen. Erään sosiaalityöntekijän toteamus on mielestäni tilannetta avaava: *”Ehtisipä edes lukea kaiken sen mitä viikoittain kulkee postin mukana...”*. Alueen sosiaalityöntekijöiden tapaamisissa on yhteisesti todettu, että uusien toimintamallien käyttöönotto edellyttäisi sitä varten palkatun henkilöstön saamista sosiaalityöntekijöihin, vaikkapa alueen yhteisenä ratkaisuna. Kysymystä on yritetty viedä eteenpäin eri tavoin, mutta tulokset ainakin vielä ovat laihoja, eikä kunta- ja palvelurakennetta uudistettaessa näyttäisi olevan tuloksellista saada huomiota vaikkapa päihdehuollon kehittämiseen.

Suomessa päätettiin kieltolaista 1919, jonka aikana viinaa kului enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Kieltolain päättämisestä äänestettiin sittemmin kansantahdolla 29.-30.12.19931. Tästä

alkoi suomalaisen monopolistetun alkoholipolitiikan oudot matkat, jossa monopoliyhtiö ALKO lähes sairaaloisen pikkutarkasti pyrki valvomaan kansalaisten jokaista ryyppyä tavoitteissaan saada alkoholin käyttö kuriin ja jopa supistumaan, kun samaan aikaan saman yhtiön johtajan, Kosken, mukaan talouspoliittisena tavoitteena oli mahdollisimman hyvä myyntitulos (Koski 1992, 51). Tämä on tietysti yksinkertaistettu karikattiivinen kuva alkoholipolitiikan historiasta, jonka uusvapautumisen askeleita on otettu vuoden 2004 alkoholiverojen laskun myötä. Mehän tiedämme, että tämän jälkeen veroja on jo ehditty viisaasti myös korottaa. Tilastojen, ja arkikokemuksenkin mukaan, alkoholin käytön seurauksena yhä suuremman ihmisjoukon kärsimyksiä mitataan suhteessa juotuun alkoholimäärään. Erityisesti lapset ovat suojattomina heikoimpia osapuolia (STM. 2006:19, 29-30). Tällainen kehässä juokseminen on saanut pään pyörälle sekä päättäjiltä, että alkoholiongelman kanssa kärvisteleviltä hyvinvointivaltion kansalaisilta. Näiden elämänskysymyksissä hoipertelevien tahojen välissä maaseudun sosiaalityöntekijä yrittää tasoittaa pahimpia kompastuksen kosteikkoja. Eräs omalla tutkimusalueellani jo pitkään työskennellyt sosiaalityöntekijä kertoi: ”*Maaseudulla päihdetyön asiakkaana ovat samannimiset päihdeongelmat kuin kaupungeissakin, mutta maaseudulla työvälineinä on vain päihdebudjetti, joka ei riitä kuin muutamaan laitokuntoutukseen ja sosiaalityöntekijän oma mielikuvitus*”. Valtiovallan päihdepaniikissa suorittamat kiihdytykset ja äkkijarrutukset ryskyttävät päihdetyön heikosti rakennettuja rajoja erityisesti maaseudulla. Lainsäätäjän päihdetyölle asettamien lisääntyvien haasteiden vaatimusten keskellä myös sosiaalityöntekijä on itse vaarassa sinkoutua ammattinsa eettisestä turvakehyksestä päihdeongelman kylmään maisemaan.

5. UNELMA SOSIAALITYÖSTÄ MAASEUDULLA

5.1 YKSINÄISET SOSIAALITYÖNTEKIJÄT, MONENLAISET HUOLET

Ammatin valintaa suorittaessaan sosiaalityöntekijäksi pyrkijät tuskin ajatuksissakaan pilkkovat tulevaa toimenkuvaansa maaseudun sosiaalityön, taikka kaupunkisosaalityön kesken.

Haastattelemani sosiaalityöntekijät ovat tulleet alalle erilaisilla motiiveilla. Mielikuvamäärittelijänä heillä on ollut jonkinlainen ”yleinen” käsitys, taikka kuva sosiaalityöstä. Suurin osa heistä oli määrätietoisesti hakeutunut sosiaalityöntekijäksi, ainoastaan kolme erilaisten satunnaisten valintojen ja tilaisuuksien kautta. Jonkinlainen yhteinen halu työskennellä ihmisten kanssa on kaikilla kuitenkin taustalla. Unelmat ammatin siipien kantavuudesta eroavat ainakin pitkään työssä olleiden ja nuorten sosiaalityöntekijän alkujen välillä. Tutkimusalueellani sosiaalityöntekijät vaihtuvat usein. Suurin osa heistä on ollut sosionomeja ja lisäksi muutama sosiaalityön opiskelija. Heidän unelmansa eivät sijoitu pysyvästi maalaismaisemaan, eikä kaikilla edes perussosiaalityöhön. Tulevaisuuden he näkevät kaupunkimiljöössä elävissä sosiaalitoimistoissa, projekteissa ja paremmin palkatuissa sosiaalialan yrityksissä. Useimmat pidempään työssä olleet tyytyivät nykyiseen rooliinsa ja jokunen pohti sosiaalityön tekemistä jossain muussa, vielä selkiintymättömässä yhteydessä. Maaseudun sosiaalityönunelman syntymistä sekä uusien vakinaisempien ja lain mukaan pätevien sosiaalityöntekijöiden rekrytoimista häiritsee itseään ylläpitävä kierre, joka syntyy osaltaan juuri henkilökunnan nopeista vaihdoksista johtuvista epävarmuuksista ja työpaineista (Karvinen & Niinikoski ym. 2005, 28). Yhden ja kahden sosiaalityöntekijän toimistoissa tällaiset vaihtuvuudet tuntuvat syvemmillä toiminnassa, kuin suuremmissa kaupunkien toimistoissa, joissa on useamman työntekijän muutoksia pehmentävät puskurit.

Kaikissa tunnetuissa ihmisten muodostamissa yhteisöissä on ollut jonkin muotoista huolenpidon ja toisista välittämisen eetosta. Tämän huolenpidon yksityisen ja järjestäytyneen muodon erilaisista ratkaisutavoista ja valinnoista on lukuisia kirjoituksia. Kirkon diakonian juuret ovat jossakin alkuseurakunnan filantropiassa ja luostarilaitoksen sosiaaliteologisessa tehtävänasettelussa (Laoturette 1975, 115-116). Nykyisen hyvinvointivaltion kasvun silmut alkoivat nousta teollistumisen ja modernisaatioksikin kutsutun kehityksen myötä Euroopan ydinalueilla. Sosiaalipolitiikka sai vauhtia työväenkysymyksestä ja maailmansotien välisestä epävakaasta ajasta. Tuntemamme hyvinvointivaltion ideana tulokset alkoivat tuon levottoman ja suuntaa hakevan ajan jälkeen ensimmäisenä näkyä Englannissa ja Ruotsissa (Anttonen 1989, 38-39). Amerikassa

sosiaalityön systemaattiselle tutkimukselle ja metodologiselle operatiiviselle kehitykselle loivat perustaa sellaiset innostajat kuin Mary Richmond, Ada Sheffield, Virginia Robinsson, Florence Hollis ja Jessie Taft (Toikko 2001, 109-114). Ainakaan nämä naiset eivät olleet Raija Julkusen mainitsemia sosiaalipolitiikan vaiettuja naisia. Sosiaalityön historiallisen kehityksen toiseen päähän syntyi hyvinvointivaltio, joka Suomessa pohjoismaiseen tapaan tyhjentää perheitä, suvuilta ja kyläyhteisöiltä vastuuta hyvinvoinnin turvaamiseksi. Syntyy työnjako, jossa perheiden voimavarat, myös naisten, vapautetaan hyvinvoinnin teknologisen ja taloudellisen vaurauden rakentamiseen. Sosiaalityölle määritellään oma hyvinvoinnin vastuualue maailmaa rakentavien ihmisten elämän murroskohtiin. Yksilöiden ja yhteisöiden osallistumisen paikat ovat kaventuneet (Matthies 2008, 12-13). Maaseudulla tällaisen muutoksen murrosvesissä elää vielä ihmisiä ja perinteitä, joskin yhä laimeampina seoksina.

Suomalaisen sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön kehityksen yhteiskunnalliset reunaehdot poikkeavat muutosmalleiltaan eurooppalaisesta kokemuksesta. Suomessa oltiin joitakin vuosia jäljessä sekä yhteiskunnallisessa-, teknistaloudellisessa-, että huolenpidon sosiaalipoliittisessa kehityksessä. Meillä sosiaalityön rakenteet alkoivat hahmottua 1870-luvulla Helsingin kristillisten piirien laupeudentyöstä ja settlementiliikkeen työväestön keskuudessa aloitetusta palvelutyöstä (Toikko 2005, 106-113). Maaseudulla sosiaalipolitiikan perusta on ruotujärjestelmässä sekä kylä- ja pitäjänkierrossa. Toisena muotona maaseudulla oli elätteelle anto, johon liittyi lasten huutokauppa. (Karisto ym. 1984, 227- 228). Yhteiskunnallisen teollisen rakennemuutoksen ja rahatalouden leviämisen myötä talonpoikainen elintapa alkoi murentua ja köyhäinhoidon tarve lisääntyi maaseudun väestön köyhtymisen kylmissä varjoissa. Kaupungin ja maaseudun yhteiskunnallinen kehitys ja sosiaalipoliittiset haasteet kietoutuivat yhteen monimutkaisilla prosesseilla. Palkkatyön ja rahatalouden lisääntyminen toivat esiin uudenlaisia jakamisen muotoja, joita hyvinvointivaltiossa ohjaa valtion lainsäädännöllä rakentuvat normistot ja niitä täydentävät erilaiset sopimusrakenteet (Anttonen 1989, 38-42).

Sosiaalityön unelmaa lainsäädännöllä määriteltäessä ei olla eriytetty maaseudun- ja kaupungin sosiaalityötä toisistaan. Tämä unelmien erilleen kasvaminen tapahtuu, kun sosiaalityötä tehdään erilaisissa todellisuuksissa. Missä tahansa sosiaalityötä tehdäänkään, se edustaa omaa erityistä osaamistaan. Tällä osaamisen asiantuntemuksella sosiaalityö on samankaltaisten kysymyksen asettelujen edessä kuin Heikki Wariksen kuvaama yhteiskunnallinen murros 60-luvun Suomessa (Waris 1968,130). Kun Waris kuvaa täytyvien kaupunkien problematiikkaa, kohtaavat maaseudun sosiaalityöntekijät tyhjenevän maaseudun vääristyneet ikärakenteet ja resurssien toisaalle valumisen

köyhdyttämän sosiaalisen kulttuurimaiseman. Oman tutkimukseni keskeisiä taustamuuttujia ovatkin juuri yhteiskunnallisen muutoksen tuomat haasteet. Näiden muutosten seuraamuksia kuvaa huhtikuussa 2008 ilmestynyt Sosiaalibarometri, jossa ennakkoluentana näyttäisi nousevan esiin huoli kuntien tahdosta taikka kyvystä varata riittävästi varoja sosiaali- ja terveystalouden turvaamiseksi. Tässä taloudenkeskeisyyden tolkkumuudessa sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden edellytykset ovat kunnallisten päätöksen tekijöiden lyhytnäköisyyden laskukoneissa (Mutka 1998, 70-71). Maaseudulla tämän laskukoneen jauhaminen tulee varsin lähelle sosiaalityöntekijän ihon pintaa, kun pienessä kunnassa politiikan tekijät synnyttävät napanuoriaan kohti sosiaalityöntekijän persoonaa. Vaarassa on muodostua tasapuolisuudelle vaikeita sidoksia, joiden läsnäolo sosiaalityön arjessa pienellä paikkakunnalla saattaa kaventaa ratkaisujen ammatillisuutta. Asiantuntijuuden edellytykset joutuvat henkilökohtaisten suhteiden verkostoihin. Tutkimusalueeni sosiaalityöntekijät tosin eivät yleisesti pidä tätä ongelmana, eivätkä vahvista sen haittaavan läheistä kanssakäymistä poliittisten päätöksentekijöiden kanssa. Eräs pitkään alueella työtä tehnyt kuitenkin kertoi, *että joskus on vaikeaa lähteä vaatimaan vaikkapa resurssien tarkistamista, kun poliitikoissa on niin monta tuttua, eikä halua joutua turhiin kädenvääntöihin*. Koska alueella sosiaalityöntekijät vaihtuvat usein, eivät nämä ”käypäläiset” kerro kokevansa tällaista haastetta. Tuula Lehtinen kuvaa lisensiaattityössään sosiaalityöntekijää valtasuhteiden verkostossa osana kunnallishallintoa, vallankäyttäjänä ja vallankäytön kohteena pienen kunnan paikalliskulttuurissa (Lehtinen 2000, 24). Hänen havaintonsa ovat mielenkiintoisia ja samansuuntaisia mitä olen kuullut ja tulkinnut tutkimusalueeni sosiaalityöntekijöiden kuvauksista. Pienessä kunnassa sosiaalityöntekijä ja poliittinen vallankäyttö tulevat hallintokoneiston pienuuden vuoksi lähelle toisiaan ja tämä saattaa joko haitata taikka edesauttaa työn sujuvuutta (Lehtinen 2000, 29). Leena Eräsaaren 1990 kirjoittaman kirjan, Nilkin naamio kaltaista ahdistusta ja sosiaalityön unelman pirstojailmiötä ei kuitenkaan yleisesti tutkimuksessani kuvattu. Sen sijaan vallankäytön kohteena oleminen on eräs usein esille tullut kokemus, joskaan ei siinä määrin, että olisi koettu vaikkapa työn itsenäisyyden kärsineen ja käyttäväthän sosiaalityöntekijät itsekin valtaa.

”Kyllähän ne yrittää aina jollakin tavalla vaikuttaa jos juttusille tulevat, mutta en nyt sitä mitenkään hankalana koe...eikä niitä täällä juuri näy...”

(sosiaalityöntekijä I kunta D)

”Ei me niitä (poliitikkoja) edes nähdä, tai kyllä se lautakunnan puheenjohtaja tässä käy, mutta en minä sitä edes oikeesti tunne”.

(sosiaalityönopiskelija kunta B)

”Antaa nitten ”poikien” (poliitikkojen) vain jutella ja tehään myö vain näitä hommia”.

(sosiaalityöntekijä I kunta A)

Jokaisella tutkimusalueeni kuntien sosiaalityötä tekevällä on oma kokemuksensa ja suhteensa paikallisiin poliittisiin päättäjiin. Tämä suhde rakentuu niille sosiaalisille sidoksille, joita kyseisellä sosiaalityöntekijällä on työnsä ja asumisensa kautta kuntaan. Useimmat näistä sosiaalityöntekijöistä asuivat työkontansa ulkopuolella, minkä vuoksi heillä mahdollinen suhde poliitikkoihin oli työhön liittyvä. Lisäksi suhteiden muodostumista ohjaa selvimmin sosiaalityöntekijöiden suuri vaihtuvuus ja lyhyet työsuhteet näissä kunnissa. Ei synny luontevasti paikallisuuden ohjaamia verkostoja poliitikkojen ja sosiaalityöntekijöiden välille. Nekin sosiaalityöntekijät, jotka työskentelevät asuinkunnassaan, muodostivat kuntasuhteissaan heterogeenisen pienen ryhmän. Vain kaksi heistä oli syntynyt työpaikkakunnallaan sekä kasvaneet paikallisissa sosiaalisissa verkostoissa ja heillä olikin varsin läheinen suhde poliittisiin päätöksen tekijöihin. Nämä olivat myös niitä, jotka olivat hakeutuneet pois kunnan sosiaalitoimistosta. Muilla työkunnassa asuvilla oli eripituisia asumisen historioita kunnassa, eikä heillä ollut merkittävää kanssakäymistä poliitikkoja kanssa. Nämä samat asumiseen työpaikkakunnalla liittyvät seikat ohjaavat myös sosiaalityöntekijän ja paikallisen väestön suhteita. Kun asuu muualla, ei paikallinen väestö, erilaiset sosiaaliset verkostot taikka paikallinen toimintakulttuuri tule samalla tavalla tutuksi kuin työpaikkakunnalla asuvalle.

Maaseudun sosiaalityötä ei ainakaan omien havaintojeni mukaan olla riittävästi tutkittu Suomessa, että voitaisiin muodostaa yleistettävää kuvaa maaseudun sosiaalityön erityispiirteistä ja unelmien sisällöistä. Edellä lainattu Tuula Lehtinen on eräs harvoista maaseudun sosiaalityötä tutkineista. Lehtisen tutkimuksessa maaseudun sosiaalityö jää unelmaksi joka hukkuu valtasuhteiden verkoston ahdistavaan rutistukseen. Tätä ahdistavaa verkostoa ei Lehtisen mukaan pääse pakoon, vaan sen keskellä on vain yritettävä elää (Lehtinen 2000, 146). Tutkimukseni sosiaalityöntekijät eivät ilmaisseet elävänsä kunnan valtasuhteiden puristuksessa kuvatulla tavalla, mutta kokivat luonnollisesti vallankäytön vaikutuksia monella tapaa työssään, vaikkapa joidenkin omien päätöksensä ”lautakuntavierailun” ja resurssien jakamisen kautta. Kukaan rivisosiaalityöntekijöistä ei ollut kokenut ylempää tulleen vallankäytön ahdistavaa ja työtä häiritsevää läsnäoloa, mutta toki erisuuntaisten mielipiteiden kohtaamista ylempiin viranhaltijoihin nähden, mutta joskus jopa ymmärtämistä hakevia keskusteluja poliitikkojen kanssa. Tutkimukseni ajankohtana keskustelua aiheuttivat kuitenkin hyvin käytännölliset kysymykset kuten lastensuojelulain uudistus ja sen

toteutumista varmentavien resurssien niukkuus, sekä kunta- ja palvelurakennemuutoksen epävarmuudet.

”Mielenkiintoista nähdä, ketkä tekevät lainmukaiset lastensuojelupäätökset tulevaisuudessa, kun nytkään ei ole riittävästi päteviä sosiaalityöntekijöitä. Meiltä ei ainakaan ehditä kiertämään muissa kunnissa paikkaamaan puutteita”.

(sosiaalityöntekijä I kunta D)

”Miksi viidessä yhteensä alle kahdenkymmentuhannen asukkaan kunnassa täytyy olla viisi sosiaalijohtajaa ja viisi hallintoa? Eikö niitäkin resursseja voisi käyttää riittävään sosiaalityöntekijöiden rekrytoimiseen? Ei tässä ole muuta mahdollisuutta, kuin yhdistyä. Kysyisivät joskus meiltä”.

(sosiaalityöntekijä I kunta D)

”Ei näillä pojilla (poliitikot) oo minkäänlaista käsitystä siitä, mitä ne on tekemässä (kuntauudistus ja palvelu uudistus). Ne taitaa olla huolissaan vain omista vähenevistä valtuusto paikoistaan. Sosiaalityöstä ne tuskin ymmärtää mittään. Semmosia betoniperseitä. Kerran on päässy kiinni valtaan, nii se on täällä maalla kun isokin bossi”.

(sosiaalityöntekijä I kunta A)

Monella tavalla tutkimusalueeni sosiaalityöntekijöiden ajatuksista on luettavissa turhautumista tilanteen epäselvyyteen ja siihenkin että heidän asiantuntemustaan ei riittävästi käytetä palvelurakenne- ja kuntauudistuksen kysymyksissä. Muutama vanhempi sosiaalityöntekijä oli keskustellut työpaikkakuntansa sosiaali- tai perusturvalautakunnan jäsenen kanssa. He kertoivat, että keskustelut olivat olleet sinänsä myönteisiä, mutta eivät johtaneet mihinkään konkreettiseen. Kahdenkeskisissä keskusteluissa kyllä kuunneltiin ystävällisesti ja nykyisin yhä harvemmissä lautakuntaan menneissä kysymyksissä lautakunnan suhde sosiaalityöhön tutkimusalueeni sosiaalityöntekijöiden mielestä oli pääasiassa ongelmatonta.

Alueen suurimman kunnan D neljä sosiaalityöntekijää olivat jo pitkään olleet varsin pysyviä ja muodollisesti päteviä. Tässä kunnassa oli selvästi muodostunut vakaampia sosiaalityön- ja hallinnon rakenteita kuin toisissa kunnissa joissa työntekijät vaihtuivat usein, eikä

pitkäjänteisempää sosiaalityön organisoitumista päässyt kehittymään. Aiemmin muualla yhden sosiaalityöntekijän kunnassa työskennellyt sosiaalityöntekijä kuvasi tilannetta tässä suurimmassa kunnassa ”toiseksi maailmaksi”.

”Vasta täällä minä opin ymmärtämään, mitä sosiaalityö tarkoittaa. Tämä oli ihan toinen maailma. Hävettää kun ajattelen miten vähän ymmärsin sosiaalityöstä, kun työskentelin yksin C kunnassa .”

(sosiaalityöntekijä II kunta D)

Tämäkään sosiaalityöntekijä ei kuvannut suhdetta poliitikkoihin ongelmalliseksi, ei kunnassa C eikä suuremmassa kunnassa D, joissa hän on työskennellyt. Sen sijaan ongelmalliseksi hän koki sosiaalijohtajan asennoitumisen yksinäisen sosiaalityöntekijän työtehtäviin.

”olisihan se voinut olla sosiaalityön unelmaa, jos olisin ollut kokeneempi ja sosiaalijohtaja olisi tukenut minua paremmin. Ei ole tainnut minulla olla koskaan sen jälkeen niin suuria valtuuksia. Tuntui, että saa tehdä mitä vain, eikä kukaan kysellyt. Sosiaalijohtaja ei auttanut juuri missään. Se halusi vain olla johtaja. Työhönkin minua opasti palvelunohjaaja ja kanslisti”.

(sosiaalityöntekijä II kunta D)

Sosiaalityön unelman toteutumisen näkökulmasta tutkimukseni kuntien vertailussa nousee esille sen seikan tärkeys, että henkilöstöpolitiikkaa voidaan hoitaa pitkäjänteisesti ja mahdollisimman vakaissa oloissa. Kunta D:n on ollut mahdollista rakentaa omaa sosiaalityön kulttuuriaan tutkimusalueeni toisia kuntia edullisimmissa olosuhteissa. Heillä on ollut pysyvät, pätevät työntekijät ja vakiintunut sosiaalityön johto. Kyseisen kunnan kaikki sosiaalityöntekijät pitävät keskeisenä työssä viihtymisen tekijänä pysyvän kollegiaalisen tuen läsnäoloa. Itse arvelen, että useamman sosiaalityöntekijän työyhteisö ei ole riittävä selitys toimivalle toimistolle. Uskottavasti myös useat varsinaisen sosiaalityön ulkopuoliset tekijät luovat edellytyksiä myönteiselle kehitykselle. Kunta D:n maantieteellinen sijainti työssäkäyntikuntana on varsin hyvä toisiin kuntiin verrattuna. Etäisyys läheisestä suuremmasta kaupungista on kohtuullinen, tiet sekä liikenneyhteydet toimivat. Kunta D:n sosiaalityöntekijöistä vain yksi asuu työpaikkakunnalla ja toiset läheisessä kaupungissa. Kaupungissa asuvat sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä sitä, että olivat pystyneet yhdistämään kaupungissa asumisen paremmat palvelut ja perheen muiden jäsenten asumisen toiveet

omaan työssäkäyntiin. Huonoa asuminen työkunnan ulkopuolella ei kenenkään mielestä ollut – päinvastoin, näin saatiin riittävästi etäisyyttä työhön.

Toinen maaseudun sosiaalityön jäljillä kulkenut on Jyväskylän yliopistoon 2002 gradunsa kirjoittanut Soili Hytönen. Hän tutki pienen kunnan sosiaalityön kulttuurikompetenssia ja haastatteli tutkimustaan varten seitsemää pienen kunnan sosiaalityöntekijää. Eräs Hytösen tutkimuksen viesteistä oli, että sosiaalityöntekijää eniten rasitti yksin tai vähäisellä kollegiaalisella tuella ja läsnäololla tehtävä työ (Hytönen 2002, 37). Tutkimusalueeni sosiaalityöntekijöiden tapaamisissa usein esille nousseet kysymykset ovat käsitelleet Hytösen esille nostamaa problematiikkaa. Pienissä yhteisöissä tehty työ on myös maaseudun sosiaalityön tyypillisimpiä piirteitä. Tästä seuraa luonnollisesti muita maaseudun sosiaalityötä identifioivia tunnusmerkistöjä, joiden varassa sosiaalityön unelmaa maaseudulla rakennetaan. Tällaisia hyviä tunnusmerkistöjä Hytösen aineiston mukaan ovat käytännön läheisyys, ruohonjuuritason työ, kyky (ja ehkä mahdollisuuskin) tehdä laajasti yhteistyötä ja ehkä erityisesti paikalliskulttuurin hyvä tuntemus (Hytönen, 2002, 29). Jossakin määrin tällaisia ajatuksia on nostettavissa esiin oman tutkimuksenikin aineistosta. Se mikä oman tutkimukseni mukaan sekoittaa tuollaista ”kaunista” kuvaa on juuri se, että kun maaseudun sosiaalitoimistossa väki vaihtuu tiheään, niin ei pääse syntymään Hytösen kuvaamia työkulttuuria ylläpitäviä jatkumoa. Työpaikkakunnalla asuneiden ja pitkään sosiaalityötä tehneiden on tietysti mahdollisuus rakentua osaksi paikalliskulttuuria. Lyhytaikaisissa työsuhteissa vierailevat sosiaalityöntekijät eivät alun perinkään tulleet omaksumaan paikalliskulttuurin ominaispiirteitä, joten heidän kulttuurikompetenssinsa jäänee varsin ohueksi.

”Että millasta on pienen kunnan sosiaalityö. Ainakin minun mielestä se on hirmu lunkia. Me ollaan ehditty tehdä vaikka mitä asiakkaiden kans. Joo, kyllä tämä rauhallisuus on varmaan tyypillistä. Minähän oon ollu X kaupungin toimeentulo-yksikössä parina kesänä tuuraamassa ja siellä kyllä on toisenlainen meininki.

(sosiaalityönopiskelija I kunta B)

”Tää on aivan kamalaa. Asiakkaat tanssittaa meitä miten tahtoo, eikä mistään tahdo saada tarvittavaa tukea. Eihän nää täällä maalla ymmärrä sosiaalityöstä yhtään mitään, nämä tässä ympärillä (kunnan viraston työntekijät). Kyllä täällä on ihan yksin.

(sosiaalityönopiskelija II kunta B)

Edellä lainatut B kunnassa peräkkäisinä vuosina työskennelleiden sosiaalityöntekijäopiskelijoiden erilaiset kokemukset ja ajatukset työstä maalaiskunnassa, kertovat toisaalta maalaiskunnan sosiaalityön epävakaista oloista, mutta myös sosiaalityöntekijöinä toimineiden oman persoonan suhdetta työn haasteisiin. Epävakaassa organisaatiossa yksinäisen sosiaalityöntekijän on kovasti vaikeaa rakentaa oman ammatti-identiteettinsä kuvaa ja roolia.

Kaikissa muissa tutkimusalueeni kunnissa lukuun ottamatta kunta D:tä, sosiaalityön organisaatio horjui kaikenlasten nopeasti vaihtuvien mallittomien mallien välillä. Itse olen seurannut erityisen läheltä kuntien A ja B lähihistoriaa ja todennut että näissä kunnissa mitä ilmeisimmin sosiaalityöntekijöiden tiuha vaihtuminen ja pätevien sosiaalityöntekijöiden puuttuminen saa aikaan erilaisien sosiaalityöntehtävien liukumista sosiaalitoimiston eri tehtävissä olevien työntekijöiden pöydille. Ongelmaksi mielestäni muodostuu myös sosiaalityön johdossakin usein tapahtuneet samanaikaiset muutokset ja tästäkin syystä voimattomuus organisaation jäntevöittämiseen. Toisaalta sosiaalityöntekijän sijaisuuksia tehneet sosiaalityönopiskelijat olivat persoonaltaan erilaisia. Toinen teki tunnollisesti ja hyvin ne työt jotka tuon pirstaleisen järjestelmän kaaoksessa tulivat hänen pöydälleen ja toinen yritti kasata samoista palasista liiankin suuren kokonaisuuden itsensä hoidettavaksi. Sosiaalityö vaatii tietysti tietyn määrän itsenäisyyttä, mutta todellistuaikseen tällaiset itsenäisyyden voimavarat tarvitsevat sosiaalityönjohdon ryhdittämää mahdollisuuksien raamista. Myös Hytösen gradussa todetaan sosiaalijohtajan keskeinen merkitys sosiaalityöntekijän oman roolin vahvistumiselle, joskin hiukan eri näkökulmasta (Hytönen 2002, 36).

Sosiaalityöntekijä osallistuu työnsä sosiaalisen roolin kautta työyhteisönsä ja ympäristönsä sosiaaliseen vaihtoon. Tämän osallistumisen kautta hän voi kokea osallisuutta ja olemisen merkityksiä (Aho 1990, 312). On ajateltavissa, että Hytösen tutkimuksessa esille tulleet ajatukset kulttuurikompetenssista, toteutuvat maaseudulla helpommin kuin kaupungissa, koska maaseudulla päästään, taikka joudutaan lähemmäksi paikalliskulttuurin vaihdon kosketuspintoja. Myös päihdeongelman kohtaamisen paikat ja tasot maaseudunsosiaalityöntekijällä tulevat hänen oman henkilökohtaisen elämän kokemuspöydän rajoille, jos ei peräti sisäpuolelle. Edellytyksenä kuitenkin mielestäni on, että ainakin työsuhde on riittävän pitkä paikallisuuteen liittyvän sosiaalisen roolin syntymiselle. Tuula Lehtinen kirjoittaa tämänkaltaisesta ajattelusta Alf Ronnbyn tutkimuksiin vedoten ja pitää maaseudun sosiaalityön tekemistä helpompana, jos sosiaalityöntekijä on työntekopakkakunnalta ja näin paremmin ymmärtää paikallista kulttuuria ja ajattelutapaa (Lehtinen 2000, 46).

Tutkimusalueella tapaamieni sosiaalityöntekijöiden joukosta erottuu siis erilaisia, paikallisyhteisöön sitoutumisen ja sijoittumisen muotoja sekä ulottuvuuksia. Tällaisilla tekijöillä on sosiaalityöntekijöiden kanssa käymieni keskustelujen pohjalta arvioiden merkitystä sekä sosiaalityöntekijänä toimimisen dynamiikkaan, että ympäröivän yhteisön jäsenyyteen liittymisen tiivyyteen. Nämä tekijät liittyvät erilaisiin ystävyys ja tuttavuus sidoksiin työssä ja sen ulkopuolella. Sosiaalityöntekijät jotka asuivat työpaikkakunnalla, varsinkin pitkään asuneet, tunsivat hyvin paikkakunnan asiakasprofiilin taustoineen, yhteisön vuorovaikutusverkostot ja niihin liittyvät sosiaaliset sidokset. Vieläkin merkittävämpää oli, jos sosiaalityöntekijä oli myös syntynyt ja kasvanut työpaikkakunnalla. Tällainen sosiaalityöntekijä koki, että työ tulee liiankin lähelle hänen yksityistä elämäänsä. Asiakaskunnassa on ihmisiä hänen lähipiiristään, jopa sukulaisia. Tämän vuoksi kaksi tutkimusalueeni sosiaalityöntekijää olivatkin vaihtaneet työnsä perussosiaalityöstä sairaalan sosiaalityöntekijäksi ja sosiaalityöntekijäksi lähialueella olevaan toiseen kuntaan.

”Kyllä siitä on apua, että on syntynä ja asunna pääasiassa koko elämänsä tiällä kunnassa. Minua rupes kuitennii vaivoomaan, kun alko tulla koulukavereita ovesta sissään. Ei kuulle tuntunna hyvältä niitten kans viäntee. Tuntu vaan, että on pakko lähtee ja sain sitten tään nykysen homman.”

(sairaalan sosiaalityöntekijä)

Tähän ajatuskokonaisuuteen liittyy vielä sellainen mielestäni mielenkiintoinen näkökulma, jonka Alf Ronnby on esittänyt. Hän kuvaa maaseudun sosiaalityöntekijöitä omana erityisenä alakulttuurina, mutta näkee samalla maaseudun sosiaalityöntekijät jonkinlaisina orpoina kulkijoina, joilla näyttäisi olevan vaikeuksia löytää ammatillista samaistumisen kohdetta omasta pienestä työympäristöstään. Ronnbyn mukaan tällainen samaistuminen edellyttäisi suurempaa ryhmää, joka tukisi sosiaalityöntekijöiden liittymistä ammatilliseksi identifikaation kuvajaiseksi (Ronnby 1991, 192). Oman kokemukseni ja tutkimukseni empiirisen materiaalin pohjalta en kuitenkaan ole varma tällaisen mekanismin ehdottomuudesta, vaikka kunta D:n esimerkki sitä puoltaisikin. Ajattelen, että sosiaalityön nykytilassa kiireen keskellä yhä useammin jokainen sosiaalityöntekijä itse joutuu luomaan oman maailmansa, maailman, jossa ehkä kiire on selvin yhteinen nimittäjä. Ronnbyn, Hytösen ja Lehtisen kuvaama yksinäinen maaseudun sosiaalityöntekijä ei ehkä olekaan sen yksinäisempi, kuin kiireen keskellä toistensa ohi kiitävä kaupungin sosiaalityöntekijäkään. Myös kunta D:n sosiaalityöntekijät puhuivat kiireen eristävästä vaikutuksista – ei ole aikaa riittävästi yhdessä käydä töitä ja työtilannetta läpi. Mikäli kaiken keskellä jää aikaa oman paikkansa identifioimiseen, uskallan tulkita tutkimukseni sosiaalityöntekijöitä niin, ettei se välttämättä tapahdu

ammattillisen samaistumisen paikoissa keskellä työn tekemisen intensiteettejä, vaan muissa ammatillisen kohtaamisen ja ajatuksia vapauttavissa väljyyksissä. Tämä oli eräs syy, miksi alueen sosiaalityöntekijöiden säännöllisiä tapaamisia pidettiin tärkeinä ja identiteettiä vahvistavina myös kunnassa D. En tietysti kiistä useamman sosiaalityöntekijän muodostaman työyhteisön merkitystä työn tekemiselle ja oman ammatti-identiteetin muodostumiselle. Kuitenkin, kun olen seurannut läheisen kaupungin, sielläkin varsin tiuhaan vaihtuvia työntekijävirtoja ja tiivistä työtahtia, niin ainakin rohkenen pohtia tuollaisen tilanteen paremmin sosiaalityöntekijän orpoutta vähentävien voimien toimivuutta. Ehkäpä sosiaalityöntekijöillä yleisestikin on vaikeuksia rakentaa yhtenäistä ”työkulttuuriaan” ja ammatillista yhteenkuuluvuuden tunnetta?

Vaikka maaseudun sosiaalityöntekijät tekevätkin fyysisesti yksinäistä työtä, löytävät ainakin tutkimusalueeni sosiaalityöntekijät siis joitakin tärkeitä kollegiaalisia kohtaamisen paikkoja, joissa voidaan tunnustella omaa ja kollegoiden tilaa ja tilannetta. Tällaisia ovat kolme - neljä kertaa vuodessa tapahtuvat alueen sosiaalityöntekijöiden tapaamiset, poliisien kanssa kerran kuussa juodut maanantaikahvit ja vaikkapa lääninhallituksen järjestämät seminaarit ja koulutustilanteet, joissa myös kohdataan toisia sosiaalityöntekijöitä. Nykyisessä tilanteessa yhteisen kokemuksen muuttuminen unelmaksi sosiaalityöstä maaseudulla edellyttää kuitenkin vielä palvelurakenteiden ja sosiaalityöntekijätilanteen vakiintumista. Omasta ammatti-identiteetistään ja ammatillisesta yhteenkuuluvuudestaan tutkimukseni sosiaalityöntekijät ovat vuosien mittaan käyneen lukuisia keskusteluja ja niissä on noussut esiin monenlaisia näkemyksiä sosiaalityöntekijänä olemisesta. Sosiaalityöntekijöitä kaupunkienkin mittasuhteissa on varsin vähän moniin muihin työntekijäryhmiin verrattuna ja maaseudulla peräti yksin. Kaupungeissa on monenlaisia korkeasti koulutettuja ammatteja edustettuna, mutta maaseudulla pääasiassa opettajat edustavat sivistyneistöä ja yksinäinen sosiaalityöntekijä on vain pilkkuna pitkässä lauseessa. Tutkimusalueeni sosiaalityöntekijät kokivat kuitenkin, että sosiaalityöntekijä omassa erityisroolissaan maaseudulla on ehkä näkyvämpi, kuin sosiaalityöntekijä kaupungissa.

5.2 SOSIAALITYÖN UNELMA ONTOLOGISESTA TURVALLISUUDESTA JA HYVÄSTÄ ELÄMÄSTÄ

Kun tarkastellaan vaikkapa perustuslain 19 §:n ja sosiaalihuoltolain 13 §:n sisältöä, niin uskallan rakentaa niistä tämän kappaleen teesini, että ontologinen turvallisuus on kaikkien niiden aineellisten ja aineettomien tekijöiden summa, joiden varassa ihmisenä olemisen ehdot voivat toteutua vähintäänkin yhdessä hyväksytyjen hyvän elämän mittojen mukaisesti. Sosiaalityölle annetuissa laeissa on annettu erilaisia minimitasoja, mutta jo näiden lakien luonne tarkoittaa tavoitetta

minimitasojen yläpuolella. Toinen kysymys on tietysti, että missä näihin ylittäviin tavoitteisiin päästään. Sininauhaliiton juhlaulkaisussa asia todetaan näistä tavoitteista mielestäni hyvin. Ihmiselle täytyy tarjota mahdollisuus liittyä yhteiskuntaan. Tällainen liittyminen, kuuluminen johonkin tekee meistä elämänvaeltajista arvokkaita (Lund 2006, 97-98). Liittymisen keskeinen kehyskertomus on niiden elämän perusedellytysten toteutuminen, joidenka varassa ihminen rakentaa elämänsä kertomusta. Sosiaalityön tehtävänä on rakentaa noita edellytyksiä ihmisen koeteltavaksi ja tämä tarkoittaa maaseudulla toisenlaisen todellisuuden kohtaamista kuin kaupungissa. Vaikka maaseudulla erilaiset mahdollisuudet tarjoavat resurssit ovatkin pienemmät, esimerkiksi työ- ja koulutusmahdollisuuksissa, niin toisaalta maaseudun ihmistä eivät haasta samanlaiset elämisen mahdottomat mallit kuin kaupungissa. Maaseudulla asuvan ihmisen ympäristö elämäntavoiltaan ja kulutukseltaan ei rakenna samanlaisia eriarvoisuuden vertailukuiluja ihmisten välille, jotka kaupungin tiiviimmässä ihmismassassa saatetaan kokea hyväosaisen ja syrjäytyneen elintason välillä. Toisaalta maaseudulla erilaisuudelle saatetaan olla herkempiä ja vähemmässä sekä tutummassa ihmisjoukossa syrjäytynyt paljastuu ehkä helpommin – kenties myös autettavaksi ihmisen omassa läheisverkostossa, tai sosiaalityön byrokratian ohjaamassa huolenpidossa.

Myöhäismoderni yhteiskunta velloo jatkuvassa muutoksessa ja tämä eksyttävä liike asettaa ihmisen alituisen uusien vaatimusten ja rasitteiden eteen. Myös sosiaalityöntekijän ja hänen asiakkaansa asemat suhteessa toisiinsa ja ympäröivään yhteiskuntaan haastetaan näissä Baumannilaisissa kelluvissa prosesseissa uusien identiteettien ja tilojen etsintään, taikka vanhojen uudelleen muokkaamiseen. Sosiaalityöntekijä tunnistaa tietysti itsensä sosiaalityöntekijäksi ja asiakas asiakkaaksi, mutta heidän asemaansa ja suhdettaan toisiinsa koetellaan jatkuvasti vaikkapa päihdepolitiikan arvomaailman jatkuvasti uudistuvissa kehyksissä. Alkon viisikymmentävuotisjuhlakirjan ensimmäinen otsikko ja tarina kertovat kaiken; ”Kieltolaki täysraittiissa maassa.” Ihmismielen suunnattomalla viisaudella saatiin aikaan kieltolaki, jonka aikana juotiin siis enemmän kuin koskaan aikaisemmin, kuten aikaisemmin todettiin. Nautittiin kovaa teetä ja korppuja. Lukemattomat lääkärit rikastuivat konjakkij- ja pirturesepteillä (Simpura 1982, 11-14). Maaseudulla pannut porisivat julkisina salaisuuksina ja joskus jopa tärkeän lisäleivän tuojana niukoissa oloissa. Sama jaaritus ja alkoholipolitiikalla edestakaisin sahaaminen näyttää jatkuvan myös seuraavat viisikymmentä vuotta. Viimeisimpänä sahanteroittajana keskustelussa ja ratkaisuisissa on käytetty alkoholiveron outoja laskemisen- ja nostamisen matkoja.

Näissä yhteiskunnallisissa muutoksissa ja vaatimusten kasaumisissa sosiaalityöntekijää juoksuuttaa eettiset ja aatteelliset suunnistusradat. Puutteellisissakaan oloissa työskentelevä sosiaalityöntekijä ei

pysty (vai pystyykö?) pakenemaan ammatillista vastuutaan heikkenevien resurssien taakse (Metteri 1993, 88). Mahdottomien yhtälöiden vähennys- taikka ynnämerkiksi asettuminen, keskelle tuntemattomien tekijöiden joukkoa, täytyy alkaa ahdistamaan jossakin sosiaalityön tekemisen kohdassa. Tällaisessa vähenevien resurssien ja työvälineiden tilassa maaseudun sosiaalityöntekijä on todella yksin, selittäessään jostakin ulkoa tulleita palveluiden kutistamisia. Nopean muutoksen yhteiskunnassa saattaa olla varsin vaikeaa asettaa eettisiä tavoitteita ja sääntöjä sosiaalityölle niin, että niillä olisi riittävän vahva konkreettisuuden aste niissä asioissa, joissa tällaisia eettisiä ongelmia nousee esiin (Egelund & Halskov 1986, 110-112). Hanna Laurilan sosiaalityön tutkimuksen mukaisesti voidaan lisätä, että sosiaalityön rajoittavien reunaehto- jen takana ei aina välttämättä olekaan jokin ulkopuolinen määrittelijä vaan, että myös sosiaalityöntekijä itse rakentelee oman työnsä mahdollisuuksia ja mahdottomuuksia (Laurila 1990, 26-27). Viimeksi mainittua mahdollisuutta en ole tutkinut, mutta yhteistyö tutkimusalueeni sosiaalityöntekijöiden kanssa kertoo ainakin sen, että jokainen sosiaalityöntekijä tekee työtään omalla ammatillisuudellaan, joka annettujen normien lisäksi ohjaa työntekijän valintoja, toimia ja päämääriä. Itselläni on vaihtunut työpari viiden viimeisen vuoden aikana neljä kertaa ja jokaisella heistä on ollut erilainen suhde työhön ja sen vaativuuteen. Asiasta olemme keskustelleet myös alueen sosiaalityöntekijöiden tapaamisissa ja todenneet yhteneväisesti, että jotkin meistä ovat herkempiä työn asettamille paineille ja toiset kestävätkin paremmin. On tietysti lukuisia työympäristöön liittyviä tekijöitä, jotka joko auttavat taikka vaikeuttavat työn haasteiden sietämistä. Jonkinlaisilla sosiaalityön kestävyys- rajoilla kuitenkin sosiaalityön arjessa liikutaan, ja onkin ehkä syytä kysyä Arto Kokon sanoin, että rämettyykö ammattietiikka hyvinvointivaltion käännteessä (Kokko 1993, 34). Sosiaalityö sekä maaseudulla, että kaupungissa on ajettu sellaiseen tilaan, jossa on juostava henkensä edestä vain pysyäkseen paikallaan.

Sosiaalityö luonteensa mukaisesti on kiinteästi ihmisen ontologisen turvallisuuden perustojen rakentajana ja tukijana. Tässä tehtävässä sosiaalityöntekijän näkökentässä useimmiten kuvastuu ihmisten haavoittuvuus ja tarvitsevuus (Aho 1990, 310 ja Kananoja 1997, 18). Tämän haavoittuvuuden ja tarvitsevuuden laastarointiin olivat kaikki tutkimukseni sosiaalityöntekijät lähteneet ammattia valitessaan. Harva heistä kuitenkaan valintaa tehdessään saattoi ajatella kaikkia niitä yhteiskunnallisen muutoksen haasteenvirtoja, joihin myöhemmin työtä tehdessään ja elämäänsä eläessään joutuisivat etsimään vastauksia. Post moderni, tai mikä se lienekään aika, vaatii uudenlaisia tietoja ja taitoja ajassa liikkuvalla ihmiseltä. Erityisesti sosiaalityöntekijän, joka joutuu toimimaan heikomman tulkkina tässä vaikeasti tulkittavassa ajassa, on opittava oman aikansa elämisen lukutaito (Bardy & Känkäinen 2005, 21-22). Hyvän ja turvallisen elämän käsikirjoituksen

kirjoittamista, tulkintaa ja elämän dramaturgian haltuun ottamista tapahtuu maaseudun, joskus kaupunkisosaaliryöön suurien massojen varjoon jäävissä sosiaalitoimistoissa päivittäin. Maaseudun sosiaaliryöntekijän asiakasvirta on moninaisuudessaan sakeaa kuin Vantaan vesi. Pienellä joukolla otetaan vastaan koko sosiaaliryöön, jos ei suorastaan koko elämän haastekenttä. Sisäisen turvallisuuden näkökulmasta tälle kentälle on rajautunut merkittävä osa niistä tekijöistä, joita Sisäasiain ministeriö pitää keskeisimpinä sisäisen turvallisuuden uhkina. Ministeriön laatiman sisäisen turvallisuuden ohjelman mukaan syrjäytyminen on suurin sisäisen turvallisuuden uhka (Sisäasiain ministeriö 2008, 6-7). Tuon syrjäytymisen otsikon alta löytyy modernin Suomen synkät värit. Kun maaseudun sosiaaliryöntekijä yksin, taikka pienellä joukolla siirtyy ihmisen rinnalle, se ei tee sitä ohuella ammattitaidolla, vaan yleislääketieteen erikoislääkärin tapaan, perussosiaaliryöhön työssään koulutuksen pohjalta erikoistuneena. Virassaan pysyvät maaseudun sosiaaliryöntekijät ovat ihmisen ontologisen turvallisuuden erikoisasiantuntijoita.

”Joskus harmittaa, että meistä (maaseudun sosiaaliryöntekijöistä) tehdään semmosta kuvaa, ettei meillä ole riittävästi ammattitaitoa mihinkään, kun huseerataan kaikilla ryöön sektoreilla vain pinnallisesti. Kyllä täällä päätökset tehdään samalla ammattitaidolla kuin kaupungissakin. Kyllä se hyvin pian alkaa lyödä korville, jos ratkaisuja tehdään vasemmalla kädellä. On varmasti monta kertaa pienellä joukolla ryööläämpää ratkasta isoja kysymyksiä, mutta ei niitä huonommin tehdä. Tää on yksi syy, miksi aika ei tahdo riittää, kun yksin pakertaa laajojen kysymysten kanssa.”

(sosiaaliryöntekijä III, kunta D)

Maaseudulla koko turvallisuuskäsite rakennetaan toisenlaisista aineksista kuin kaupungissa. Maaseudulla kadun voi ylittää lähes silmät kiinni, osumatta ohikiitävään tunnottomaan muotoilun peltipalkintoon. Toisaalta jos lehmä seivästää navetassa, taikka perheenäidillä synnytyspoltot alkavat ennakoitua aikaisemmin, niin apu on kaukana. Höyryn kaltaista onnen etsijää tarkkaillaan maaseudulla lähempää ja intensiivisemmin, kuin kaupungin kadulla kulkevaa kunnan ihmisten siedätyshoitajaa. Tämän turvallisuuskäsitteen takana ja yleisenä normittajana toimivat lait ja koko oikeusjärjestelmä dynaamisena kokonaisuutena, joka omalla jäykällä tavallaan heijastelee kulloinkin vallitsevaa historiallista tilannetta yhteiskunnassa. Näiden oikeudellisten normien ja kulloinkin vallitsevan moraalien ja eettisen ajattelun välillä vallitsee aina jonkinlaisia yhteyksiä. Mikäli nämä asetetut oikeusnormit ovat ristiriidassa moraalisten normien kanssa, on vaikea uskoa, että tällaiset oikeusnormit koettaisiin pätevinä kansalaisten keskuudessa (Kotkavirta & Nyssönen 1996, 15). Vallitsevan näkemyksen mukaisesti ajatteleminen, että yhteiskunnan tehtävänä on turvata

jokaisen jäsenensä hyvinvointia. Hyvinvointi merkitsee hiukan eri asioita eri ihmisille, mutta yleisellä tasolla hyväksyttäväksi määritelmäksi voisin esittää ajatuksen, että hyvinvointi on tila jossa ihmiset saavat mahdollisuuden tyydyttää kaikki keskeiset tarpeensa. Sosiaalihuoltolain 1§:ssä sanotaan, että sosiaalihuollolla tarkoitetaan juuri niitä toimia joilla edistetään ja ylläpidetään yksittäisen henkilön, perheen sekä yhteisön sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä (SHL 1982/710 ja Sihvo 1990, 7-8). Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa tällaisten moraalisten ja oikeudellisten normien olemassaolo on laajalti hyväksyttyä – jos ei kuitenkaan enää nykyisin, tai koskaan, yleisesti toteutettua.

Vaikka sosiaalityöntekijän tarjoamaa turvallisuutta ja hyvinvointia onkin monin tavoin normitettu, jäljelle jää kuitenkin selviäminen niistä haasteista kuinka yksittäinen asiakas oman turvallisuutensa ja hyvinvointinsa kokee. Asiakkaiden elämässä nämä kysymykset yhä enemmän yhdistyvät hänen yksilöllisiin valintoihin, kokemuksiin ja tuntemuksiin (Kainulainen 2000, 280-282).

Elämänhallinnan heikommalla puolella sosiaalityöntekijä joutuu myös rakentamaan asiakkaalle riittävää ymmärrystä ja kokemusta turvallisuudesta. Tutkimukseni empiirisiä tuloksia on se havainto, että maaseutuun aikaisemmin läheisesti liitetty koko kylä välittää - ajatus ei enää toteudu odotusten mukaisesti. Yhä useammin myös maaseudulla sosiaalityöntekijän toimenkuvaan kuuluu sen osoittaminen, että on olemassa asioita joiden mieli on siinä mitä ei ole, kuten talon tyhjä sisäpuoli, jossa voi asua. On näytettävä asiakkaassa itsessään asuva mahdollisuus ja oltava mukana sen todellistamisessa. Maaseudullakin etäisyys lähinaapuriin on suurempi kuin maantieteellinen matka.

”Tuntuu siltä, että nykyisin joutuu enemmän kuin aikasemmin ihan kädestä pitäen ohjaamaan asiakkaita kaikenlaisissa arjen kysymyksissä. Meidän perhetyöntekijän aika esimerkiksi menee kaikenlaisten uusavuttomien vanhempien puuronkeiton ja lattianlakaisun opettamiseen. Ei oo enää vanhemmat tai isovanhemmat opettamassa.”

(sosiaalityönopiskelija, kunta C)

Rikkaassa hyvinvointivaltiossa on osoitettava ja ymmärrettävä sen maailman ongelmat, jota on rakennettu ”liian” valmiiksi ja jossa ei tahdo olla tilaa perustellulle yksinkertaisemmalle tekemiselle. Elämän matkan tekeminen on kuitenkin tärkeiltä osiltaan uuden löytämistä, joka ei vielä ole valmista ja jonka luomiseen voi osallistua. Kevyellä työkalupakilla työskentelevä maaseudun sosiaalityöntekijä joutuu käyttämään luovuutensa koko kuvan, löytääkseen syrjäytymisvaarassa oleville asiakkailleen hyväksytyjä tekemisen ja osallistumisen paikkoja. Höyry

osasi monta hauskaa juttua työvoimahallinnon hänelle ohjaamista tietokonekursseista, mutta oikeasti hän olisi parhaimpina aikoinaan tehnyt risusavottaa. Mikäli hänen kaltaisensa hauras työkokeilija ei osallistu risusavottaan pimeästi, niin virallinen työmarkkinatilanne sulkee häneltä oven kaikenlaisten hyvää tarkoittavien työehtosopimusten ja työturvallisuusmääräysten piiskansivalluksilla. Ihmisestä on tullut omien välineittensä turvaton uhri. Tätä turvattomuuden tilaa Aulikki Kananoja haastaa Sosiaaliturvavalehdessä kirjoittamassaan artikkelissa. Hänen ajatuksensa on, että ammatillinen sosiaalityö ei olisi vain lakisääteisten velvoitteiden jakamista, vaan myös sosiaaliin oloihin vaikuttamista ja kysymysten esillä pitämistä (Kananoja 17/07, 12-13). Tällaisen vaikuttamisen ja asioiden esillä pitämisen eetokseen ei yksittäisellä sosiaalityöntekijällä Lehtisen tutkimuksen mukaan näyttäisi olevan realistisia mahdollisuuksia (Lehtinen 2000, 36-37). Ainakin tuollainen yhteiskunnallinen ”aktiivisuus” näyttäisi olevan yksittäiselle sosiaalityöntekijälle varsin haasteellinen tehtävä. Omassa tutkimuksessani en ole tällaiseen sosiaalityöntekijän yhteiskunnalliseen aktiivirooliin kiinnittänyt huomiota, mutta olen saanut työyhteyksieni kautta kokemalla tietää, että tutkimukseni sosiaalityöntekijät eivät ainakaan yksilöinä ole omaksuneet poliittista vaikuttajanroolia oman kuntansa asioissa.

5.3 UNELMIEN YHTEISKUNNALLISET HAASTEET MAASEUDULLA

Heikki Eskelinen kirjoittaa menestystarinan sivujuonesta, kun hän kuvaa suomalaisen yhteiskunnan päivänpaisteen varjopuolta, joka tuntuu menestystarinan kuvaajilta unohtuvan (Eskelinen 2001, 10-11). Tuolta varjoisalta puolelta löytyy syrjäytymistä ja maaseutupaikkakuntien näivettymistä. Tämän ilmiön yleisistä piirteistä ollaan yhtä mieltä, mutta tavoista suhtautua tilanteeseen ollaan erimieltä. Tätä kysymystä en sellaisenaan pohdi, mutta sen seuraukset ovat näkyvillä lähes jokaisella työni sivulla. Oman alueeni sosiaalityöntekijöiden mielestä ollaan hallitsemattoman kehityksen tilassa, jossa pienet maaseudun kunnat kamppailevat kasvottomia haastajia vastaa. Myös Eskelinen toteaa kirjassaan, että globalisaatiolla ei ole hallitusta, parlamenttia eikä komissiotakaan, joten kehitys lienee joidenkin villiintyneiden ja käsittämättömiä mittasuhteita saaneiden markkinavoimien hiljaisesti hyväksytty temmellyskenttä (Mt 2001, 21).

Aluekehitys on eräs EU:n keskeisimpiä tehtäviä nyt, kun laajentumisen jälkeen erilaiset alueet vain ovat lisääntyneet. Suomalaisessa todellisuudessa esimerkiksi väestön siirtyminen pois maaseudulta ei tuo lohtua lähtöalueille vaan päinvastoin. Tyhjentyvän maaseudun on entistäkin vaikeampaa säilyttää sellaiset kynnsarvot toiminnassaan, joiden alapuolella tuotannollinen toiminta ja palvelujen säilyttäminen toimisi ongelmitta (Eskelinen 2001, 25). Väestön liikkuminen sinänsä ei

ole ongelma, mutta tärkeää on tarkastella ketkä liikkuvat ja minne, ja ketkä jäävät paikoilleen. Tutkimusalueeni kunnista erityisesti kolmella pienimmistä on ongelmia nuoren ja resurssivahvan väestöosan muuttamisesta muualle ja paikalleen jäävän ikääntyvän ja heikoilla voimavaroilla elämässä matkaavan väestön vääristyvistä suhteesta. Väestörakennetilastoja tarkastellessa, ei kahdella paremmin pärjävälläkään kunnalla ole syytä juuri iloita väestönkehityksellään. Pienissä väestömäärissä pienetkin muutokset harhauttavasti heiluttavat mittareita suurissa kaarissa. Kunta C:n ja läheisen kaupungin yhteenliittymistä arvioivassa loppuraportissa ennustetaan positiivista väestökehitystä vuoteen 2025 saakka. Kun tämän muutoksen sisältönä on kuitenkin huoltosuhteen kasvu, ja toisaalta esimerkiksi alle kouluikäisten määrän kasvu, niin kuntatalous ja palveluiden turvaaminen lienee suurien haasteiden edessä tuossakin liitoksessa. Uudistuvan kaupungin kasvava väestömäärä imetään suurelta osin läheisistä maaseutukunnista – joissa ei kehityksestä juuri iloita. Loppuraportin tekijöiden aloitussivujen optimistisuus on kuitenkin selvästi kadonnut raportin viimeisillä sivuilla ja vakuuttelut hyvästä tulevaisuudesta ovatkin muuttuneet konditionaaliksi: ”*Kuntalaisten palvelut tuotettaisiin tarpeiden ja taloudellisten mahdollisuuksien mukaisesti...*”. Mihin tahansa suuntaan kunta- ja palvelumuutoksen kynsissä katsoo, ei voi olla varma muusta kuin, että tulevaisuus tulee olemaan aivan jotakin muuta miltä se ennustuksissa ja arvioinneissa näyttää juuri nyt.

Matti Vanhasen II hallitusohjelmassa todetaan, että tarvitsemme uutta yhteisöllisyyttä. Tällä halutaan kaikesti viestittää kansalaisille ja toisaalta hyvinvointivaltion päättäjille, että oman ja yhteiskunnallisen vastuun välillä on luotava uudenlaisia suhteita (Vanhasen II hallitusohjelma 2007, 5). Kaikki jotka lukevat gradututkimuksenkaan tasoisia tekstejä on helppo ymmärtää hallitusohjelman retoriikkaa ja nähdä se hyvänä ja tavoiteltavana tilana. Maalaiskunnan sosiaalityöntekijän näkökulmasta tähän sisältyy kuitenkin sisään rakennettu sudenkuoppa, jonka pohjalla yhä suurempi joukko yhteisöllisyytensä menettäneitä, elämälle eksyneitä ahdistuu omasta tilastaan ja kuopan reunalla arvomaailmansa hukanneet kasvottomat menestyjät ilkkuvat, että kiipeä ylös ja tee niin kuin mekin olemme tehneet. Tällaisen keski-ikäisen perusopintojaan suorittavan kokemusmaailmaan kuuluu sellainenkin aika jolloin köyhyys oli oikeasti elossa säilymisen taistelua ja hallitusohjelman haasteet, että ”*ketään ei jätetä yksin*” kuultiin harvemmalta, mutta vakuuttavammin moraalialta määrittävältä taholta. Aikamme moraalin määrittelijät eivät ole enää lähellä olevia tai tunnistettavissa ja määritelmät ovat pirstoutuneet määrittelijän omaksi etiikaksi. Tänä päivänä ei sosiaalityöntekijän edes maaseudulla ole helppoa hakea tukea yhteiseen vastuunkantoon joltakin selkeästi määriteltävältä taholta. Mikäli yhteisiä projekteja on mahdollista toteuttaa, ne tehdään elämäänsä hallitsevien tahojen kesken koulujen vanhempainyhdistyksissä, tai

jonkun valtakunnallisen etujärjestön hyvää tarkoittavissa hyvien ihmisten vastuunkantoprojekteissa, joista puuttuvat ne osapuolet, joiden turvaksi näitä tavoittamattomia projekteja rakennellaan.

Ei naapuriapua enää ole maallakaan. Kyllä täällä pelätään sitoutumista samalla tavalla kuin kaupungissakin. Osallistutaan yhteisiin talkoisiin, jos omat edut on pelissä – vaikkapa vanhempainyhdistykset koulussa. Kyllähän sosiaalityön näkökulmasta yhteisöllisyydelle olisi tilausta. Se olis sitä ennaltaehkäisevääkin työtä parhaimmillaan. Itsellä ei vain ole paukkuja vielä työn lisäksi lähteä mukaan ja innostaa ihmisiä.”

(AMK sosionomi, kunta B)

Edellä lainattu ajatus oli varsin yleinen kaikkien tutkimusalueeni kuntien sosiaalityötä tekevien keskuudessa. Yhteisöllisyydestä keskusteltiin varsin usein alueen sosiaalityöntekijöiden tapaamisissa, ja saatoimme todeta alueella olevan erilaisia yrityksiä lisätä kansalaisten vastuunkannon pintoja. Kaikenlaista vilkastakin yhdistystoimintaa alueella on, mutta sosiaalisen vastuunkannon foorumeille ihmisiä näyttäisi olevan varsin haasteellista innostaa. Esimerkiksi tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaan oli selvästi kiinnostusta, mutta toimintaan sitoutuminen oli liian suuri askel. Noin kaksi kertaa vuodessa haetaan lehti-ilmoituksilla tukiperheitä alueen viiden kunnan alueelta ja viimeisen kahden vuoden aikana ainoastaan yksi perhe on ilmoittanut olevansa kiinnostunut. Useimpien alueen sosiaalityötä tekevien mielestä hyvien yhteiskunnallisten palveluiden käänttöpuolella väijyy ihmisten oma-aloitteisuuden ja oman vastuunkannon heikentyminen ja siirtyminen yhteiskunnallisille instituutioille.

Tutkimusalueellani tapahtuu pienimuotoista tuotannollisen rakenteen uusiutumista niiden eduksi, jotka voivat siihen osallistua, ja samaan aikaan erityisesti maataloustuotannosta poistuu yksiköitä tiuhaan tahtiin. Alueella sijaitsevien pienten kuntien työllisyyskehitys on ollut heikkoa ja marginaalista. TE keskuksen alueelta tekemän selvityksen mukaan työttömyys laskee hiukan työllisyyden paranemisen ja väestön ikääntymisen vuoksi, mutta yhä harvemmin työntekijöitä voidaan rekrytoida alueen työttömien keskuudesta. Tällaisia tietoja täytyy lukea erittäin herkällä yhteiskunnallisten muutosten ymmärryksellä. Alueen väestön ikärakenne ja koulutuksen heikko, tai vääranntyyppinen taso, ovat eräitä tilastollisia tekijöitä, jotka hidastavat sopeutumista uuden maailman talouteen. Ikääntyvien ja huonosti koulutettujen on ollut kohtuullisen vaikeata sopeutua uusille työmarkkinoille voimakkaista tukitoimista huolimatta (Böckerma ym. 2002, 39-46).

Työttömyys on eräs vaikeimmin haltuun otettavista, heikompiosaisien elämänhallintaa kiusaavista

kysymyksistä. Joku alueeni sosiaalityöntekijäistä sanoikin, että *työ on parasta sosiaalityötä*, mutta mistä sitä pienessä maalaiskunnassa näille elämästä harhautuneille olisi löydettävissä. Maaseudun sosiaalityön keinovalikoimasta on äärimmäisen vaikeata löytää sellaisia välineitä, joiden avulla nykyisillä työmarkkinoilla voisi keventää työttömyyden rakentamia taakkoja. Erääksi tällaiseksi työvälineeksi kehitettiin kuntouttava työtoiminta. Maaseudulla, joissa ei ollut mahdollista luoda esimerkiksi laissa mainittuja yhteistoimintapisteitä, toiminnan tehokas käynnistäminen on ollut tahmeaa. Tutkimusalueeni kunnissa kuntouttavan työtoiminnan päätöksiä kyllä tehdään, mutta toiminnan käynnistämistä on tuntuvasti heikentänyt työvoimahallinnon uudelleen järjestelyt, jotka ovat vieneet ja vievät edelleen työvoimahallinnon palveluja primäärikuntien tavoittamattomiin. Vaikeus on ollut myös sopivien työtoiminnan työpaikkojen löytyminen (Kuntouttavan työtoiminnan ohjausryhmän muistio 2004, 12). Lakihan rajaa käytettävissä olevat työpaikat lähes kaikkien ”oikeiden” työpaikkojen ulkopuolelle.

Kaventuvilla sosiaalipolitiikan voileipäpöydillä on yhä vähemmän jaettavaa ja yhä vähemmän voidaan luottaa siihen, että kun omat voimat loppuvat niin, siitä jatkavat julkisen vallan voimat (Sipilä 2006, 10). Maalaiskuntienkin voimien resurssirattaiden monet ohjokset ovat karanneet kansainvälisille markkinoille. Kun New Yorkin pörssissä päätetään öljyn tynnyrihinnan korotuksesta, niin jo seuraavana päivänä Esson huoltamonpitäjä kiipeää nostamaan hintoja mainostaulussa ja kokemuksen mukaan pysyvästi. Höyryn ja kavereiden on käytävä viinakaupassa neljäkymmenen kilometrin päässä. Ostosmatka tehdään jonkun kaverin vanhalla Toyotalla, jonka harveneva koneisto nielee öljytuotteita joka vuosi yhä enemmän. Vaikka kauppatkaajien tummat hahmot täyttävät koko pienen auton, on matkarahojen kerääminen muodostunut kovin tiukaksi. Ostoskassin hinta sentään laski ainakin hetkeksi – tämäkin kansainvälisten markkinoiden ohjaamana. Höyryn kaltaiset kaverit ja heidän hyvinvointia turvaava kunta, ovat molemmat samojen kasvottomien talousohjureiden talutusnuorassa.

Graduni kirjoittamisen aikoina kunnissa työstetään kunta- ja palvelurakennemuutosta. Alueen viisi kuntaa ovat kaikki vielä keväällä 2008 eri asetelmissa. Kaksi kunnista, A ja B, ovat palkanneet yhteisen määräaikaisen perusturvajohtajan, jonka yhtenä tehtävä on yhdistää kuntien perusturvalautakunnat ja niiden hallinnoimat tehtävärakenteet. Tosin kyseinen perusturvajohtaja on jo vuoden kiinnityksen jälkeen siirtymässä toisaalle sosiaalijohtajaksi ja uutta haetaan. Näissä edellä mainituissa yhteen haparoivissa kunnissa on viimeisen seitsemän vuoden aikana ollut yhteensä kuusi perusturvajohtajaa ja yhdeksän eri sosiaalityöntekijää. Kunta E on alueen pienin kunta, joka alueen keskustassa ei tunnu löytävän omaa selviytymisstrategiaansa, taikka yhteistyökumppania.

Yksi alueen kunnista, C, on liittymässä läheiseen kaupunkiin X ja on alueen kunnista ainoa, jossa on ollut heilahtelevaa väestön lisäystä, kun läheisen kaupungin nuoret perheet hakeutuvat asumaan X- kaupunkia lähellä oleville halvemmille ja luonnonläheisille alueille. Alueen suurin kunta D on kunta C:n kanssa lähes samanlaisessa maantieteellisessä suhteessa läheiseen kaupunkiin X, ja näissä molemmissa läheisyys, sekä hyvät liikenneyhteydet, ovat toimineet sekä uusiutuvan ja vahvistuvan asukaspuhjan maantieteellisinä mahdollisuusvirtoina. Huoltosuhde ei kuitenkaan missään alueen kunnassa ole tulevia palveluhaasteita kestävä. Toisella puolella näitä vahvistavia virtoja on kaupunki X:n sosiaalisten ongelmien hakeutuminen läheiselle maaseudulle. Esimerkiksi kuntien D ja C päihdeongelman kuva on toisenlainen, kuin kunnissa A, B ja E. Näissä kahdessa kunnassa huumeiden käyttö ja siihen liittyvät rikokset ovat tulleet päihdeongelman kasvavaksi osaksi. Toisissa alueen kunnissa päihdeongelma on vielä alkoholivetoinen.

Alueen sosiaalityö kohtaa uudet palvelutarpeet voimakkaasti vaihtuvilla työntekijämarkkinoilla. A- ja B kuntien lisäksi kunnissa C- ja E on viimeisen viiden vuoden aikana vaihtunut sosiaalityöntekijä ja yksi sosiaalijohtaja. Kunnassa D on neljä sosiaalityöntekijää ja täällä on vaihtunut viiden vuoden sisällä sosiaalijohtaja, johtava sosiaalityöntekijä sekä kolme sosiaalityöntekijää. Alueen yhdeksästä sosiaalityöntekijästä viisi on lain edellyttämiä kelpoisuuden täyttäviä työntekijöitä. Vaihtuvilla markkinoilla työskennelleistä noin puolet on ollut sosionomeja ja puolet sosiaalityön opiskelijoita. Tiukan talouden lisäksi tämä työntekijöiden suuri vaihtuvuus on sosiaalityön kannalta vakava uhka palvelutavoitteiden saavuttamisessa (STM 1998/9, 35-38). Pätevien sosiaalityöntekijöiden riittävyys annettuihin haasteisiin nähden ja erilaisten ajanmukaisten työvälineiden saatavuus sosiaalityössä on mitä suurimmassa määrin yhteiskunnallinen kysymys. Valtion ja kuntien tehtävä on yhteistyössä luoda sellaiset edellytykset sosiaalityölle, jotka vastaavat yhteiskunnan kehityksen mukanaan tuomia haasteita. Tutkimusalueeni julkisessa keskustelussa eikä kuntien välisissä neuvotteluissa, olla oltu erityisen huolissaan sosiaalipalveluiden kestävydestä. Keskusteluissa on keskitytty yksinomaan terveydenhuollon palvelujen ja niihin läheisesti liittyvien sosiaalipalvelujen järjestämiseen. Joutuminen kunta- ja palvelurakennepöytätyön sivujuonteeksi on sosiaalityön yhteiskunnallisen vastuunkannon oireellinen unelmien pähkinänsärkijä?

”Ei sosiaalityön tarvitse olla huolissaan roolistaan. Ne palvelut tullaan tuottamaan tulevaisuudessakin paikallisesti. Ei ole nähtävissä, että nykyiset palvelupisteet häviäisivät. Sosiaalityön hallinnossa, kuten hallinnossa yleisimminkin, tapahtuu yhteensulautumista, mutta sosiaalityö pysyy lähipalveluna.”

(kunnanjohtaja, kunta A)

Hyvinvointivaltion kansalaisilleen lainsäädännössä takaaman sosiaaliturvan on, tai ainakin olisi pitänyt keventää ihmisenä olemisen taakkoja. Näiden taakkojen kollektiivista hintaa, ovat siihen kykenevät maksaneet verojen ja maksujen muodossa (Lehto 2006, 32-33). Tyhjentyvällä maaseudulla heikentyvät huoltosuhteet eivät lupaa hyvää julkiselle vastuunkannolle.

Yhteiskunnallisen tasausjärjestelmän osajakajina toimivat sosiaalityöntekijät, kukin omalla paikallaan. Näiltä jakamisen paikoilta he joutuvat jatkuvasti tarkastelemaan oikeudenmukaisuuden toteutumisen ehtoja ja toimimaan äänenä, jonka tulisi huutaa oikeutta elossa säilymisen taistelussa Kananojan lähetyskäsken mukaisesti. Näköalapaikka yhtäältä asiakkaan elämän arkeen ja toisaalta yhteiskunnalliseen todellisuuteen avaa ainakin tutkimusalueeni sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta ja mielestä maiseman kovasti epäsymmetrisen jakamisen maailman. Tätä epäsymmetriaa ohjaavat sekä tulojen epätasainen jakautuminen, että turvan jakamisen säännösten monimutkaisuudet (Mt 2006, 31). Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton uusimmassa sosiaalibarometrissä tästä on huolestuttavia tuloksia luettavana. Barometrin tiedotteista voidaan lukea, että kunnissa elinkeinopolitiikka ohjaa eniten päätöksentekoa ja että kuntalaisten palvelutarpeiden kartoitus vähiten. Tällaisten pyrkimysten perusteluja on tietysti helppokin ymmärtää erityisesti maaseudulla, jossa elatussuhteen heikkoudet aiheuttavat monenlaista päänvaivaa – työtä pitäisi saada. Maaseudulla ongelmallista on heikko kokonaiskehitys, väestön ikääntyminen ja kuntien talouden yhä heikentyvä tulevaisuus. Vaikka työllisten suhteellinen osuus maaseudullakin lisääntyy, ei se juurikaan korjaa tilannetta, kun eläkkeelle siirtyvien määrä kasvaa ja nuorten työikäisten määrä vähenee. Tällainen kehitys korjaa kyllä työllisyystilastoja, mutta samaan aikaan huoltosuhde heikkenee (http://www.stat.fi/artikkelit/2007/art_2007-05-02.html).

Itsehallinnon nimissä kuntapäättäjät ovat talouden tiukentuessa raameissa varsin haluttomia pitämään yllä, tai vielä vähemmän lisäämään rahavirtoja sosiaalityön kulutileille. Yhteiskunnassa jossa kaikki haluavat elää yhä pidempään, vanhuudesta onkin tullut ongelma, joka syö kaikkien muiden etuisuuksia yhä kiihtyvällä tahdilla. Vanhenevan väestön aiheuttamien kustannuslisäyksien taakse on helppo kuntapäättäjän mennä lymyämään ja ”perustellusti” riisua turvarakenteita muista palveluista. Kukaan tervejärkinen ei tietysti kiistä lisämenojen todellisuutta tai tarvetta, mutta samalla järjellä ymmärretään myös se, että valtakunnassa on enemmän rahaa kuin koskaan – mutta missä se on (Sauramo 2002, 10 ja Hyvinvointi 2015 ohjelma, 11-12). Sosiaalibarometri 2008 paljastaa yhtenä seurauksena tästä rahan ”katoamisesta” sen, että kolmannes kunnista harrastaa tietoista sosiaalipalvelujen alibudjetoitua.

6. TODELLISUUS MAASEUDUN SOSIAALITOIMISTON OVEN TAKANA

6.1 KUOPPAISELLA KYLÄRAITILLA JA VIRTUAALIMAAILMASSA

Tähän saakka olen matkannut sosiaalityötä tarkastellen maaseudun läheisyydessä, mutta ehkä kuitenkin yleisemmällä otteella. Nyt on aika lähestyä sitä sosiaalityön paikallista kontekstia, jota läksin tutkimusongelmassani tarkastelemaan. Lähtökohtana on jonkinlainen kehyskertomus maalaismaisemaan asettuvasta elämänosallisuudesta, joka arkisuudessaan näyttäisi viittaavan vakiintuneisiin malleihin kokemuksesta, sekä säilyttäviin rakenteisiin ja tapahtumiin sosiaalisessa todellisuudessa. Ajattelemme usein, että tässä maalaisuudessa on rakentunut jonkinlainen omanlainen kulttuuri, joka integroi ihmisiä johonkin yhteisesti jaettuun. Varmasti kuulummekin ensisijaisesti johonkin paikallisuuteen, kylään, kaupunkiin, maakuntaan ja maahan. Elatuksen ja hoivan vastuun yhteinen jakaminen ei kuitenkaan maaseudullakaan mutkattomasti asetu tällaiseen romantisoituun yhteiseen kuvaan, kuten aikaisemmin olen todennut, ja nykyisin yhä harvemmin.

Aikamme suomalainen maaseutukin elää sellaisissa jännitekentissä, joissa lähiyhteisöjen ulkopuolelta tulevat kulttuuriset voimat asettavat uudenlaisia malleja, vaatimuksia ja ihanteita. Myös maaseudulla ollaan välittömässä yhteydessä maailmanlaajuisiin arvo- ja asennevirtoihin TV:n, radion, lehdistön ja internetin välityksellä. Tätä kautta baumannilainen postmoderniksi sanottu yhteiskunta tarjoaa ihmisten samaistumiselle uuden kuvitteellisen yhteisön (Bauman 1996, 186-187). Median tarjoamien fiktiivisten elämänkuvien välityksellä liikutaan maailmassa, jossa voimme jatkuvasti testata itseämme monenlaisissa samaistumisen kohteissa. Tämä virtuaalimaailma ei tunnu jättävän juurikaan tilaa tai tarvettakaan välittömälle kollektiiviselle vastuunkannolle ja saattaa toisaalta vaikkapa saippuaopperoiden sisältöjen kautta nostaa esille julkiseen keskusteluun monia sellaisia vaikeita kysymyksiä, kuten homoseksuaalisuus, alkoholismi ja perheväkivalta (Virta 1994, 28). Tällaisen keskustelun merkitys tässä tutkimuksessa liittyy mielestäni siihen ajatukseen, että maaseutukaan ei enää ole oman itsensä itsenäinen rakentaja tai purkaja, vaan monella hyvin arkipäiväiselläkin tavalla kytköksissä maailmankylän arvottomiin arvoihin ja markkinoituneihin ihanteisiin. Todellisuus sosiaalitoimiston oven ulkopuolella ei enää määrity yksinomaan kyläraitin kuoppaisella pinnalla, vaan jonkinlaisessa kyberneettisessä itseään ylläpitävässä tilassa, jota rakennetaan tieteen ja teknologian avulla ja kontrolloidaan markkinavoimien reaalityloissa.

6.2 SOSIAALITYÖN RAJAPINNOILLA PÄIHDETYÖN KERTOMUKSISSA

Yhteisön jäsenenä me käytämme useanlaisia kertomuksia joilla jäsenämme ja pyrimme ymmärtämään maailmaamme. Näissä narratiiveissa sosiaalityön asiakkaat asettuvat omaan erityiseen maailmaansa, jossa he samaistuvat oman problematiikkansa eri tasoille. Tutkimusalueeni päihdeongelman etunimi on alkoholi. Alkoholiongelmaisen kuvaa ei ole mutkatonta määritellä, mutta hyvin monenlaisista ihmisistä koostuva suuri joukko Suomen kansalaisia, noin 500 000 muodostaa riskiryhmän, joita kutsutaan suurkuluttajiksi (Seppä 2003, 119). Suurin osa suomalaisista käyttää alkoholia, mutta tämä käyttö jakautuu varsin epätasaisesti. Väestöstä yksi kymmenesosa juo lähes puolet kaikesta kulutetusta alkoholista. Kokonaismäärästä naiset juovat runsaan neljänneksen. Neljän viimeisen vuosikymmenen aikana Suomesta on tullut alkoholin kulutuksessa keskikaartin kuluttajamaa Euroopassa (<http://www.paihdelinkki.fi/Tietoiskut/111-alkoholinkaytto-suomessa>).

Alkoholinkäytön tilastoja on tehty tilastosuomessa runsaasti ja niillä voisi helposti humalluttaa kenet tahansa lukijan. Oman tutkimukseni kannalta tilastoihin ei tarvitse uppoutua kovin syvällisesti. Tärkeää on ymmärtää, että tutkimusalueellani alkoholia käytetään keskimäärin yhtä paljon kuin missä tahansa Suomessa ja että se aiheuttaa todellisia ongelmia joihin myös sosiaalitoimessa joudutaan puuttumaan. Tilastoista voidaan lukea vaikkapa, että Kunnissa A ja B alkoholin kulutus oli vuonna 2006 4,8 l/asukas, kunnissa E 4,4 l/asukas, D 10,8 l/asukas ja C 8,7 l/asukas (Alkoholin myynti kunnittain 2007, 8-9). Nämä tilastot mittaavat jokaisessa kunnassa eri myyntipisteistä myytyä alkoholin kokonaismäärää. Tutkimusalueeni kunnista keräämiäni tietojen mukaan päihdehuollon laitostuntoutuksesta tehtiin vuonna 2007 seuraava määrä päihdehuollon päätöksiä: D (10), C, (5), A (5), B (2) ja E (1). Nämä luvut korreloivat toistensa kanssa ja niitä tukee jossakin määrin kuntien asukasluvutkin. On kuitenkin huomattava, että vain kunnissa D ja C on oma alkoholimyymälä – joita myös naapurikuntien kuluttajat käyttävät. Alkoholin kuntakohtaiset kulutustiedot eivät ole mielestäni erityisen käyttökelpoisia sosiaalityön arjen näkökulmasta. Sosiaalityöntekijä tietää kokemuksestaan, että ovesta tulee sisään enemmän päihdeongelmaisiksi kuin mihin auttamisen näkökulmasta voi korjaavasti taikka ennaltaehkäisevästi vastata. Tietysti päihdehuoltolain ja kaikenlaisten päihdepoliittisten ohjelmien tai vaikkapa ihmisoikeussopimusten hengen mukaan näin ei saisi olla, mutta jokainen sosiaalityöntekijä on vain itseensä rajattu tekijä, jolla on ainoastaan ne työvälineet, jotka hänelle on annettu, ja niitä on liian vähän.

”Kyllähän päihdetyö on tärkeätä ja sitä varmaan haluttais tehäkin, mutta tyhjin käsin ei pysty. Niin kun sanot (tämän kirjoittaja), on kyllä hyvää lainsäädäntöä ja hyviä ohjelmia, mutta tekijät ja tekijöitten resurssit puuttuu”.

(sosiaalityön opiskelija, kunta C)

Maaseudulla päihdetyön keinovalikoima on työntekijämäärästä lähtien vaatimaton. Jos terveyskeskus suostuu ottamaan katkaisuhoidon, niin päihdekuntoutukseen lähettämiseen varatut varat viimeistäänkin palauttavat maanpinnalle. Tyhjin käsin työskentelevälle sosiaalityöntekijälle kaikenlaiset alkoholiohjelmat, hankkeet ja laatusuosituksot nousevat juridisluonteisiksi haasteiksi tai ”pelotteiksi”, ettei vain tekisi mitään lainvastaista, josta joku rahanahne juristi pääsee vetämään mattoa sosiaalityöntekijän ammatillisuuden alta. Ollaan vaarassa joutua tilanteeseen, jos ei jo olla, että tehdään minimimäärä sosiaalityötä ja maksimimäärä juridiikkaa. Koska päihdetyöstä on muodostunut vain jonkinlainen sosiaalityön ”sivujuonne”, niin täällä tuollainen kehitys ei näy kovin selkeästi, mutta lastensuojelussa jo on runsaasti sellaisia elementtejä, joissa olisi syytä lähemmin tarkastella mitä ollaan tekemässä. Kysyin eräältä tutkimusalueeni sosiaalityöntekijältä, että haluaisiko hän vielä jatkaa opintoja ja jos niin mitä se olisi. Hänen ajatuksensa oli seuraava:

”Jos jotakin vielä opiskelen, niin en ainakaan sosiaalityötä. Sille ei kohta ole sosiaalitoimistoissa käyttöä. Opiskelisin lakia, että edes jollakin tavalla pystyisi haastamaan ne asianajat. Ei tässä enää lasta suojella, tässä taistellaan juridiikan kanssa.”

(sosiaalityöntekijä I, kunta D)

Kaikki sosiaalityöntekijät tietävät, että lakeja tarvitaan ja miksi niitä tarvitaan. Ei kuitenkaan tulisi rakentaa laeilla ja ohjelmilla sellaista todellisuutta, jossa sosiaalityöntekijänä on mahdotonta tehtäväänsä suorittaa. Ei ihmisen elämää voida ilman seuraamuksia puristaa juridiikan normeihin. Jos näin tehdään, saattaa sosiaalityöntekijän ammatilliset osaamiset jäädä varsin hampaattomiksi (Harrikari, 2003, 18) Sosiaalityön, ja vaikkapa esimerkkinä juoksevan päihdehuollon suorittamisen kannalta, on tärkeämpää tunnistaa ihmisen arjen kuvat siinä ympäristössä jossa hänen elämänsä omalla tavallaan toteutuu. Tutkimukseni kunnat sijaitsevat maaseudulla ja niiden sosiaalimaantiedettä leimaa harvakseltaan asuvat vähäiset ihmismäärät ja heidän läheisyytensä perustuotantoon ja luontoon.

Sosiaalityöntekijän on opittava lukemaan työkontansa sosiaalista kartastoa ja löytämään niille paikoille joissa erilaisia elämää vääristäviä ongelmia syntyy. Harva asutus harvaan asutussa maassa on maaseutusosiaalityön (rural social work) eräitä perusrakenteita. Tästä voi laajentaa kysymystä siitä, miltä ihmisten todellisuus maaseudulla näyttää ja miten voimme saada tietoa siitä sosiaalityön käytettäväksi. Ainakin tutkimusalueeni sosiaalityöntekijöiden työajasta suurin osa suoritetaan sosiaalitoimiston pöydän takaa. Steriilissä toimistossa ei kuitenkaan voi muodostaa kovin täsmällisiä kuvia minkälaisissa olosuhteissa vaikkapa päihdeongelmaiset kussakin kunnassa elävät. On matkattava heidän todellisuuteensa ja sieltä käsin päihdeongelmaisten omasta näkökulmasta tarkastella kuntouttavien ratkaisujen mahdollisuuksia (Ronby 1986, 264 – 265).

”Kyllähän kotikäynnit on tärkeitä ja niitä tehdäänkin, mutta ei varmaankaan tarpeeksi. Erityisesti ne saattavat olla merkityksellisiä sellaiselle sosiaalityöntekijälle, jolla ei ole riittävää paikallistuntemusta”.

(sosiaalityöntekijäopiskelija, kunta B)

Omasta kokemuksestani voin todeta, että kaikkien sosiaalityön asiakkaiden kotireviirin tunteminen ja sen asettaminen kunnan infrastruktuuriin ja fyysiseen palveluverkostoon on ollut merkittävä apu asiakkaan tilanteen arvioinnissa ja palvelusuunnitelmien tekemisessä. Kylän keskustassa asuva palvelujenkäyttäjät elää varsin toisenlaisten ehtojen verkostossa, kuin syrjäkylällä kuihtuvien liikenneyhteyksien takana asuva elämäntalkoolainen. Sosiaalialan kehittämishankkeen loppuraportin yhteenvedon ensimmäisessä lauseessa todetaan, että tavoitteena on ollut sosiaalipalvelujen saamisen ja laadun parantaminen *koko* maassa (STM 2008, 21). Raunio puolestaan kirjoittaa sosiaalipolitiikan toteuttamisesta, että palvelut kuuluvat kaikille kansalaisille yhtäläisesti ja että vain tarve ratkaisee saannin (Raunio 1990, 107). Kyllähän tuollainen retoriikka on tuttua kaikille sosiaalityötä tekeville ja tuohon tapaan sosiaalipalveluista on puhuttu ja kirjoitettu paljon. On tietysti tarpeellista esittää toivottujen tilojenkin kuvauksia, mutta kyllähän palvelujen tuottamisen motivaatiota syö sellainen toiveen ja todellisuuden kohtaamattomuus, jota arjen sosiaalityössä joutuu todistamaan ja asiakkaille selittelemään – erityisesti päihdepalveluissa.

Tähän asiakkaiden tilanteen ja tilan paremmin ymmärtämiseen osaltaan liittyikin ajatukseni, että esimerkiksi kaikkien toimeentuloasiakkaiden ensimmäinen päätös tulisi tehdä asiakkaan omalla keittiöpöydällä. Samaan tapaan muidenkin asiakkaiden asioissa tulisi olla mahdollisuus tavata asiakas tämä omassa ympäristössään – jopa useita kertoja. Tällainen kohtaaminen asiakkaan omalla maaperällä antaa tavattomasti enemmän tietoa asiakkaan todellisesta tilanteesta, ongelmista ja

mahdollisuuksista. Kotikäynnin ei tarvitse, eikä saakaan, olla pelkästään jonkinlainen kontrollikäynti sosiaaliturvan väärinkäytön ehkäisemiseksi. Ennen kaikkea sen tulisi toimia asiakkaan etujen ja oikeuksien varmistajana. Asiakkaan kotona sosiaalityöntekijällä on luultavimmin parhaat mahdollisuudet arvioida asiakkaan kokonaisavun tarve siltäkin osin, jota asiakas itse ei osaa huomioida eikä vaatia. Varsinkin paremmassa sosiaalisessa asemassa olevat päihdehuollon asiakkaat vaativatkin usein, ainakin omassa kunnassani, että sosiaalityöntekijä tulee heille kotiin, jolloin asiakkaan integriteetti on paremmin piilossa uteliailta katseilta, kuin sosiaalitoimiston julkisuudessa.

Se, missä ihmiset yleensäkin asuvat, luonnehtii ihmisen elämän monenlaisia ehtoja. Laajassa mittakaavassa alueellinen eriarvoistuminen on ollut tutkijoiden ja päätöksen tekijöiden päänvaivana, erityisesti sotien jälkeisen ajan muutoksista lähtien kiihtyvällä intensiivisyydellä. Ihmisen arkiseen selviytymiseen yhteiskunnan muutoksissa on viime aikoina kiinnitetty huomiota erityisesti 1990-luvun taloudellisen taantuman jäljiltä. On syntynyt yhä selvemmin menettäviä, kuihtuvia alueita ja toisaalta vastaanottavia kasvukeskuksia – joilla niilläkään ei ole pelkästään juhlittavaa lisääntyvästä väestöstä, jolle on rakennettava tarvittavat palvelut. Oma tutkimusalueeni kuuluu pääosin ensiksi mainittuihin menettäviin alueisiin. Sekä valtakunnallisesti, että paikallisesti tapahtuvassa muuttoliikkeessä parempiosaiset pyrkivät muuttamaan ”paremmille” alueille (Heikkilä ym 2002, 17). Tämä ilmiö ei ole näin yksinkertainen, että ihmiset vain muuttavat paikasta toiseen ja toiset jäävät paikoilleen. Siihen sisältyy monenlaisia ja monimutkaisia kansallisia ja kansainvälisiä prosesseja joiden yleisvärinä on markkinoiden toiminta. Sosiaalityön sopeutumismekanismit ovat puolestaan kansallisen lainsäädännön ohjaamia paikallisia ponnisteluja, joilla yritetään vähentää globaaleissa muutosvirroissa syntyneitä eriarvoisuuksia.

Maaseudun umpeen kasvavien rantamaisemien takana ja vuosittain routivien hiekkateiden päissä piilottelee ihmisten koteja, joiden arjen sujumisen dynamiikkaa yhä huonommin tunnetaan enää Esson baarin aamupalavereissakaan. Taajaan vaihtuvat sosiaalityöntekijät maaseudulla eivät opi tuntemaan niitä maantieteellisesti hajaantuneita sosiaalisen elämän herkkiä salaisuuksia, joissa ihmiset kamppailevat seuraavan päivän toivossa. Tällä en tarkoita, että maaseudun erityisesti syrjäalueet olisivat pelkkää ongelmien suota. Kaukana muista asuu myös hyvin toimeentulevia ja onnellisia ihmisiä, mutta ei vaatine ajatukselta koviakaan paljon ponnisteluja, että ymmärtää syrjäseutujen sisältävän aivan omanlaisiaan haasteita – myös sosiaalityölle. Kalastamisen tai metsästyksen merkityksen ymmärtäminen voimaantumisenkin näkökulmasta saattaa olla päihdekuntoutuksen taikka mielenterveystyön laitoskuntoutustakin merkittävämpi tukimuoto.

Maaseudulla keskustassa asuvat syrjäytymisvaarassa olevat ihmiset ovat palveluihin ja vaikkapa työelämän mahdollisuuksiin nähden toisenlaisen paremman todellisuuden keskellä kuin syrjäkylien polkuja mittavat toverit – puhumattakaan kaupunkien mahdollisuuksien maailmasta.

Jotkut tutkimusalueeni sosiaalityöntekijät pitivät syrjäkylien kotikäyntejä joissakin tapauksissa esimerkiksi turvallisuusnäkökulmasta haasteellisina, koska mahdollisesti tarvittava apu on varsin kaukana mutkaisten teiden takana. Turvallisuusongelmat syrjäkylillä eivät kuitenkaan alueen sosiaalityöntekijöiden mielestä olleet merkittäviä, kysymys turvallisuudesta oli ehkä enemmänkin akateeminen. Toisaalta mikään syrjäkylä taikka maalaiskunnan kyläraitti ei ole jonkun toisen kaltainen. Kaikilla ihmisen reviiereillä on omat tunnusmerkkinsä, uhkansa, heikkoutensa ja vahvuutensa, jotka sosiaalityöntekijän on hyvä ymmärtää. Eripuolilla Suomea me kohtaamme erilaiset maaseudut ja niiden raittien kulkijat. Päihdeongelmaista esimerkiksi voi mielestäni ymmärtää vain tietyssä kontekstissa, joka monella tavalla aina on päihdeongelmaisen oma ja paikallinen.

6.3 PÄIHDEONGELMAISEN AAMUNKOITTO VAIKO ILTARUSKO MAASEUDULLA

Kun sosiaalitoimiston pöydän toisella puolella istuu vastenmieliseltä löyhkäävä sekava olento ja sosiaalityöntekijän toivelistan ensimmäisellä sijalla on saada kaikki ikkunat auki mahdollisimman pian, on lähes mahdotonta ajatella, että siinä istuu ihminen, joka syntyessään tuoksui äidinmaidolta ja viattomuudelta. Tämänkin ihmisen yhtenä suurimpana toiveena on ainakin ollut tulla hyväksytyksi ja onnelliseksi. Tuo sosiaalityöntekijän edessä horjuva onnenetsijä on hänkin monenlaisten poliittisten, taloudellisten ja historiallisten kertomusten tulosta ilman, että kaikki ratkaisut hänen elämässään olisivat avautuneet hänelle omien valintojen mahdollisuuksina. Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA on vuonna 2005 julkaissut tutkimuksensa ”Onnellisuuden vaikea yhtälö”. Sen mukaan suomalaisista suurin osa kokee elämänsä onnelliseksi (Torvi & Kiljunen 2005, 8). Tämä tutkimukseni ei paljasta, ovatko tutkimusalueeni päihdeongelmaiset onnellisia taikka onnettomia. Uskallan kuitenkin väittää omasta ja tuntemieni alueella työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kokemuksesta, että alueen päihdeongelmaiset, nämä elämässä selviytymisen taiteilijat, osoittavat omalla olemisellaan ainakin elossa säilymisen vietin olevan suorastaan ällistyttävän voimakkaan. Aikamme kilpailulle pyhitetty individualistinen kulttuuri yhä vähemmän kuljettaa näitä ”toisten laskuun” eläviä kollektiivisen tuen turvapaikkoihin. On selvittävä yksin. Suomi ei vielä ole tyhjentynyt palveluista, mutta kokonaisten palvelulinjojen syntyminen odottaa vielä hanke- ja ohjelmakuvausten kirjanlehdillä. Tutkimusalueeni sosiaalityötä

tekevien varsin yksimielinen arvio on ollut, että erityisesti päihdeongelmaisten palvelukokonaisuus on pirstoutunut hajalleen erilaisten toimijoiden, joskus keskenään kilpaileviin, tuotantoyksiköihin, joiden kanssa yhteistyöhön pyrkivä sosiaalityö usein tuntuu rajoittuvan maksusitoumusten kirjoittamiseen.

Meneillään oleva paras-hanke on ilmestynyt sosiaalityön velvoitetaivaalle, kuin feenikslintu. Paras-hankkeessa yhdistyvät kaikenlaisten muiden hankkeiden ja ohjelmien tavoitteet hyvinvoinnin parantamisesta. Ainakin sillä halutaan koota yhteen kaikki ne voimavarat, joilla vielä voidaan turvata kuntien hyvinvointipalvelut (Kuntaliitto 2007, 4). Kansalainen on siis kaiketi oikeutettu odottamaan, että kaikenlaiset elinkaari- ja laatu ajattelut palvelurakenteissa tavoittaisivat mahdollisimman monia asetettuja tavoitteita ja palveluja tarvitsevan turvaksi. Ymmärrämme helposti, että pieni maalaiskunta ei omilla voimillaan voi turvata kunnille säilytettyjä raskaita velvoitteita, ja että tarvitaan yhteistyötä. Uudistuksessa annetun lain ensimmäisessä pykälässä myös todetaan, että halutaan turvata palvelujen saatavuus maan kaikissa osissa, sekä perusoikeudet ja yhdenvertaisuus (Laki kunta- ja palvelurakenneuudistuksesta 169/2007, 1 §).

Jonkinlaista pelkoa kuitenkin tunnetaan sosiaalitoimistojen pöytien takana siitä, että palvelut karkaavat liian kauaksi ja tämä koskettaa kaikkein raskaimmin juuri heikoimmassa asemassa olevaa kansalaista. Itse voin vielä työssä käyväenä, riittäväillä taloudellisilla resursseilla varustettuna ja kohtuullisen terveenä hakea palveluita vaikka lähikaupungista. Millä tavalla sinne matkaa työtön, autoton ja ongelmainen kuntalainen, kun julkinen liikennekin vähenee kaiken aikaa? Erityisesti päihdeongelmaisten kanssa työskentelyssä jo aikaisemminkin on huomattu, että palveluiden tulee olla paikallisesti ja matalalla kynnyksellä saatavissa. Tätähän päihdehuoltolakikin vaatii. Tutkimusalueeni sosiaalityöntekijöiden mielestä on pelottava ajatus, että yhä useammassa palvelussa joudutaan turvautumaan ”elämän keskuksina” toimiviin kaupunkeihin, jo tällä hetkellä. Palvelujen palaamiseen parashankkeen myötä ei usko yksikään alueen sosiaalityöntekijästä. Se mikä on lähtenyt, on lähtenyt lopullisesti. Tavoitettavien lähipalvelujen yksikköinä maaseutukuntien keskuksia ovat olleet palvelujen saannin kannalta toimivia. Sosiaalibarometri vuodelta 2007 kertoo joka tapauksessa huomion arvoisesti, että kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ryhmien kuten päihdeongelmaisten, pitkäaikaistyöttömien ja mielenterveyskuntoutujien hyvinvointi on edelleen heikentynyt (Eronen ym. 2007, 7). Minkälainen osuus tässä prosessissa on ollut palvelujen karkaamisella kauemmaksi?

Päihdeongelmaisen aamunkoittoa tai iltaruskoa arvioidessaan lukijan tulee muistaa, että en yksioikoisesti lähtenyt kirjoittamaan vain päihdeongelmista taikka päihdepalveluista. Vaikka en teekään vertailua sosiaalityön eri palvelusektoreiden välillä, yritän ainakin itse pitää mielessä sen, että päihdetyöstä kirjoittaminen kertoo yhdellä esimerkillä pienen maalaiskunnan sosiaalityön tilanteesta yleisemminkin. Tietysti kuvauksiani tulee lukea tietynlaisella hermeneuttisella tulkinnalla joka ei ehkä sovi kurinalaiseen ja täsmälliseen tutkimustyöhön, mutta saattaa kuitenkin lisätä ymmärtämystä sosiaalityön kokonaistilanteesta – tehdä myös tietoiseksi tietämisestään. Jonkinlaiseksi mausteeksi edellä kuvattuihin tavoitteisiini luin Katariina Warpeniuksen tekemää arviointitutkimusta ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkoston perustamisvaiheista vuosilta 2000-2001. Jollakin tavalla tuo tutkimus kertoo yhdestä oman tutkimukseni näkökulmasta elikkä siitä, että mitä tapahtuu kun valtakunnallisten asiantuntijoiden arvokkaat ajatukset kohtaavat paikallistason suoritusportaan ja näiden resurssit. Itse tulkiten Warpeniuksen tuloksia siten, että kaikki ei mennyt metsään, mutta annetun tehtäväkuvan laajuuteen nähden kunnissa olleet resurssit eivät olleet riittäviä (Warpenius 2002, 133-135). Tutkimus sellaisenaan on arvokas ymmärryksen lisääjä tutkijoille ja miksei myös kuntatason omasta pinnastaan aroille päättäjille.

Kokemus hyvinvoinnista muodostuu erilaiseksi ihmisen erilaisissa elämäntilanteissa. Itä-Suomen alueella, jota pidetään yhtenä hyvinvoinnin haasteellisista alueista, tehdyssä kyselytutkimuksessa 68 prosenttia asukkaista piti tämän hetkistä hyvinvointiaan hyvänä (Siltaniemi ym. 2008, 184). Omalla tutkimusalueellani havaitsen monenlaisia viestejä siitä, että mitkä tahansa ovat tyytyväisyyden kokemisen lähtöluvut, niin ainakin kovasti haasteellisia aikoja kohti ollaan menossa. Sellaiset maaseutualueet, jotka sijaitsevat maantieteellisesti edullisesti alueiden keskuksina toimiviin kaupunkeihin, näyttäisivät pärjäävän kauempana sijaitsevia paremmin (Heikkilä ym. 2002, 116-117). Tässä lienee maaseudun tulevaisuuden todellisuuskuvalla kohtuulliseta realismia. Toinen tarkentumaton puoli tuosta todellisuudesta lienee kuitenkin sellainen, että kullakin kunnalla tulee olemaan oma tulevaisuutensa, jonka tarkka ennustaminen on täysin mahdotonta. Jonkinlaisella varmuudella voitaneen kuitenkin sanoa, että maaseudulla tulee aina asumaan ihmisiä ja heidän kohtaloitaan määrittelevät monenlaiset globaalit, yhteiskunnalliset ja yksilölliset historian ja tulevaisuuden tapahtumasarjat. Päihdeongelmaisen, tai sosiaalityön asiakkaan osa tulevaisuudessa yleisimminkin, on vielä kirjoittamaton lehti tuota inhimillistä kertomusta. Päihdeongelmien ja päihdepalveluiden iltaruskon värit tulevat tavalla taikka toisella heräämään henkiin sosiaalityön seuraavissa kertomuksissa, joita kirjoitetaan erilaisten rakenneuudistusten hankesivuille. Sosiaalityön tulisi näissä hankkeissa varmistaa itselleen riittävästi mahdollisuuksia toimia sosiaalihistorian keskeisenä kertomusten kirjoittajana.

7. ”TEHDÄ SOSIAALITYÖ TARPEETTOMAKSI?” – maaseutusosiaalityöntekijän työstä ja tavoitteista

7.1 IHMISEN SOSIAALINEN EUROOPPA

Annikki Savion tutkimuksessa Euroopan unionin sosiaalinen ulottuvuus sosiaalipoliittisena ohjausmekanismina todetaan urheasti: ”*Sosiaalinen Eurooppa kuuluu Ihmisille*” (Savio 2001, 78). Tämän graduni eräänä tausta-ajatuksena ja pohdinnan punaisena lankana on ollut ihmisenä olemisen eettinen haaste sekä oikeudenmukaisemman elämän toteutuminen. Savion tutkimus kertoo ainakin siitä, että kaikille hyvän elämän tavoittelusta käydään yksittäisen ihmisen elämää määrittäviä keskusteluja, yhä kauempana yksilöstä itsestään. Oman tutkimukseni ohuilla sivuilla olen tullut lähelle sellaista kokemusta, että sinänsä hyvää ja helposti perusteltua hyvinvointivaltiota ollaan rakennettu seurauksista huolimatta. Tällä tarkoitan sitä, että ihmisten oma huolenpito lähimmäisistään on siirtynyt vahvasti yhteiskunnan harjoittaman sosiaalipoliittikan piiriin. Toisaalta omaa juoksuaan juossut teollinen ja taloudellinen kehitys omalta osaltaan eivät ehkä jättäneet tilaa toisenlaisille järkeville sosiaalisille ratkaisuille. Tuntumamme hyvinvointivaltion rakenteet turvaavat monenlaisia heikkouksia ihmisen elämän kaaressa ja toisaalta turvaavat omalla tavallaan myös työmarkkinoille mahdollisimman hyväkuntoisia ja valmiita työntekijöitä (Raunio 1990, 226-227 ja Sipilä 1989, 78-79). Tuskin löytyy edes sellaista yltiöliberaalia itseensä tyytyväistä markkinatalousajattelijaa, joka ei tunnista jonkin tason hyvinvointivaltion etuja markkinoidenkin toimivuuden turvaajana.

Mutta olisiko sittenkin ollut mahdollista tai voisiko sitä nyttemmin tavoitella, että rakentaisimme yhteiskuntaa, jossa ihmisen oman lähiympäristön valmiuksia tukea heikoimpia vahvistettaisiin? Sosiaalityöntekijäkin elää tavallista ihmisen elämää ja lähtee aamuisin töihin sosiaalitoimistoon tuon oman elämän joskus vaikeistakin tilanteista käydäkseen töissä käsiksi hänelle vieraitten ihmisten samanlaisiin haasteisiin. Tanskalainen lastenpsykologi Bent Hougaard on kirjoittanut kirjan *Curlingföräldrar*. Siinä hän kuvaa vanhempia, jotka lakaisevat kaikki mahdolliset esteet ja kompastuksen paikat lastensa edestä, ja näin kasvattavat sinänsä aitoa rakkautta ja huolenpitoa tuntien lapsia, jotka eivät opi kantamaan vastuuta omasta elämästään ja ratkaisemaan elämänsä haasteita (Hougaard 2005, 60-64). Näitä sivuja kirjoittaessani ja tutkimusmatkaani tarkastellessani, olen yhä useammin päätenyt pohtimaan paikallisuuden ja ihmisen lähiympäristön eettistä dynamiikkaa. Ruotsissa opiskellessani kirjoitin seminaarityön karjalaisesta suurperheestä, joka ei tämän ajan mittapuiden mukaan täytä oikeudenmukaisuuden taikka tasa-arvon periaatteita, mutta joka huolehti kaikista suurperheen monenlaisista ja monenikäisistä jäsenistä. Tekemäni tutkimuksen

sivuilla olen joutunut toteamaan, että edes maaseudulla ei enää katsota naapurin savuihin ja seurata lähellä elävien elämän vaiheita kuten ennen. Eikä ainakaan puututa lähellä olevien asioihin, ainakaan jos se puuttuminen vaatii jonkinlaista vastuunkantoa taikka sitoutumista. Aivan näin puhtaaksi viljellystä omassa reviirissä elämisestä ei tietysti ole kysymys, mutta muutosta individualistiseen taikka johonkin muuhun ei toivottuun suuntaan tapahtuu. Sosiaalityöntekijöistä tulisi kasvattaa todellisia muutoksen voimia, jotka omalla asiantuntemuksellaan voisivat olla sellaisen sosiaalisen Euroopan rakentajia, jossa kansalaiset osallistuisivat oman elämänsä hyvinvoinnin turvaamiseen omilla ehdoillaan.

Kyösti Raunionkin kirjassa *Sosiaalityö murroksessa* todetaan, kuinka sosiaalityö on ajettu kasvavien tarpeiden ja niukkojen resurssien nurkkaan (Raunio 2003, 34-37). Erilaisten resurssien niukkuudesta puhuminen sosiaalityössä saattaa kuulostaa jo tautofoniselta ja teränsä menettäneeltä. Tutkimukseni eräänä ehkä itsestään selvänä havaintona kuitenkin on se tosiasia, että sosiaalityö kunnan sosiaalitoimistossa alkaa olla tyhjiin puristettu, uutta luomaan kykenemätön, ajastaan jälkeenjäänyt kurjia elämänolosuhteita korkeintaan ylläpitävä reliikki. Korkeasti koulutetut, asiansa osaavat ja työilleen omistautuvat sosiaalityöntekijät suorittavat rutiininomaisia, sinänsä tärkeitä töitä sen sijaan, että voisivat omistautua harjoittamaan koulutustasonsa edellyttämää uutta ja parempia olosuhteita luovaa toimintaa (Mt 2003, 43). Raunion ja monien muiden tapaan ajattelen minäkin, että sosiaalityön tulisi paremmin tunnistaa ja vahvistaa ammatillisen osaamisensa vahvuudet kaikilla sosiaalityön omilla alueilla. Tutkimukseni yhtenä opetuksena itselleni on ollut, että maalaiskunnan sosiaalityö ansaitsee tässä ammatillisen osaamisen ja kehittämisen kentässä oman tasavertaisen paikkansa kaupunkien massasosiaalityön ja muiden huippuosaajien rinnalla. Kun tiedetään, että sosiaalialaan kohdistuu monenlaisia sekä taloudellisia, että organisatorisia muospaineita, on erityisen tärkeää viisaasti käyttää tämä uuteen ohjaava tilanne sosiaalialan ja sosiaalityön uudistukseen. Tutkimusalueeni sosiaalityöntekijöistä useimmat kokevat roolinsa kaventuneen jonkinlaiseksi Raunion kuvaamiksi ”hoivapaketteja toimeenpaneviksi hoivamanagereiksi (Mt. 77). Tuollaisen sosiaalityön marginalisoitumisen estäminen vaatii koulutukselta ja tutkimukselta luovaa työskentelyä yhdessä sosiaalityön kentällä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kanssa. Vielä parempaa olisi, mikäli sosiaalitoimistojen sosiaalityöntekijöiden työaikaan kuuluisi oikeus ja velvollisuuskin tutkimuksen tekoon. Tämän suuntaistahan on jo olemassa joissakin suuremmissa kaupungeissa. Pienemmillä paikkakunnilla voisivat kunnat yhteistyössä organisoida töitä niin, että voitaisiin luoda jonkinlainen kiertävä tutkivan sosiaalityön malli.

Tätä tutkimusta kirjoittaessani olen alueen sosiaalityöntekijöiden kanssa yhdessä tehdyn työn kokemuksista arvioinut, että sosiaalityöntekijän on useimmiten varsin vaikeaa päästä niin lähelle asiakkaan elämänpiiriä, että voitaisiin tehdä riittävän tarkkoja ja oikea-aikaisia tulkintoja asiakkaiden tilanteista. Pitkäaikaisetkin viranhaltijat jäävät omassa sosiaalityöntekijän roolissaan vain etäisiksi tarkkailijoiksi. Erityisesti, mikäli halutaan nykyisen sosiaalipalvelun ajattelun mukaisesti siirtää työn painopistettä ennaltaehkäisevään toimintaan ja reagoida varhaisessa vaiheessa. Graduni empiiriseen materiaaliin nojautuen on tietysti sanottava, että sosiaalityöntekijät tekevät varmasti hyviä päätöksiä ja arvokasta työtä. Samalla huomaan kuitenkin, että varsin paljon jää huomaamatta ja ymmärtämättä, kun ei ole mahdollisuutta syvempään asiakkaiden elämäntilanteen tuntemiseen tai asioihin paneutumiseen. Tästä antaa selviä viitteitä vaikkapa omassa kunnassani meneillään oleva kotihoidon palvelunohjaushanke. Menemällä jokaisen asiakasperheen luokse useitakin kertoja, on hankkeessa paljastunut varsin paljon palvelujen alikäyttöä ja ongelmia, joista sosiaalitoimistossa ei ollut tietoa.

Vaikka Suomessa on todella tehokas ihmisen elinkaaren vaiheita tarkkaileva ja tukeva seula kehdestä hautaan, niin sosiaalityön erilaiset kokemukset osoittavat, että tuon turvaverkon läpi ihminen voi tipahtaa niin että kolina käy, eikä kukaan kuule (Metsämurronen 1998, 153). Olisiko aika määrätietoisesti laajentaa ja tiivistää erilaisia hoivaverkostoja ihmistä lähempänä toimivien vapaaehtoisorganisaatioiden suuntaan, jotka puolestaan voisivat innostaa ja rohkaista ihmisiä löytämään omia paikallisia toimintamalleja, yhteisöjen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Tällainen ”lähipalvelutoiminta” lisäisi myös demokraattisia osallistumisen mahdollisuuksia ja loisi uudenlaisten hyvinvointikäsikirjoitusten syntymiselle edellytyksiä. Graduni ohjaaja professori Aila-Leena Matthies on tutkinut tällaisia yhteiskunnan viranomaistoiminnan ulkokuorella toimivia verkostoja, jotka toteuttavat filantrooppisia ihanteita lähimmäisenä olemisessa. Hän tarjoaa varovasti pohjoiseen kulttuuri-ilmastoon paremmin sopivia ”sekatalouden” ratkaisuja, joissa pohjoismaiseen puhdasveriseen hyvinvointijärjestelmään tuotaisiin uutta verta erilaisilta välitason innovaatioilta (Matthies 1996, 14-17). Nyt kun Suomessa ollaan rakentamassa uusia palvelurakenteita, niin olisi kaikei otollinen aika ainakin vakavasti keskustella tällaisten välittävien verkostojen tilanteeseen sopivista malleista. Maaseudulla ei tietysti ole yhtä runsasta välitasojen valikoimaa kuin kaupungeissa, mutta maaseudulla henkilökohtaisten suhteiden läheisyys saattaa madaltaa uudenlaisten ajatusten rakentamisen kynnyksiä. Hoivaa ja huolenpitoa tarvitaan tulevaisuudessakin, vaikka sosiaalityö luonteelleen ominaisella tavalla tekisikin itseään tarpeettomaksi (Raunio, 258). Tällainen sosiaalityön tyhjentyminen ei tosin oman uskoni mukaan koskaan tule täysin toteutumaan ja se voi olla jopa hyvä asia.

7.2 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN TYÖPÄIVÄN LYHYT OPPIMÄÄRÄ

Myös pienen maaseudun sosiaalityöntekijän elämä on arkipäivien summa, yhteensä noin kaksikymmentäviisituhatta erilaista yhden pitkän elämän aikana. Oman työni kokemuksien, näistä nousevien havaintojen ja niitä tarkentavien keskustelujen, sekä haastattelujen tuloksena olen yrittänyt muodostaa itselleni kuvaa maalaiskunnan sosiaalityöntekijän päivästä. Tällä empiriseen materiaaliin perustuvalla lyhyellä todellisuuden fiktiivisellä kuvauksella, yritän sosiaalityöntekijän näkökulmasta koota tutkimukseni joitakin palasia yhteen. On heti muistettava, että yhdenkään sosiaalityöntekijän päivät eivät ole toistensa kaltaisia, ei maaseudulla eikä kaupungissa. Kukin tekee työtään omalla persoonallaan kysymysten keskellä, jotka ovat yhtä monenlaisia kuin elämä itse.

Tutkimusalueeni kuntien sosiaalityöntekijöistä suurin osa on viimeisten viiden vuoden aikana tullut työkontansa ulkopuolelta. Heidän työhön lähtönsä tapahtuvat monenlaisten perhetilanteiden ja elämänvaiheiden keskeltä. Työpaikalle saavutaan kuin eilen kesken jääneeseen sarjakuvaan, jonka tulevat sivut ovat osittain päivyriin sivuille jo paikannettu, mutta juoni ja tapahtumien yksityiskohdat paljastuvat kirjoittamisen edetessä. Sosiaalityössä rakentuva kertomus on interaktiivinen sosiaalityöntekijöiden, asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden kirjoittama draama. Maaseudun sosiaalityöntekijän työpaikkana on ihmisen kokoinen tunnistettava kunnan virastotalo, jossa sosiaalityöntekijä ei jää vieraaksi viraston toisille työntekijöille. Istutaan yhdessä kahvilla, tavataan käytävällä, joskus istahdetaan hetkeksi oman tai toisen osaston työntekijän huoneeseen vaihtamaan ajatuksia kunnan tilasta, ja jopa kuulemaan kuulumisia kyläraitilta ja syrjäkyliltä. Näissä kohtaamisissa rakentuu kuvaa siitä toiminnan ympäristöstä, erilaisista suhteista ihmisten ja asioiden välillä, sekä laajentuvaa ymmärrystä asiakkaiden elämän taustoihin. Pienessä organisaatiossa on notkeaa sovittelua yhteen monenlaisia asiakkaiden tarpeiden ja palvelujen kohtaamisia, vaikkapa teknisen osaston kanssa. Kun vammaispalvelun asiakkaalle tarvitaan pyörätuoliramppia tai tukikaiteita, niin lähes seinän takana olevien teknisten toteuttajien kanssa palvelun tuottaminen on varsin mutkatonta. Usein myös teknisen osaston henkilökunta saattaa tuntea asiakasperheen ja näiden arjen paremmin, kuin nopeasti vaihtuvat sosiaalityöntekijät. Samalla on tässä muistettava, että pienessä kunnassa minkään toimialan resurssit eivät ole kovin väljiä, joten yhteistyötä tehdään niukkuuden ympäristössä. Tuula Lehtisen tekemässä ”Seutuyhteistyö maaseutusosiaalityössä” raportissa vahvistuu lähimmän työyhteisön tärkeä rooli tukea antavana tekijänä sosiaalityöntekijöille. Muiden kunnanvirastossa työskentelevien roolia sosiaalityöntekijät pitivät raportissa varsin neutraaleina suhteessa omaan työhön (Lehtinen 2002, 14). Kyllä tällaistakin ”henkeä” sosiaalitoimistoista löytyi. Ollaan omissa porukoissa, supistaan omista sosiaalitoimiston

”salaisista” asioista, ja erottaudutaan ihmisen elämän hallintaa ja valvontaa harjoittavaksi eksklusiiviseksi erikoisjoukoksi. Tällaista arviota kuuli virastotalojen muiden työntekijöiden kokemusmaailmasta. No, aivan näin jyrkkää vastakkain asettelua ei esiinny yleistettävissä määrin. Yleensä pienessä organisaatiossa koko virastotalon ihmissuhteet ovat mutkattomia ja toimivia.

Kaikissa tutkimukseni kunnissa oli ainakin muodollisesti käytössä soittoajat ja ajanvaraukset. Tästä huolimatta sosiaalitoimistojen käytävillä tahtoi purjehtia asiakkaiden kirjavaa joukkoa jopa siinä määrin, että virastotalon muiden osastojen työntekijät tahtoivat valitella ääni- ja hajuhaitoista, sekä kenen tahansa ovelle ilmestyvistä maailmanihmettelijöistä. Myös muilla osastoilla asioivat muut kuin sosiaalitoimiston asiakkaat ovat ilmaisseet tyytymättömyyttä tuollaista vaeltelua vastaan. Kahdessa sosiaalitoimistossa oli mahdollisuus sulkea toimistoon pääsy aikaa varaamattomilta, mutta alueen sosiaalityöntekijät toimivat joustavasti tilanteiden mukaan, asiakasta ymmärtävällä ja palvelevalla tavalla. Toimistossa tehtävää työtä ei kukaan alueen sosiaalityöntekijä ole kuvannut erityisen turvattomaksi, vaikka erilaisia uhkakuvia ja uhkaavia tilanteita ovesta sisälle saapuukin ajoittain. Jossakin määrin tätä uhkaa purkaa se, että kyllä pienessä kunnassa omat ”hullut” tunnetaan ja osataan varautua näiden aiheuttamiin ristiriitatilanteisiin.

Sosiaalityöntekijän päivän byrokratian purku alkaa aamulla sähköpostien lukemisella, ja sieltä ilmestyy viikoittain monenlaista työpäivää turvottavaa haastetta, jos ei suorastaan saastetta. Nämä ovat kaikenlaisiin tilastoihin, tutkimuksiin, hankkeisiin, ohjelmiin, palvelujen laatua, yhteistyötä ja ties mitä kummallisimpiin ihmettelyihin vastausta vaativia kyselyjä. Kaikkiin vastaaminen vaatii tietysti vain pienen hetken, kuten vastauksesta kiitollinen taho aina ilmoittaa. Sosiaalityöntekijän vastaajamaailmasta kuitenkin avautuu kuitenkin toisenlainen todellisuus, mikäli haluaa vastata todenmukaisesti. Onkin ryhdyttävä penkomaan omia tilastoja ja tiedostoja, tarkistettava ja kyseltävä toisilta. Itse teen kuten useimmat muutkin, kiitän kysymästä ja poistan bittiavaruuteen useimmat kyselyt. Seuraavaksi papereista tulvivalle pöydälle tömähtää kilon painoinen toimiston kiertävä posti. Usein siitä ehtii lukea vain edellisten ”lukijoitten” nimellä kuittauksen. Postin mukana kulkee runsaasti sosiaalityöntekijän tieto- ja ymmärrysvarastoa lisäävää luettavaa ja tutkittavaa. Hyödynsaamiseksi tarvittaisiin järjestettyä luku-aikaa. Vain harvoin sosiaalityöntekijät ottivat postia mukaan kotiin luettavaksi, omalla vapaa-ajallaan. Jokaisen kunniallisen vastaus- tai lukuyrityksen välissä soi sitten puhelin, tai oven takana riekkuu joku muutamaa kymppiä taikka ainakin ruokalappua melkein ”ystävällisesti” vaativa perusasiakas. Ei liene yllättävää, että seurauksena saattaa olla tilanne, jossa ammattitaito paljastuu sen ymmärtämisessä, että mitä kaikkea jää tekemättä – kuten eräs alueen sosiaalityöntekijä totesi.

Maaseudun sosiaalityöntekijän päivän erityisyyksiin kuuluu työtehtävien moninaisuus, ihmisen elämänkaaren alusta loppuun. On oltava lastensuojelun erilaisilla tukitoimenpiteillä auttamassa synnytyslaitokselta kotiin palaavaa äitiä ja tämän perhettä, ainoana saattoväkenä saattelemassa hautaan yksin elämänsä vaeltanutta vainajaa ja kaikkea tältä väliltä. On mentävä ihmettelemään ja ratkaisemaan kysymystä, miten joku vanhus voi elää kymmenien kissojen kanssa pienessä kylmässä torpassa ja sellaistaikin on sattunut, että on joutunut kotikäynnillä avustamaan lehmää vasikoinnissa. Kokemukseni mukaan maaseudun sosiaalityöntekijät tekevät runsaammin kotikäyntejä kuin kollegat kaupungeissa. Tätäkin kautta muodostuu varsin monipuolinen ymmärrys ja hiljaisen tiedon varasto sosiaalityön asiakkuuksista ja vähien työkalujen keskellä kokoelma mitä moninaisimmista luovista ratkaisuista. Maaseudun sosiaalityön kapeiden resurssien olosuhteissa tarvitaan todellista instrumentaalista- kommunikatiivista ammatillista osaamista, kyetäkseen ratkaisemaan asiakkaiden monimutkaisia tilanteita. Maaseudulla tehdään oikeaa refleksiivistä sosiaalityötä vuoropuhelussa työn ja asiakkaiden elämänkaaren kanssa (Karvinen 1993, 17-19). Vaikka olosuhteet ovat vaikeat, niin omalla tutkimusalueellani sosiaalityön asiakkaat näyttävät saavan palvelunsa kohtuullisessa, jopa hyvässä ajassa, eikä palvelujen laadussa sellaisenaan voi todeta heikkouksia. Vertaamalla sosiaaliasiamiesten kertomuksia eri alueilta voi todeta, että tutkimusalueeni sosiaalitoimistot eivät ainakaan huonompina erotu joukosta. Päivän pituus on sama kuin muuallakin, mutta päivästä tehdyt merkinnät ovat elämää kunnioittavan kirjavia.

8. MAASEUDUN SOSIAALITYÖN TULEVAISUUDEN HÄMÄRTYVÄT RAJAPINNAT

8.1 TULEVAISUUS HANKKEIDEN JA HYVIEN LUPAUSTEN TAKANA?

Keskellä palvelurakennehankkeiden käsittämätöntä myllerrystä ja hallitsemattomalta tuntuva rakenteiden kirjon etsintää, maaseutu käy olemassa olostaan säälimätöntä ja valmiiksi hävityltä maistuvaa kamppailua. Kuntalainen on ihmeissään, jos ei suorastaan kauhuissaan palvelujensa tulevaisuudesta, vaikka ympärillä keikkuu kaikenlaisia Paras-, Kaste-, Sata- ja Gero- ohjelmia (Perälahti 2008, 4-6). Sosiaalitoimistoon tulee jatkuvasti huolestuneita kyselyjä palvelujen saavutettavuudesta, erityisesti vanhemmilta kuntalaisilta. Töissä käyvää, kiinteillä tuloilla, hyvällä terveydellä ja omalla autolla varustettua nuorta tai keski-ikäistä muutokset eivät samassa määrin huolestuta. Sosiaalityöntekijät puolestaan miettivät, että mitenkähän minun käy, minkähänlaisessa organisaatiossa minä tulevaisuudessa työtäni teen? Erityisesti ne sosiaalityöntekijät tuntuivat olevan huolissaan tulevaisuuden kuvasta, jotka olivat virassa. Sijaisuuksia tekevät eivät olleet samalla intensiivisyydellä osallisena tapahtuviin muutoksiin, heillä on joka tapauksessa suunta jonnekin muualle. Paras-hankkeen alkuunpanijat ovat voineet tällaisiin kysymyksiin antaa vain sellaisen vastauksen, että viiden vuoden aikana ei irtisanomisia saisi antaa tulevissa uudelleenjärjestäytymisissä, taloudellisista taikka tuotannollisista syistä (www.kunnat.net/paras). Tutkimusalueellani selvittävänä olevien prosessien teksteissä ei esiinny huolestuttavia viestejä sosiaalityön osalta. Sen sijaan alueen lehdistössä käydään ajoittain jopa asiatontakin keskustelua vielä keskeneräisen hankkeen tuloksista. Oman ja naapurikuntani yhdistämisprosessin väliraportissa vain todetaan, että näille kahdelle kunnalle luodaan yhteinen sosiaalityöntekijäresurssi. Tällä tarkoitetaan, että kuntien A ja B sosiaalityöntekijöiden virat yhdistetään ja näistä tulee kunta A:n työntekijöitä, jolta kunta B ostaa sosiaalityöntekijän palvelut. Asiaan kuuluu, että kunnille tulee yhteinen perusturvalautakunta ja perusturvajohtaja.

Kaikkien edellä mainittujen hankkeiden sisällöt ovat erinomaisia, vaikka esimerkiksi Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman tavoitteet sanoina eivät kuulosta kovin uusilta. Myöskään tavoitteisiin pääsemiseksi tehtävissä toimenpiteissä ei mielestäni ole mitään mullistavan tuoretta lukuun ottamatta sitä, että nyt valtion ohjauksella on pakko alkaa oikeasti toteuttamaan aiemmin ajateltuja tulevaisuuden visioita ja nyt varsin massiivisessa mittakaavassa. Kun kuitenkin itse tarkastelen näitä nykyisiä ja menneitä hyvän hankkeita ja ohjelmia sosiaalityön kenttätyöntekijän tasolta, huolestun hankkeisiin liitettävien ja kentälle varsinaiseen toimintaan

ohjautuvien voimavarojen niukkuudesta siitäkkin huolimatta, että hankehuumassa luvataan riittävästä resursseista huolehtia. Tämä on myös ollut tutkimuskysymyksieni eräs tarkastelupiste, millä tavalla sosiaalityöntekijöihin kohdistuvat odotukset ja resurssit ovat yhteismitallisia ja luovat riittäviä edellytyksiä hankkeiden sekä ohjelmien toteuttamiselle. Lieneekö myönteistä, että peruspalveluministeri Paula Risikko ymmärsi todeta sosiaalialan kehittämishankkeen (2003-2007) päätöstilaisuudessa 14. joulukuuta 2007: ”*On tietenkin vaikeaa tehdä yhteistyötä, jos tekijät puuttuvat. Henkilöstön määrään, työnjakoon, työ turvallisuuteen ja työhyvinvointiin on edelleen kiinnitettävä huomiota*”. Toisaalta ei sekään ole ensimmäinen kerta, kun sosiaalialan resursseja on arvioitu riittämättömiksi ja tukea luvattu. Lupasiko Risikko edes tukea? Hänhän sanoi, että on ”*kiinnitettävä edelleen huomiota*”. Näitä huomion kiinnittäjiä on kyllä riittänyt. Edellä mainitussakin hankkeessa oli jopa ulkopuolinen ”huomioija”, ulkoinen arvioija tekemässä havaintoja.

Tähän tutkimukseeni olen kulkenut yli viiden vuoden matkan suomalaisen maaseudun sosiaalityön maisemassa. Monet hankkeet ovat tulleet ja menneet. Joitakin pieniä kosketuksia kunnan palveluja suorittavissa portaissa näistä kansallisista projekteista on ollut havaittavissa ja useimmiten se on tarkoittanut lisää ähkyä sosiaalityöntekijän työpäivään. Tutkimusalueellankin ollaan yhdistelemässä kuntia ja rakentamassa suurempia palvelukokonaisuuksia – jotakin siis muuttuu. Mutta mitä muuttuu sosiaalityön arjessa, siinä rukkaset kädessä tehtävässä työssä? Tehdäänkö sosiaalityötä jotenkin merkittävästi eritavalla? No, mikäli esimerkiksi toimeentulotuki lähtee jonkinlaisen lyhytnäköisen päätöksen perusteella KELA:lle, niin onhan siinä muutosta kerrakseen, kun viedään vähiäkin työkaluja sosiaalityön ulottumattomiin (Koskiluoma2008, 7-8). Oma suhteeni toimeentulotuen siirtämiseen on hieman ristiriitainen. Toisaalta toimeentulotuki nykyisellään tahtoo muodostua yksitoikkoiseksi rutiinityöksi, jonka voisi tehdä joku muukin kuin sosiaalityöntekijä. Mutta kuitenkin, toimeentulotukeen sisältyy myös sosiaalityön tavoitteille tärkeitä ominaisuuksia, joiden toteuttamista tulisi sosiaalityönä vahvistaa. Toimeentulotukityössä sosiaalityöntekijän on mahdollista säännöllisesti seurata asiakkaan tilannetta, erilaisen tuen tarvetta ja vaikkapa ohjata päihdeongelmaisen tuen käyttöä, jakamalla maksatus pienempiin osiin. Elatustuki on jo siirtymässä KELA:lle ja tuota muutosta useat pitävät sosiaalityölle resursseja viisaasti vapauttavana (Elatustukilaki 580/2008). Mutta nähdäänkö sosiaalityö näissä muutospeijaisissa todellisenä voimavarana yhteiskunnan palvelukokonaisuudessa ja nähdäänkö tälle työlle vahvistuvia rooleja hyvän elämän vahvistamiseksi sinne, missä elämä on vaarassa menettää otettaan turvalliseen? Tällaisten kysymysten liepeitä olen tarkastellut tässä gradussani ja yrittänyt ymmärtää niitä ehtoja, joita sosiaalityöntekijä työssään kohtaa. Tutkimukseni ei tällaiseen anna suoranaisia vastauksia,

mutta kertoo joka tapauksessa sosiaalityön rajojen sisällä asuvasta huolesta ja levottomuudesta, mutta myös vilpittömästä tahdosta ja tavoitteesta osallistua hyvän elämän rakentamiseen.

Vaikka edellä mainittuja ja lukuisia muita hankkeita sekä ohjelmia ei olisi keksittykään, niin maaseudulla joka tapauksessa oltaisiin jouduttu vakavasti pohtimaan miten turvataan maaseudun olemassaolo elävänä organismina palveluineen. Myös maaseudun sosiaalityöntekijät ovat nähneet maailman ympärillään muuttuvan ja nähneet muutoksen mukanaan tuomat haasteet työssään. Jari Metsämurosen kirjassa *Maailma muuttuu – miten muuttuu sosiaali- ja terveysala?* nähdään samankaltaisia muutoksia sosiaalialan tulevaisuudessa, kuin muillakin aloilla. Epätyypilliset työt, teknistyminen, yhteistoiminnallisuus, ohjaaminen, tukeminen ja koordinointi tulevat Metsämurosen mielestä korostumaan myös sosiaalialan töissä (Metsämurosen 2000, 89-91). Erityisesti neljä viimeistä vaihtoehtoa ovat tulkintani mukaan olleet nähtävissä maalauskuntien sosiaalityön arjenkuvissa, jossa ne eivät sellaisenaan edusta mitään uutta tulevaisuutta, vaan näillä termeillä on sosiaalityötä voitu kuvata aikaisemminkin. On vaikeata ajatella, että varsinaista sosiaalityötä tulevaisuudessakaan pilkottaisiin epätyypillisiin työehtoihin. Tutkimukseni havaintojen sivujuonteena on ollut mahdollista todeta, että teknistyminen sosiaalitoimistoissa on edennyt varsin hitaasti. On tietysti tietokoneet ja niissä joitakin ohjelmia, mutta varsinaista teknistä vallankumousta ei sosiaalitoimistoissa ole tapahtunut, ei kaupungissa eikä maaseudulla.

Tulevaisuuden hämärät rajapinnat eivät maaseudun sosiaalityössä lentele kovin korkeissa tavoitteissa. Olen ymmärtänyt tutkimusmatkallani, että maaseudun sosiaalityöntekijät elävät todeksi työtään siinä maalaistodellisuudessa, joka heitä ympäröi toimiston ulkopuolella. Sosiaalityö ja sosiaalityöntekijä eivät ole yhteiskunnan ulkopuolisia abstrakteja tekijöitä, vaan osa samaa yhteiskunnallista todellisuutta asiakkaitensa kanssa. Yhdessä he luovat osaa siitä todellisuudesta, jossa me kaikki elämme. Tästä mahdollisesti tulevaisuudessa nouseva lokaali ja globaali toiminnallinen solidaarisuus saattaisi olla vaikkapa kansainvälinen ammattiyhdistysliike, johon myös sosiaalityöntekijät osallistuisivat. Se voisi olla jopa kansainvälistä sosiaalipolitiikkaa, joka myös paikallisesti eripuolilla lieventäisi globaalin talouden haittoja (Saikkonen 2006, 35). Ehkäpä kuitenkin ensiksi tulee saada omat rivit järjestykseen ja koko suomalainen sosiaaliala ”uuteen kuosiin”, kuten sosiaalihanke johtanut Reijo Väärälä on todennut. Hänen mielestään sosiaalialalle täytyy kehittää sellaisia pysyviä ratkaisuja, joissa laajemmalla pohjalla otettaisiin laajempaa vastuuta myös kehittämistyöstä (Salo 2007, 22-23). Näissä uusissa ratkaisuisa, mitä tahansa ne nyt sitten ovatkaan, tulisi muistaa, että sosiaalityötä tehdään ihmisen todellisuuteen läheisesti kytkettynä. Uudet lokaalit ratkaisut globaalissa maailmassa eletään todeksi paikallisuudessa.

Siuntion perusturvajohtajan Saila Hietasen ajatus, että erityisesti sosiaalityön erityisosaamista vaativien tehtävien, kuten lastensuojelu ja vammaispalvelu osalta sosiaalityö organisoitaisiin seudullisesti keskittyneisiin yksikköihin, tuntuu järkevältä ja sosiaalityön uusiin haasteisiin ajatellulta mallilta (www.stakes.fi/ekokonsultaatio/artikkelit/sailahietanen). Nyt kun kunnissa kohistaan uudistusten virroissa, olisi hyvä kohta pohtia uusia ratkaisuja.

8.2 KATKEILEVAT PALVELUKETJUT JA ROMUTTUVAT UNELMAT

Sosiaalityöntekijät ovat sellaisia lähimmäisyyttä virassaan toteuttavia, useimmiten naisia, jotka kohtaavat ihmisen monenlaisissa ja vaikeissa tuskaa tuottavissa elämäntilanteissa (Hänninen 2004, 77). Kulttuuripiirissämme pidetään itsestään selvänä, että yhteiskunta auttaa niitä jotka eri syistä joutuvat apua tarvitseviin tilanteisiin ja nämä auttajat ovat useimmiten naisia. Vaikka maailmassa on monenlaisia ammatteja, jotka työskentelevät ihmisen ongelmien kanssa, on sosiaalityöllä tässä elämäncuvassa aivan oma roolinsa (Sipilä 1989, 57-63). Tässä työssäni olen kosketellut maaseudulla työskentelevien todellisten tuskantöyläisten roolikarttaa, miesten sekä naisten, ja yrittänyt ymmärryksellä kulkea siinä aukeavassa todellisuudessa.

Merkittävää on aina sosiaalityöstä puhuttaessa, että sosiaalityöntekijä työskentelee äärimmäisen vaikeiden kysymysten äärellä. Ne eivät välttämättä luonteeltaan ole samalla tavalla esimerkiksi teknisesti vaativia, kuin vaikkapa lääkäriammatin kohtaamat haasteet. Sosiaalityön vaativuus liikkuu vahvasti ihmisen henkisissä ja sosiaalisissa rakenteissa, sellaisilla elämän keskeisillä alueilla, joiden ehyenä säilyminen on samalla tavalla elintärkeää, kuin sydämen ohileikkauksessa uudistettu suoni. Sosiaalityöntekijän ”kirurgiset” toimenpiteet suoritetaan vain herkemmillä instrumenteilla, usein elämän vaikeasti paikallistettavissa tuskankohdissa (Swedner 1987, 59). Koska ihminen maaseudulla on perustarpeiltaan kaupungissa elävän lajitoverinsa kanssa samanlainen, ovat maaseudun sosiaalityön haasteet lujasti kiinni ympäristöön liittyvissä tekijöissä. Kunnan keskustaa lukuun ottamatta ihmiset asuvat etäällä toisistaan ja palveluista, heikkojen julkisten yhteyksien varassa ja tämä tekee palvelutehtävästä entistäkin haastavamman.

Siuntion perusturvajohtaja Saila Hietanen kirjoittaa, minkälainen sokki hänelle oli siirtyä pääkaupunkiseudun sosiaalityöntekijän tehtävistä pienen maalaiskunnan sosiaalijohtajaksi (www.stakes.fi/ekokonsultaatio/artikkelit/sailahietanen). Eteen avautui tehtävien maisema, johon kuului työt, jotka oli kaupungissa jaettu 50 eri asiantuntijalle ja virkamiehelle. Itse olen tutkimuksessani tehnyt samanlaisia havaintoja. Vaikean palvelutehtävän edessä olevien

sosiaalityöntekijöiden työnkuvauksia kuunnellessani, olen ymmärtänyt erilaisten verkostojen yhä keskeisemmän merkityksen sosiaalityössä, ja siihen läheisesti kytköksissä olevissa palveluissa. Samaa voi lukea ja tulkita myös sosiaaliasiamiesten vuosiraporteista. Toisaalta viimeksi mainituista raporteista on nähtävissä sellainen epätydyttävä tilanne, että asiakas kuitenkin hyvin helposti joutuu tällaisessa turvaverkostossa loputtomalta tuntuvaan luukutukseen, jossa palveluketjut tuppaaavat katkeilemaan. Maaseudulla erilaisten palveluluukkujen välillä juokseminen on erityisen vaativaa, kun palvelupisteiden etäisyys toisistaan on suuri, ja liikkumista näiden pisteiden välillä ei tue toimiva joukkoliikenne. Tällainen pirstaloitunut palveluketju osaltaan aiheuttaa Hietasen havaintojen kaltaista todellisuutta maaseudun sosiaalityössä, jossa yksinäinen sosiaalityöntekijä joutuu ottamaan vastuuta jopa oman ydintehtävän ulkopuolella olevista kysymyksistä. Työvoimapalvelujen karkaaminen yhä kauemmaksi on tarkoittanut, että sosiaalityöntekijä joutuu ottamaan myös palasen työvoimaohjaajan roolia. Maaseudun sosiaalityöhön liittyy myös runsaasti palveluneuvontaa ja ohjausta.

Asiakkaiden yhä monimutkaisempien ongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan ammatillisen osaamisen lisäämistä ja moniammatillisten yhteistyöryhmien yhteistyötä. Kaupunkien intensiivisemmissä toimintaympäristöissä erilaiset yhteistyömuodot ovatkin saaneet jalansijaa. Myös maaseudulla ainakin asiakaspalvelun yhteistyöryhmät kohtaavat yhteisiä asiakkaita. Joissakin tällaisen kuntoutuksen yhteistyöneuvottelussa omalla alueellani ovat erityisesti terveydenhoidon asiantuntijat esittäneet kriittisiä lausuntoja yhteistyön tuloksellisuudesta. Keskeisenä ongelmana näissä lausunnoissa on nähty todellisen vastuunottamisen väistämisen kysymys. Asiakas kohdataan yhteistyöryhmän kokouksessa, jossa osapuolilla erään kuntoutuslääkärin mielestä tuntuu olevan päätehtävänänsiirtää vastuu asiakkaan problematiikasta jollekin toiselle, ”yhteistyön” osapuolelle. Metsämurronen esimerkiksi kirjoittaa kauniisti yhteistyöosaamisen kansallisista linjanvedoista, lienevätkö ne toiveita vai todellisia toimivia hyvinvoinnin lisäämisen koneistoja, sitä en aivan ymmärrä. (Metsämurronen 2000, 121-123). Näissä verkostojen yhteistyön ja osaamisen epäonnistumisissa sosiaalityö joka tapauksessa lopulta joutuu vastuun kantajaksi ja kaikki yhteistyösitoumukset sulavat kummallisiin virkamiehen tehtävien tulkintojen väärinymmärryksiin. Erilaiset huippuasiantuntijat ovat sosiaalityöntekijän kimpussa kuin herhiläiset. Kyllä juristien esimerkiksi on ulkopuolelta helppo arvioida ja arvostella sosiaalityön muotovirheitä, mutta kohtuullisen vaikea ryhtyä todelliseen yhteistyöhön asiakkaan tehokkaaseen edunvalvontaan. Lääkärit asiakaspalavereissa lausuvat voimakkaitakin mielipiteitä lastensuojelu- tai muissa kysymyksissä, mutta vastuunjakoon pyydetyissä kirjallisissa lausunnoissa paetaan monitulkintaisten

muotoilujen taakse. Kuntoutuksessa yleisemminkin työnantajan etuja valvotaan, kuin ne olisivat omia henkilökohtaisia resursseja, joita asiakkaan kuntouttamiseksi pitäisi ”tuhlata”.

Palvelujen toimimattomuus ja kankeus saattavat palveluja tarvitsevan syrjäytymisvaaraan, jossa yksilön ja yhteisön yhdistävät sidokset saattavat murtua lopullisesti. Tällaisen murtumisen vaara on erityisesti mielenterveyskuntoutujilla ja päihdeongelmaisilla (Kettunen ym. 2004, 13). On helppo ymmärtää, että maaseudun sosiaalityö vähäisillä työvälineillään on huomattavasti haavoittuvaisempi, kuin kaupunkien sinänsä haasteellinen sosiaalityö. Maaseudulla ei sosiaalityön ympärillä ole samanlaisia monivalintakeinoja vaikkapa asumisen tai työpaikkojen löytymisen markkinoilla, kuin kaupungissa.

”Mitä perustavammanlaatuiset tarpeet ovat uhattuina ja mitä heikommät ovat yksilön omat voimavarat selvitä, sitä vahvemmat ovat yksilön oikeudet ja sitä selkeämpi on julkisen vallan velvollisuus järjestää toimeentulo ja sosiaali- ja terveyspalvelut.”

Oikeus ja kohtuus (Stakes)

Tällaisen eettisen periaatteen sisällöstä ja huolesta, sekä erityisesti tietoisesta alibudjetoinnista kirjoittaa Kari Raivio. Hänen mielestään hyvinvointipalvelut vaarantuvat useissa kunnissa, kun perusturvaa alibudjetoidaan ja tämän vuoksi rikosnimikkeisiin tulisi lisätä perusturvarikos (Raivio 2008,38). Nyt kun tämän gradun kirjoittamisen tässä vaiheessa tutkimusalueeni kuntien talousarviot alkavat olla esitettävissä kunnossa, ei ainakaan näissä kunnissa ole havaittavissa yleistä tai tietoista alibudjetointia, vaikka tiukissa raameissa tulevaisuutta rakennetaankin. Yhden yleisen havainnon kuitenkin voisi alueen kuntien talousarviotyöstä mainita. Kaikissa kunnissa päihdetyön budjetointi on selvästi alimitoitettua. Tähän tuskin palveluketjut romuttuvat, mutta selvästikin ne niukoilla budjeteilla tahtovat rakoilla. Suurempi huoli maaseudun sosiaalityön unelmille on kuitenkin se, jos meneillään olevassa palvelurakenne uudistuksessa ei pystytä löytämään ratkaisuja, joilla turvataan hyvinvoinnin ammattilaisten läsnäolo ja saavutettavuus paikallisesti myös maaseudulla.

9. TUTKIMUKSEN LOPPULIUKU, mistä tultiin minne päädyttiin

9.1 TUTKIMUKSEN ALOITTAMISEN LÄHTÖKOHTIA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut etnografisen metodin välinein tarkastella ja kuvata maaseudun sosiaalityön arkipäivää ja sen ehtoja. Jonkinlaisena punaisena lankana ja sosiaalityötä kuvaavana esimerkkisektorina olen käyttänyt päihdetyön vuoropuhelua sosiaalityön tekemisen mahdollisuuksien ja eettisen mission välillä. Olen kuvauksissani ehkä liikkunut varsin laajalla maaseutusosiaalityön alueella sekä paikantanut kysymyksiäni ja muodostamiani kuvauksia viiden lähekkäin sijaitsevan kunnan sosiaalityön ajankohtaiseen tilanteeseen. Ajallisesti tutkimukseni havaintojen tekeminen on tapahtunut noin viiden viimeisen vuoden aikana samalla, kun olen suorittanut sosiaalityön pääaineopintoja ja työskennellyt itsekin yhdessä maaseudun pienessä sosiaalitoimistossa. Eräs tutkimuksen tekemistä vaikeuttava tekijä on ollut tutkimusalueella voimakkaasti vaihtuvat sosiaalityötä tekevät, usein muodollisesti epäpätevät sosiaalityöntekijät. On ollut vaikeaa muodostaa selkeää todistusta pienen maalaiskunnan sosiaalityöstä tilanteessa, jossa työntekijät ja työnjohto alituiseen vaihtuvat. Toisaalta tämän on ollut myös yksi tutkimukseni tuloksista, joka kuvaa maaseudun sosiaalityön tilaa ja tilannetta: sosiaalityöntekijäruletti pyörii eikä päävoittoa, pysyvää pätevää sosiaalityöntekijää tunnu löytyvän. Tutkimuksen aikana kunnat ovat joutuneet valtiovallan ohjauksessa ja taloudellisessa ahdingossa intensiiviseen palvelu- ja kuntarakennemuutoksen työprosessiin joka tarkoittanee, että maalaiskunnista nykyisessä kokoonpanossa tehdään juuri nyt viimeisiä havaintoja. Suurin osa havainnoista on ollut jopa pelottavan tuttuja, väki vähenee ja vanhenee, resurssit pienenevät - havaintoja. Tämä on kuitenkin totta ja sen vuoksi juuri rakenteita ollaan uudistamassa. Tärkein havainto tutkimuksessa mielestäni on, että maalaiskunnan sosiaalityön ominaislaatu liittyy siihen arkisen kokonaisuuden monipuoliseen kontekstiin puutteineen ja myös rikkauksineen, jossa sosiaalityötä tehdään.

Aikansa yhtä kysymysaluetta tutkittuaan on vain tunnustettava, että oppineisuuden lisääminen on varsin työläästi karttuva varallisuus. Tämän tutkimuksen lähtöasetelmana on ollut sellainen oman maailmamme tilanne, jossa aiemmin koetulla ei enää ole sellaista tilaa tulevaisuuden rakentamisessa, kuten oli aikaisemmin, vaikkapa omassa nuoruudessani, eikä siitä ole kovin mahdotonta aikaa. Maailma muuttuu kokemuksen hyötyjen käyttöönottoa nopeammin. Globaalissa maailmassa ontologinen turvallisuus hahmottuu yhä vaikeammin tulkittavissa konteksteissa. Ihmisen kyky selviytyä monista vaikeutuneista haasteista antaisi lupauksia hyvän elämän mahdollisuuteen, mutta samalla tähän maailman monimutkaisuuteen kätkeytyy monia elämää

uhkaavia ihmisen rakentamia uhkia. Tällaisista riskeistä turvallisuudelle kirjoittaa muun muassa Anthony Giddens kirjassaan *Modernitetens följder* (Giddens 2000, 159). Maaseudulla sosiaalityöntekijän ensimmäinen huolenaihe työssään ei ehkä ole ydinpommit, tai edes viimeaikoina kansaa puhuttanut ekologinen kysymys, mutta selkeästi uhkat jotka liittyvät maailman talouteen ja sen seurauksiin. Omassa tutkimuksessani sosiaalityöntekijät kantavat huolta työhönsä tarvittavista voimavaroista, koko palvelurakenteen uudelleen muotoutumisesta ja myös omasta jaksamisestaan. Huolenaiheet ovat sosiaalityön arkea vaikkapa lastensuojelun palvelujen tuottamisessa, kun ei ole edes yhtä pätevää sosiaalityöntekijää vastaamassa lainmukaisista päätöksistä. Laajempaa riskien kuvaa tarkastellessa on hyvinkin nähtävissä, että asiakkuuksien mukana sosiaalitoimistoon virtaa esimerkiksi monenlaisia globaalin maailmantalouden seurannaisilmiöitä, vaikkapa työttömyyden ja arkitalouden epävakautena. Nämä muutokset tuovat sosiaalityöntekijälle uusia haasteita tunnistaa asiakkaiden paikallisia hyvän elämän raja-arvoja ja mahdollisuuksia. Näistä muuttuneen ja muuttuvan maailman maaseutuakin ravistelevista tapahtumista aloitin tämän tehdyn tutkimusmatkani.

8.2 TUTKIMUKSEN TULOKSIEN POHDINTAA

Tällä tutkimuksella en ole tavoitellut tilastollista edustavuutta tai yleistykseen sellaisenaan johtavia päteviä johtopäätöksiä maalaiskunnan sosiaalityöstä. Tavoitteena on ollut lisääntyvä ymmärrys maaseudun sosiaalityön omasta kulttuurista, sen toimintatavoista, mahdollisuuksista ja haasteista. Näitä todellisuuksia lähdin siis tutkimaan päihdetyön esimerkin valossa. Miten maalaiskunnan sosiaalityö voi vastata päihdeongelman, tai minkä tahansa työhaasteen synnyttämään ja yhteiskunnan kollektiivisen huolen määrittelemään palveluhaasteeseen ja samalla rakentaa omaa ammatillista identiteettiään. Tämän valitun päihdetyön tarkastelunäkökulman tuli tulkinnallisesti antaa yleisempääkin ymmärrystä sosiaalityön tilasta ja tilanteesta, vaikka ei tämän tutkimuksen tuloksia pidäkään tästä näkökulmasta liioitella. Lähestyin näitä kysymyksiä ehkä hiukan kurittomasti jäntevän metodologisen maailman laidoilla ja etnografisen metodologiavirran viemänä. Jonkinlaisella hermeneuttisella otteella olen yrittänyt tuskalla synnyttää tulkintoja, jotka eivät ole tippuneet täysin puhtaalle paperille haikarannokasta, vaan niihin on sittenkin liittynyt oma esiymmärrykseni osana tutkimuskenttää. Jollakin tavalla olen olettanut löytäväni jotakin odotettua tässä omassa tutkimuskehityksessäni, ja tästä hermeneuttisesta keskuksista johtuen, ehkä joidenkin muidenkin ajatuksen mukaisesti ymmärrän, että tämäkään tutkimus ei ole puhtaasti objektiivista tuotosta. Tietysti olen pyrkinyt totuuteen, mutta Ingrid Sahlinin mukaisesti uskon, että täysin puhdasta taikka sensuroimatonta kuvaa todellisuudesta ei ole mahdollista saavuttaa (Sahlin 2003,

249). Olen kuitenkin empiirisesti maaseutusosiaalityötä ja kirjallisuutta tutkimalla voinut ”dokumentoida” maaseudun sosiaalityön elämää ja tapahtumia erilaisten tunteiden ja kokemuksen moni-ilmeisessä tapahtumien sarjassa.

Osallistujan roolini tutkimuskentälläni on saatellut minua lähemmäksi sosiaalityön tekemisen arkea. Tutkimukseni kautta olen kirkkaammin ymmärtänyt, että maaseutu ei ole enää entisensä, eikä sen tulevaisuudesta voi varmuudella sanoa mitään. Maaseutu elää muutostaan todeksi ja tämän muutoksen edetessä monenlaiset elämää ylläpitäneet äänet vaikenevat lopullisesti maaseudun monissa kylissä. Sosiaalityöntekijät näkevät näiden muutosten seurauksia lähes kaikessa tekemässään työssä. Asiakaskunta ikääntyy, osaston palavereissa puhutaan yhä enemmän vanhusväestön kysymyksistä ja koulujen oppilashuollon listoilla on yhä vähemmän lapsia ja nuoria. Maaseudun sosiaalityöntekijät tekevät työtään hyvin laajalla, elämän kaaren kattavalla kentällä ja työn kosketukset maaseudun ihmisten arkeen tuntuvat vain lisääntyvän sitä mukaa kun muita palveluja, kuten KELA ja Työvoimatoimistot, siirretään pois pienistä kunnista. Työn haastavuutta lisäävät lisäksi monenlaiset välinepulat. Vaikeasti asutettaville ei tahdo löytyä millään asuntoja, vaikka asunnottomien määrä ei ehkä suhteellisestikaan ole samaa luokkaa kuin kaupungeissa, niin vaihtoehtoja on vähän. Syrjäytymisen ehkäisyssä parasta lääkettä olisi kunnollinen työ. Vähäiset työpaikat maaseudulla eivät kuitenkaan sosiaalityön kannalta ole olleet ongelmia keventäviä, koska avoinna oleviin työpaikkoihin eivät sosiaalityön asiakkaiden edellytykset tahdo riittää. Kun kunnissa ei ole tarpeellisia koulutuspaikkoja peruskoulun päättäneille, ja heikon koulutuskulttuurin johdosta vain pienenevä määrä jatkaa vielä olemassa olevaan lukioon, niin syntyy sosiaalityölle haasteellista ja laajenevaa lastensuojelun tarvetta. Joudutaan vanhempien kanssa pohtimaan nuoren kulkemista ja asumista toisilla paikkakunnilla, tai millä tavalla ”meidän Matin” saisi aamulla hereille ja ohjattua johonkin tulevaisuutta rakentavaan toimintaan. Tällaiset kysymykset liittyvät kiinteästi yhteiskunnan muutokseen, joka monin tavoin tunnottomasti muokkaa sosiaalityön ehtoja.

Kuten jo aikaisemmin on todettu, sosiaalityöntekijät tekevät työtään persoonallaan, ja tästä johtuen he reagoivat maaseudun ja oman työnsä muutoksiin kaikki omalla tavallaan. Millä tavalla esimerkiksi sosiaalityöntekijät sietävät maaseudun yksinäisen sosiaalityöntekijän roolia, näyttäisi olevan riippuvainen työntekijän persoonallisuudesta, hänen iästään ja kokemuksestaan. Lisääntyvä ikä ja kokemus tuo työhön varmuutta ja vaikeiden yksinäisten tilanteiden sietoa. Sukupuolen merkitystä en ole voinut merkittävästi tutkia, koska sosiaalityö maaseudullakin on vahvasti naisten suorittamaa. Tutkimuksessani olen havainnut, että maaseutuja erityisesti rasittava pätevien sosiaalityöntekijöiden pula löytää jonkinlaista selityspohjaa erilaisten voimavarojen valumisesta

muualle. Kaikki alueen sosiaalityöntekijät pitivät jopa liian haasteellisena tällaista kehitystä ja erityisesti nuoret vastavalmistuneet tai sosiaalityön opiskelijat, sekä sosiaalityöntekijän sijaisuuksia tehneet sosionomit, kokivat tilanteen vaikeana. Sosiaalitoimistojen organisaatiot ovat haavoittuvia niukkojen resurssien ja jatkuvasti vaihtuvien sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön johtajien pahassa kierteessä. Maaseudun sosiaalityöntekijät ovat työlleen omistautuneita ja omaavat hyvinkin vahvan ammatti-identiteetin. Työssä jaksaminen ja uusien haasteiden edessä selviäminen kuitenkin vaatii riittävää organisaation tukea, ja erityisesti sosiaalityön johdon osaavaa läsnäoloa. Tutkimusalueeni sosiaalityöntekijöiden äänet kertovat vakuuttavasti myöskin siitä, että sosiaalityöntekijöille tulee varmistaa kollegiaalista kohtaamista varsinaisen työn tekemisen ulkopuolella.

Maaseudun kaikenlaisten palvelujen, esimerkiksi erilaisten kauppojen, ja vapaa-ajan palvelujen vähyteen liittyi myös se, että sosiaalityöntekijät eivät ole halukkaita muuttamaan maaseudulle. Totta kai myös sosiaalityöntekijän perheen muiden jäsenten tilanne ja mielipiteet vaikuttavat samaan suuntaan. Useimmat alueen sosiaalityöntekijöistä kävivät töissä työkontansa ulkopuolelta ja pitivät tällaista ratkaisua erityisesti maaseudun sosiaalityössä hyvänä – ei tarvitse joka kulmalla törmätä asiakkaisiin ja sai nauttia kaupungin monipuolisista mahdollisuuksista. Tähän viimeksi mainittuun liittyi sekin, että halutessaan on paremmat mahdollisuudet kehittää itseään ja olosuhteitaan opiskelun tai ammattiyhdistysosallistumisen kautta. Maaseudun sosiaalityöntekijä on aivan toisenlaisen, tyhjemmän todellisuuden edessä tällaisissakin kysymyksissä, kuin kaupunkilainen kollega.

Sosiaalityöntekijät eivät edusta kovin suurta ammattiryhmää tässä valtakunnassa ja maaseudulla määrällinen harvalukuisuus paljastuu tarkasteluille erityisen selvästi. Maaseudulle työhön tuleva nuori sosiaalityöntekijä ei ole vain yksinäinen ammattinsa edustaja, hän liittyy myös kuntansa harvalukaiseen korkeampaa opetusta saaneiden joukkoon. Täällä ei kuitenkaan voi samaistua samalla tavalla ammattinsa edustamaan keskiluokkaisuuteen, kuin kaupungissa. Maaseudulla sosiaalityöntekijän henkilö tunnustetaan, ja tämän edesottamukset, lämminhenkisyys tai tiukkaotteisuus, ovat varsin pian palveluja hakevien arvioissa ja tiedon yleisessä jakelussa. Googlen ”henkselimieheksi” nimeämä sosiaalityöntekijä oli monien palveluja testaavien väistöliikkeiden kohteena. Varsinkin työpaikkakunnalla asuvilla sosiaalityöntekijöillä on vaikeuksia irrottautua työstä, kun jokaisen nurkan ja hyllyn takaa vastaan purjehtii kyseleviä taikka vältteleviä asiakkaita.

Maaseudun sosiaalityöntekijä on tutkimuksessani kuvautunut laaja-alaista ihmissuhdetyötä tekeväksi, elämän monenlaisia käytännöllisiä ja psykososiaalisia kysymyksiä ratkovaksi

erityisasiantuntijaksi. Ilman vahvoja empiirisiä todisteita uskoisin, että maaseudun sosiaalityöntekijä on huomattavasti useammin kotikäynneillä ja ihmisten arkisten huolenaiheiden keskellä, kuin mihin kaupungissa on mahdollisuutta. Tehdään pitkiä raskaita päiviä ilman tiukkaa virka-aikaa, ja sukelletaan hyvin syvälle ja kokonaisvaltaisesti keskelle asiakkaiden elämän sisältöjä. Eikä pelkästään yksittäisten asiakkaiden elämään. Maaseudulla erilaiset sukulais- ja tuttavuus-suhteet läpäisevät koko yhteisön sellaisella intensiivisyydellä, että kaikessa täytyy ottaa huomioon, että kuka tahansa voi olla kenen tahansa setä, tati, serkku tai sisar. Toimintaympäristö on intiimi, jossa tuttuus marssii sisälle sosiaalitoimistoon asiakkaan muodossa, ja vahvistuu virastotalon toisella käytävällä työskentelevässä asiakkaan veljenpojassa. Maaseudulla asuvat ovat homogeenisempi joukko kuin kaupungeissa. Asiakkaiden monet omat referenssiryhmät ja sosiaaliset sidokset syntyivät jo lastenleikeissä ja koulutiellä. Ihmissuhteiden sidokset määrittelevät maaseudun sosiaalityön toimintaympäristöä, ja tekevät siitä monella tavalla herkän ja haasteellisen. Yhdelle tehdyllä ratkaisulla on usein monenlaisia kerrannaisvaikutuksia asiakkaan sukulais- tai tuttavapiirin reaktioissa.

Maaseudun sosiaalityölle on merkitystä sillä, kuinka lähellä kaupunkia kyseinen kunta sijaitsee. Läheisyys, taikka etäisyys vaikuttavat asiakkaiden omatoimisesti hankkimiin palveluihin ja niihin hyvän elämän malleihin ja toiveisiin, joita sosiaalityö joutuu tasoittamaan. Työssäni sosiaalityöntekijänä ja tämän tutkimuksen tekijänä olen voinut havaita, kuinka maantiede ja kulkuyhteydet haastavat vaikkapa kunnan päihdehuoltoa eri tavoin. Kaupunkien läheisyydessä oleva maaseutu joutuu varsin pian erilaisten uusien päihdeongelmien vastaanottajaksi, kun taas vain hieman syrjemmässä sijaitseva naapurikunta elää yksinkertaisemman, mutta sinänsä haasteellisen alkoholiin rajoittuvan päihdeongelman kanssa.

Kun olen tarkastellut sosiaalityötä päihdeongelman valossa, niin olen tutkimuksessani havainnut palvelutarpeiden ja niihin käytettävien resurssien yhteismitattomuuden. Päihdeongelma on monella inhimillisellä kokemusalueella mittava, mutta ongelman ratkaisuun käytettävät resurssit äärimmäisen vähäiset. Tätä suhdetta vääristävät ainakin seuraavat seikat. Päihdehuolto on pirstoutunut monien, sinänsä alaa hyvin osaavien toimijoiden melkein mustasukkaisesti varjeltuihin reviiereihin. Tällä tavalla päihdehuollon olemassa oleva tieto ja taito hajaantuvat vaikeasti ketjutettaviksi ja hyödynnettäviksi palasiksi. Sosiaalityössä päihdeongelma tipahtaa jostakin käsittämättömästä syystä sosiaalityön hierarkiassa suoraan pohjalle. Vaikka tiedetään, että jos päihdeongelmalle oikeasti tehtäisiin jotakin, niin lähes kaikesta muusta sosiaalityöstä voitaisiin vapauttaa voimavaroja. Päihdeongelma on monien muiden sosiaalityön asiakkuuksien keskeisenä

tai merkittävänä tekijänä. Entäs ne kaikki ohjelmat, hankkeet, projektit, laatutyön mittarit, seminaarit, ennaltaehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkostot, ja muut sinänsä hienot sosiaalityön ohjeistukset? Tutkimukseni havainto on ollut, että kaikkea tätä arvostetaan ja halutaan, mutta samalla täytyisi saada lisää tekijöitä ja puhdasta rahaa tekemisen varmistamiseksi. Samankaltainen tilanne on sosiaalityön muillakin sektoreilla, mutta päihdetyössä tämä on erityisen selvästi nähtävissä. Maaseudun sosiaalityössä tämä tilanne korostuu työntekijöiden vähyden vuoksi. Ei ole käytettävissä paikallisesti sellaista erityisosaamista, jonka voisi irrottaa erikoistumaan vain johonkin yhteen sosiaalityön sektoriin. Tässä tarvittaisiin viisasta yhteistyötä maalais kuntien välillä alueellisesti.

Kaikesta huolimatta maaseudulla tulee aina olemaan elämää, ja niin muodoin myös sosiaalipalveluita tarvitaan vielä pitkälle tulevaisuuteen, ja niitä on myös mahdollisuus tarjota, jos niin halutaan. Maaseudulla sosiaalityöllä on edessään suuria haasteita ja niihin vastaamaan on selvästi kaupunkeja vaikeampaa rekrytoida päteviä sosiaalityöntekijöitä ja jotka vielä haluaisivat sitoutua sosiaalityöhön maaseudulla. Esimerkiksi Itä-Suomen läänin 57 kunnasta vain 14:ssä sosiaalityöntekijät ovat vakinaisia ja 11:ssä kunnassa ei ole lainkaan pätevyysvaatimuksia täyttäviä sosiaalityöntekijöitä. Pienimpien kuntien tilanne alueella on heikoin (Häkälä 2008, 3, 7 ja 8). Uusi sosiaalityöntekijäpolvi ei tunne vetoa maaseudulle, ja vaikeammaksi tällaisen ratkaisun tekee se, että puolison tai vain ajatellun puolison, on vaikeaa löytää koulutukselleen sopivaa työtä maaseudulta. Nuoret, hyvin koulutetut perheet arvostavat kaupunkien tarjoamia vapaa-ajan mahdollisuuksia ja elämän sykettä. Vaikka käydään ihannoivaa keskustelua maallemuutosta ja hyvästä elämästä siellä, niin todelliset muuttajat ovat viime vuosien kokemusten mukaan olleet marginaalisia.

Maaseudulla työskentelee työlleen omistautuneita sosiaalityöntekijöitä, joiden erityisosaaminen liittyy juuri maaseudun erityispiirteiden hallintaan. Näiden maaseudun erikoissosiaalityöntekijöiden työtä ja osaamista tulisi tutkia tätä työtä tarkemmin, ja toisaalta ryhtyä kaikkiin toimenpiteisiin, joilla voitaisiin koulutuksellisesti taikka erilaisia resursseja lisäämällä tukea maaseudun sosiaalityön kehittymistä ja toimintaedellytyksiä. Sosiaalipolitiikan uudistuksissa tulisi olla mukana enemmän asiantuntemusta kenttätasolta, myös maaseudulta. Sosiaalityöntekijöiden itsensä on myös välttämätöntä löytää omissa edunvalvontarakenteissaan vahvempi rooli maaseudun sosiaalityölle. Alalle hakeutuu varmasti idearikkaita ja vilpittömästi ihmisen puolelle asettuvia tulevia hyvinvointiammatin ammattilaisia. Sosiaalityön todelliset onnistumisen edellytykset rakennetaan kuitenkin yhteiskuntasuunnittelun muilla monimutkaisilla ohjureilla. Mikäli tulevaisuuden

talouskuplissa harhailevan kehityksen jatkossakin uskotaan olevan jonkinlainen luonnonlaki, eivät pelkästään sosiaalipalvelut tai sosiaalialan ammatit ole uhattuna, kysymys koskettelee koko hyvinvointivaltion idean ydinrakenteita. Mihin tahansa suuntaan markkinavoimien tunnottomat virrat pyrkivätkin elämisen ehtoja ohjaamaan, niin elämisen ehtojen turvaamisen filantrooppisia voimia tulee vierittää ihmisille tarkoitetun sosiaalisen Euroopan rakentamisen suuntaan. Tuossa työssä sosiaalityöntekijöiden osuus täytyy kohottaa viimesijaisten etuuksien ja turvarakenteiden ihmisiä onnettomiin elämäntilanteisiin museoivista syvänteistä päivänvaloon.

Sosiaalityöntekijöiden osaaminen tulee saattaa rohkeasti ennaltaehkäisevän toiminnan kansallisiin ja kansainvälisiin hyvinvointia tasaaviin tehtäviin – tietysti unohtamatta Googlen kaltaisia onnen etsijöitä.

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Aamodt A. M. Etnografphy and epistemology: Generating Nursing Knowledge. Julkaisussa Morse, J.M. Sage (toim) Qualitative nursing research. A cantemporary dialogue. 1991

Aho Päivi. Haasteet ja asiantuntijuus sosiaalialan työssä. Sosiaalityöntekijäin liitto ry. WSOY. Porvoo 1990

Alasuutari Pertti. Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere 1994

Allardt Erik. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY, Porvoo 1976

Allardt Erik. Sosiologia 1. WSOY, Juva 1983

Anersson Marja. Yhdistävä ja erottava kulttuuri. Teoksessa: Kantola Ismo, Koskinen Keijo ja Räsänen Pekka (toim.) Sosiologisia karttalehtiä. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2004

Anttonen Anneli. Valtiolliseen yhteisölliseen sosiaalipolitiikkaan. Sosiaaliturvan keskusliitto. Helsinki 1989

Bardy Marjatta & Känkäinen Päivi. Omat ja muiden tarinat. Ihmisyyttä vaalimassa. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala 2005

Bauman Zygmunt. Postmodernin lumo. Vastapaino. Tampere 1996

Bengtsson Jan. Fenomenologi: Vardagsforskning, existensfilosofi, hermeneutik. Teoksessa: Per Månson (toim.) Moderna samhällsteorier. Prisma. Stockholm 1989.

Böckerman Petri, Hämäläinen Kari, Hämäläinen Ulla & Kauhanen Merja. Työllisyys ja työttömyys. Teoksessa: Sauramo Pekka (toim.). Kriisistä Nousuun. Miten kävi kansalaisille? Edita Prima Oy. Helsinki 2002

- Egelund Tine & Halskov Therese. Socialt arbete i praktiken. Studentlitteratur. Lund 1986
- Englund Harri. Kulttuurien käsitteellistäminen: essee etnografian metodologiasta. Teoksessa: Nisula Tapio. Näköaloja kulttuureihin. Tammerpaino oy Tampere 1994
- Eskelinen Heikki. Aluepolitiikka rautahäkissä. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala 2001
- Eskola Antti. Sosiologian tutkimusmenetelmät. WSOY. Juva 1981
- Germain C. P. Ethnography: The Method. Julkaisussa Munthall P. & Boyd C. (toim) Nursing research. A qualitative perspective. National league for nursing. 1993
- Giddens Anthony. Modernitetens följder. Studentlitteratur. Lund 2000
- Heikkinen Hannu L. T. Narratiivinen tutkimustodellisuus kertomuksena. Teoksessa: Aaltola Juhani & Valli Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2001
- Helve Helena. Nuorten elämäntilanne. Teoksessa: Helve Helena, Lähteenmäki Jaana, Päivärinta Tuija, Päällysaho Katja, Saarikoski Helena & Virtanen Petri. Nuorten elämänpolkuja lama-Suomessa. Nuorisotutkimusseura ry. Tutkimuksia 3/97. Hkapaino Oy. Helsinki 1997
- Hirsjärvi Sirkka, Remes Pirkko, Saajavaara Paula. Tutki ja kirjoita. Tampere. 1997
- Holmila Marja. Kylä – kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Karisti Oy. Helsinki 2001
- Hoover Kenneth R. The Elements of Social Scientific Thinking. St. Martin`s Press. New York 1988
- Horelli Liisa. Ympäristön terveyttä edistävät verkostot. Ympäristöpsykologinen näkökulma terveyden edistämisen vaikutusarviointiin. Teoksessa: Pirjo Koskinen-Ollonqvist, Antti Pelko-Huikko & Päivi Rouvunen-Wilenius (toim.). Vaikuttavuuden arvioinnin mahdollisuudet terveyden edistämisesä. Näkökulmia Vaikuttavuuteen. Terveyden edistämiskeskus 2004
- Hougaard Bent. Curlingföräldrar och servicebarn. En handbok I barnuppfostran. Bokförlaget Prisma, Stockholm 2004

Hughes John A. Sociologisk analys, Utforskningsmetoder. Wahlström & Widstrand. Stockholm 1979.

Hughes A. J. & Månson Sven-Axel. Kvalitativ sosiologi. Studentlitteratur., Lund 1988

Hytönen Soili. Pienen kunnan sosiaalityö ja kulttuurikompetenssi. Tapaustutkimus seitsemän pienen kunnan sosiaalityöntekijän kokemuksista työstään ja kulttuurikompetenssin käytöstä sosiaalityössä. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylä 2002

Hänninen Jorma. Suomalainen sosiaalityökeskustelu tulkintojen tuotoksena ja kohteena. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia. A.6, 1990

Hänninen Jorma. Sosiaalityön miehet ja huoltapitävä valta. Teoksessa: Granfelt, Kuronen, Nyqvist & Petrelius (toim.). WS Bookwell Oy. Juva 2004

Janhonen Sirpa & Nikkonen Merja (toim.). Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. WS Bookwell Oy. Juva 2001

Juhila Kirsi. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere 2006

Kainulainen Sakari. Sosiaalinen turvallisuus ja yhteiskunnan rakenne. Teoksessa: Niemelä Pauli ja Lahikainen Anja-Riitta (toim). Inhimillinen turvallisuus. Vastapaino, Kirjakas/Tallprint, Tallinna 2000

Kananoja Aulikki. Murros on mahdollisuus. Sosiaalityön selvityshenkilön raportti. Stakes. Raportteja 211, 1997

Karisto Antti, Takala Pentti, Haapola Ilkka. Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka. WSOY. Juva 1984

Karvinen Synnöve. Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa: Granfelt Riitta, Jokiranta Harri, Karvinen Synnöve, Matthies Aila-Leena, Pohjola Anneli. Monisärmäinen sosiaalityö. Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä 1996

Kettunen Terttu, Ihalainen Jarmo ja Heikkinen Hannele. Monimuotoinen sosiaaliturva. WSOY. Helsinki 2004

Kokko Arto. Rämettyykö ammattietiikka hyvinvointivaltion käänneessä? Teoksessa: Karvinen Synnöve. Sosiaalityön eettiset jännitteet. Sosiaalityön vuosikirja 1993. Sosiaalityöntekijäin liitto ry. Painatuskeskus Oy. Helsinki 1993

Koski Heikki. 90-luvun alkoholipolitiikka. Teoksessa: Suomalaisen juomatavan salaisuus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1992

Kotkavirta Jussi, Nyysönen Seppo. Ajatus etiikka. WSOY. Porvoo 1996

Kuhmoinen Tuomas, Niittykangas Hannu. Maaseudun tulevaisuus. Gummerus. Jyväskylä 2008

Kuisma Juha, Haavisto Heikki. Kaupunki ja maaseutu – avoliitto vai susipari? Kunnallisan kehittämissäätö 1995

Latourette Kenneth Scott. A History of Cristianity. Volyme I. Harper Collins. San Francisko 1975

Laurila Hanna. Suuntautuminen sosiaalityössä. Empiirisen vaiheen tuloksia. Sosiaalihuollon julkaisuja 3/1990

Lehtinen Tuula. Pienen kunnan sosiaalityöntekijä valtasuhteiden verkostossa – omakohtaisen kokemuksen analyysi. Tampereen yliopisto sosiaalipolitiikan laitos. Tampere 2000

Lehto Markku. Pelastusrenkaan paikkaus. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala 2006

Lehtonen Heikki. Yhteisö. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1990

Lindqvist Martti. Hyvä Elämä. Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu 1984

Lindqvist Tuija. Sosiaalityön tutkimus Tanskassa hakee uusia uomia. Aikakauslehti Janus. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu numero 1/2001

Lund Pekka. Torjuttu toivottomuus. WS Bookwell Oy. Juva 2006

Matthies Aila-Leena. Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot. Teoksessa: Matthies Aila-Leena, Kotakari Ulla, Nylund Marianne (toim.). Välittävät verkostot. Vastapaino Jyväskylä 1996

Mead Margaret. Kultur och engagemang. En studie av generationsklyftan. Tryckeri AB Aurora. Ystad 1970

Metso Tuija. Koti, koulu ja kasvatus – kohtaamisia ja rajankäyntejä. Painosalama Oy, Turku 2004

Metsämurronen Jari. Maailma muuttuu – miten muuttuu sosiaali- terveystalo? Euroopan sosiaalirahasto. Tavoite 4-ohjelma 2000

Metsämuuronen Jari. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia – sarja 4. Painettu Virossa 2001

Metteri Anna. Terveysthuollon moniammatillinen työ ja sosiaalityön vastuunotto. Teoksessa: Karvinen Synnöve (toim.). Sosiaalityön eettiset jännitteet. Sosiaalityön vuosikirja 1993. Sosiaalityöntekijäin liitti ry. Painatuskeskus Oy. Helsinki 1993

Mutka Ulla. Sosiaalityön neljäs käänne. Kopijyvä Oy. Jyväskylä 1998

Nilsson Björn. Människans ansikten. Studentlitteratur. Lund 1988

Paunikallio, M. Maaseudulta kaupunkiin muuttaneiden nuorten käsityksiä kaupungista, maaseudusta ja tulevaisuudesta. Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki 2003

- Peltola Asko. Maan ja taivaan sielu. Teoksessa: Kuusimäki Kalle (toim.) Kirkko ja maaseutu. Kirkon maaseututyöryhmän puheenvuoro. Suomen ev. lut. kirkon keskushallinto. Sarja C 2003:3
- Raunio Kyösti. Sosiaalipolitiikan peruskysymyksiä. Turun Yliopiston täydennyskoulutuskeskus. turku 1986
- Raunio Kyösti. Sosiaalipolitiikan lähtökohtia. Painosalama Oy. Turku 1990
- Raunio Kyösti. Sosiaalityö murroksessa. Gaudeamus Tampere 2003
- Ronby Alf. Sosiaalityön perustelut. Otava Keuruu 1986
- Ronby Alf. I skogarnas land: om socialt arbete i glesbygden. Statens råd för byggnadsforskning. Stockholm 1991
- Rose Gerry. Decipherin sociological research. Macmillan Education LTD. Hampshire 1988
- Saari Juho (toim.). Hyvinvointivaltio Suomen mallia analysoimassa. University Press Helsinki 2005
- Saaristo Kimmo, Jokinen Kimmo. WS Bookwell Oy. Juva 2004
- Sahlin Ingrid. Diskursanalys som sociologisk metod. Teoksessa: Sjöberg Katarina (red.) Mer än kalla fakta – kvalitativ forskning i praktiken. Studentlitteratur. Lund 1999
- Sarmela Matti. Rakennemuutos tulevaisuuteen. Postlokaalinen maailma ja Suomi. WSOY 1989
- Sihvo Tuire. Suomalainen sosiaalihuolto: Mielikuvat ja todellisuus. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 1/1990
- Siltaniemi Aki, Perälähti Anne, Eronen Anne, Londén Pia, Juha Peltosalmi. Hyvinvointi ja osallisuus Itä-Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki 2008
- Simpura Jorma. Vapaan viinan aika. 50 vuotta suomalaista alkoholipolitiikkaa. Kirjayhtymä. Helsinki 1984

Sipilä Jorma. Sosiaalityön jäljillä. Painokaari Oy. Helsinki 1989

Swedner Harald. Socialt arbete. Liber AB. Stockholm 1987

Szepanski Jan. Sosiologian peruskäsitteet. Kansankulttuuri 1970

Taylor, S. J. & Bodgan, R. Introdution to Qualitive Research Methods. Search For Meanings. Second Edition USA. 1984

Toikko Timo. Sosiaalityön amerikkalainen oppi. Yhdysvaltalaisen caseworkin kehitys ja sen yhteydet suomalaiseen tapauskohtaiseen sosiaalityöhön. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 1. Seinäjoki 2001

Toikko Timo. Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Vastapaino. Tampere 2005

Uusitalo Eero. Elinvoimaa maaseudulle. Otavan kirjapaino. Keuruu 1998

Waris Heikki. Muuttuva suomalainen yhteiskunta. WSOY. Porvoo 1968

Virta Teija. Saippuaopperat ja suomalaiset naiset. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä 1994

Ziehe Thomas. Uusi Nuoriso. Vastapaino. Tampere 1991

Österberg Dag & Engelstad Fredrik. Samhällsformationen. Bokförlagen Korpen. Göteborg 1984

ARTIKKELIT

Bjerén Maltonado Gunilla. Kvalitativa metoder, vad är det? Kompendium i Kvalitativ metod. Umeå Universitet. Sociologiska institutionen. Umeå. Läsåret 1989/1990

Harrikari Timo. Sosiaalityö ja juridiikan politiikka. Sosiaaliturva 3/2003

Kananoja Aulikki. Kunnallinen sosiaalipolitiikka vastaa paikallisiin tarpeisiin. Sosiaaliturva 17/07

Koskiluoma Kristiina. Enemmistö ei enää kannata toimeentulotuen KELA-siirtoa. Talentia 5/08

Matthies Aila-Leena. Suomi tulee kansalaisvaikuttamisen jälkijunassa. Sosiaaliturva 4/08

Petrelius Päivi. Sosiaalityöntekijänaiset maskuliinisissa julkisuuksissa. Janus 1/2003

Perälähti Anne. Paras-uudistus jakaa kuntia. Sosiaali- ja terveystiedot 2/2008

Raivio Kari. Asiakas odottaa reilua kohtelua. Dialogi 2/2008

Saikkonen Paula. Utopia globaalista sosiaalipolitiikasta. Promo joulukuu 5/2006

Seppä Kaija. Alkoholihaitat vastaanotolla. Duodecim 2003/2

RAPORTIT JA SELVITYKSET

Alkoholin myynti kunnittain 2007 ja hintakehityksen ennakkotietoja 2007-2008. Stakes 17.4.2008

Alkoholiohjelma 2004-2007. Yhteistyön lähtökohdat. STM:n Julkaisuja 2004:7

Alkoholiolot EU-Suomessa: Kulutus, haitat ja politiikan kehitys 1990 – 2005. STM:n selvityksiä 2006:19. Helsinki

Eronen Anne, Londe´n Pia, Perälähti Anne, Siltaniemi Aki, Särkelä Riitta. Sosiaalibarometri 2007. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki 2007

Heikkilä Matti, Rintala Taina, Airio, Ilpo ja Kainulainen Sakari. Hyvinvointi ja tulevaisuus maalla ja kaupungissa. Stakes. Tutkimuksia 126 / 2002

Harju Auli, Heinonen Ari ja Noppari Elina. Julkisen tilan luonne viestintäympäristönä. Työraportti. Journalismin tutkimusyksikkö. Tampereen yliopisto 2001

Hyvinvointi 2015 ohjelma. STM julkaisu 2007/3

Häkälä Niina. Itä-Suomen Läänin kuntien sosiaalityöntekijä tilanne. Selitykset ja tulokset. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja Nro. 154, 2008

Inkeroinen Tiia ja Partanen Airi. Päihdepalvelujen tila 2005. Stakesin työpapereita 7/2006. Helsinki

Itäsuomen lääninhallituksen julkaisuja Nro 147

Kuntaliitto. Kunnat toteuttavat uudistuksen. Kuntaliitto. Helsinki 2007

Kuntouttavan työtoiminnan ohjausryhmän muistio. STM. Helsinki 2004

Lehtinen Tuula. Seutuyhteistyö maaseutusosiaalityössä. Hankkeen loppuraportti. Kunnallisalan kehittämissätiö Pikassos Oy

Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelma. Edita Prima Oy. Helsinki 2007

Päihdepalvelujen laatusuosituksat. STM oppaita 2002:3. Helsinki 2002

Päihdetilastollinen vuosikirja 2005. Alkoholit ja huumeet. Stakes 2005

Savio Annikki. Euroopan unionin sosiaalinen ulottuvuus sosiaalipoliittisena ohjausmekanismina. Stakes. Tutkimuksia 117. 2001

Salo Maisa. Sosiaaliala uuteen kuosiin – tai melkein. Socius 2/2007

Sosiaalialan kehittämishanke 2003-2007 loppuraportti. STM Selvityksiä 2008:6

Sosiaalityöntekijät Suomessa 1998 – tehtävät, koulutus, määrä ja riittävyys. STM Selvityksiä 1998:9

Sipilä Jorma. Hyvinvointipolitiikan vastuu ja rakenteet. Terve-sos 2006 – koulutustapahtuman luentolyhennelmät. Stakes. Työpapereita 10/2006

Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Sisäasiain ministeriö 31.3.2008

Torvi Kai, Kiljunen Pentti. Onnellisuuden vaikea yhtälö. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2005

Valtakunnalliset päihdepäivät 2006. Luennot ja Posterit

Valtioneuvoston periaatepäätös alkoholipolitiikan linjauksista. STM esitteitä 2003:6. Helsinki 2003

Warpenius Katariina. Kuka ottaisi vastuun? Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkoston perustamisen arviointi. STAKES Raportteja 270 / 2002

LAKEJA

Elatustukilaki 580/2008

Laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta 169/2007

Sosiaalihuoltolaki 1982/710

ELEKTROONISET LÄHTEET

www.kunnat.net/paras

http://www.stat.fi/ajk/tapahtumia/maaseutu_kaupunki_tammilehto.pdf

<http://www.stakes.fi/Tietoiskut/111-alkoholinkaytto-suomessa>

http://www.stat.fi/artikkelit/2007/art_2007-05-02_001.html

<http://www.paihdelinkki.fi/Tietoiskut/111-alkoholinkaytto-suomessa>

<http://www.stakes.fi/ekokonsultaatio/artikkelit/sailahietanen.doc>

TUTKIMUKSEN TAUSTATYÖN AINEISTOLUETTELO

Tutkimuksessani käytän hyvin monenlaista ja monista eri lähteistä kerättyä aineistoa. Tässä alla on jonkinlainen yritelmä kuvata aineiston koostumusta. Olen yrittänyt valita tähän luetteloon runsaasta aineistosta ne, joilla ehkä on jonkinlainen suhde tutkimukseeni. Aineisto sisältää muistiinpanoja erilaisista kokouksista, seminaareista, tapaamisista, kohtaamisista, koulutustilanteista sekä omaan työhön sosiaalitoimistossa liittyviä päiväkirjanomaisia merkintöjä. Lisäksi on nauhoitettuja TV-dokumentteja päihdeongelmista ja sosiaalisen elämän kysymyksistä. Lehtiartikkeleja on lukuisia. Niitä on kopioitu ja leikattu talteen omista lehdistä ja työpaikalle tulevista lehdistä. Internetistä kerätty omia kiinnostuksen alueita koskevaa materiaalia olen tulostanut paperimuotoon. Miten tätä materiaalia sitten elämän ja tutkimukseni todellisuudessa käytetään on vielä avoin kysymys.

LEHTIARTIKKELIT

Lehtiartikkeleista puuttuu Savon Sanomien ja Sisä-savon sanomien artikkelit jotka käsittelevät päihdeongelmia, kunta- ja palvelurakennemuutosta Pohjois-Savossa, Sisä-Savon palvelujen ja yhteistyön tulevaisuuden kummallisia kiemuroita, poliittista kädenvääntöä, päihdeongelmia ym. Kunhan ne ehdin järjestellä liitän nekin tähän luetteloon.

DIALOGI / Lehti ilmestyy kahdeksan kertaa vuodessa. Lehti tilataan työpaikalle ja siinä on jokaisessa useita numeroissa artikkeleita mm. päihdekysymyksestä. Näitä artikkeleita olen monistanut ja joitakin leikannut omaan käyttöni vuodesta 2004. Tässä alla joitakin valittuja joilla uskon olevan jonkinlaista arvoa joko taustatietoina taikka suoranaisesti työn ryhdyttäjänä.

- 3/2004; Huumeasiakkaat yleistyvät sosiaali- ja terveystaloudissa: Leena Metso, Yrjö Nuorvala
- 4/ 2004; Rajat aukesivat: Esa Österberg
- 4/ 2004; Turistituonti pysyi ennallaan 1995-2003:?
- 6/2004; Ainainen kiire raunioittaa sosiaalityöntekijöitä; Niko Lankinen
- 6/2004; Sosiaalityön kriisi ravistelee ammattejakin
- 6/2004; Sosiaalialalla tapahtuu
- 1/2005; Moniammatillisuuden karikat: Mirja Määttä
- 3/2005; Eniten juodaan ja kuollaankin alkoholiin viikonloppuisin: Piia Mäkelä ja Leena Metso
- 3/2005; Sosiaaliraportti avautui ammattilaisille
- 4/2005; Terveystaloudessa käytännön alkoholipolitiikassa: Leena Warsell

- 4/2005; Alkoholisairauksia hoidetaan eri tavoin eri kunnissa: Paula Ruuth
- 6/2005; EU:lle syntymässä yhteinen alkoholistrategia: Kari Paaso
- 7/2005; Päihdehuoltoon tarvitaan remontti
- 7/2005; Hoitotakuu koskee myös alkoholisairauksia
- 7/2005; Ihmisen olemus Sirpa Taskinen
- 7/2005; Suomalainen sosiaaliturva on museoitu
- 1/2006; Sosiaalityön kriisi kummittelee hyvien käytäntöjen takana
- 1/2006; Työntekijät vaihtuvat vähemmän kuin ennen
- 1/2006; Osaamisesta sosiaalityön valttikortti: Pekka Karjalainen
- 2/2006; Miksi nuoret juovat?
- 3/2006; Alkoholiperheen isä ei enää kiinnosta: Susanna Oksanen
- 4/2006; Vaikuttavuusstrategia juomisen vähentämiseksi
- 4/2006; Juopuneet asiakkaat jäävät oven taakse
- 6/2006; Miestä väkevämpää juodaan luultua vähemmän
- 7/2006; Selkeät arvot auttavat heikkojen puolustamisessa: Juha Santala
- 1/2007; Alkoholilla on kallis hintalappu: Jouni Vihmo
- 2/2007; Halpa viina tappoi huono-osaisia miehiä: Kimmo Herttua, Pekka Martikainen, Piia Mäkelä

SOCIUS Lehti tulee työpaikalle ja olen kopioinut lehden seuraavista numeroista seuraavat artikkelit;

- 3/2004; Lapissa mainostetaan nuorille päihteettömyyttä / Kangas Kirsi-Klaudia
- 2/2005; Viinalle on monta mittaria – myös oma / Suosalmi Sinikka
- 3/2005; Kunnissa tarvitaan lisää valtakunnallista ohjausta / Suosalmi Sinikka
- 6/2005; Perheneuvolat ovat mutkistuneiden pulmien edessä /Karvinen Marjatta
- 6/2006; Sosiaalialalla suuri teknologiahanke / Jokinen Pertti ja Palvelulla tuloeroja kaventamaan / Nykänen Eino

SININEN AALTO Sininauhaliiton lehti tulee työpaikalle. Usealta vuodelta valikoituja artikkeleita, koskien päihdeongelmaa.

SOSIAALITURVA Tulee myöskin työpaikalleni ja sieltä olen kopioinut seuraavat numerot ja artikkelit:

3/2003; Sosiaalityö ja juridiikan politiikka / Harrikari Timo

- 3/2004; Minkä takia ihmiset päihdyttävät itseään? / Saarnio Pekka
- 9/2004; Vaasan työnjaon malli; sosiaalityön tiimissä sosiaalityöntekijä, sosiaalihoaja ja kanslisti Penttinen Erkki
- 16/2004; Alkoholin käyttö lisääntyy – lastensuojelun menot kasvavat / Saarinen-Erkiö Lea
Idyllistä painajaiseen / Kyröläinen Risto
Sosiaalinen vastuu ehkäisevässä päihdetyössä / Juntunen Asta
- 1/2005; Missä ovat tulisieluiset sosiaalityöntekijät? Saarinen Erja
- 5/2006; Tärkeintä sosiaalityössä / Tuomi Arja ja Voisiko tekniikka ajaa sos.tt ulos toimistoista? / Saarinen Erja
- 9/2005; Miten sosiaalityö sujuu ilman sosiaalityöntekijää? / Saarinen Erja
- 18/2005; Onko päihdehuollon suunta hukassa? / Saarinen-Erkiö Lea
- 10/2006; Henkilöstövaje sosiaalitoimessa jatkuu. / Moilanen Merja
- 11/ 2006; Etiikka vai ekonomia? / Torppa Erkki
- 17/2006 Millainen kunta on eettinen kunta? / Niiranen Vuokko
- 18/2006; Sosiaalihuollon alasajoa vai järkevää hallinnon uudistusta? / Rätty Timo
- 1/2007; Työyhteisössä jokaisen näkemys on tärkeä.
- 2/2007; Sopivia haasteita eläkeikään asti.

LAPSEN MAAILMA; 6-7/2006, Nuorissa selviä raittiuden merkkejä

TALENTIA; Seuraavat numerot ja artikkelit

- 1/2006; Eettiset ohjeet vahvistavat näkemään työn merkityksen / Koskiluoma Kristiina
- 2/2006; Sosiaaliamies tulkaa ja puskuroi. / Haavisto Riika
- 3/2006; Monimuotoinen ja palkitseva työura ja Neljä vuosikymmentä osaamisen kehittämistä / Jaakola Helena
- 4/2006; Yhteiskunnallinen ajattelu säilytettävä päihdehuollossa. / Nousiainen Marja-Leena
- 6/2006; Ansiokehitys sosiaalialalla lähti nousuun / Matikainen Heidi ja Vuosi kelpoisuuslain jälkeen. Jaakola Helena
- 7/2006; Viivi sosiaalityöntekijää seitsemästä on irtisanoutunut: Janakkalan sosiaalityö yrittää selvitä kriisistä. / Jaakola Helena
- 8/2006; Palkalla saa sosiaalityöntekijöitä. Helsingin työntekijät vaativat lisää likkaa. /
- 3/2007; Sosiaalialan asiantuntujapäivät ja Sosiaalityön imagoa ja vaikuttamista. / Komulainen Jyrki
- 2/2007; Laissa vahva tuki hyvinvoinnille / Keskiluoma Kristiina ja Mäntyharjulle ei saa houkutella palkalla. Perusteettomat määräaikaissuudet tulisi saada rangaistaviksi. / Jaakola Helena

ELEKTRONISET LÄHTEET

<http://neuvoa-antavat.stakes.fi/FI/tietopaketti/posti/yhdyshenkilokirjeet.htm>

- 26.11.2003; Valtioneuvoston periaatepäätös alkoholipolitiikan linjauksista STM 2004:1
- 17.09.2004; Pia Romppanen, Arja-Leena Saunio: Verkostopohjaisesta oppimisympäristöstä tukea kehittämistyöhön?
- Alkoholipolitiikan kuluttajaopas STM esitteitä 2004/6
- 23.09.2005; Romppanen Pia: Katsaus kuntien päihdestrategioihin
- 27.10.2005; Montonen M & Povers-Erkkilä T (8Toim): Kouluttajan työkalupakki – käyttä pitempää päihdekoulutuksen kehittämiseen.
- 16.01.2006; Tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977-2005. STM selvityksiä 2005:23
- 21.03.2006; Laatatähteä tavoittamassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. Stakes 1/2006
- 18.04.2006; Inkeroinen Tiia & Partanen Airi: Päihdepalveluiden tila 2005.
- 19.04.2006; Alkoholiolot EU-Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikan kehitys 1990-2005
- STM selvityksiä 2006/19

www.stm.fi; Sosiaalityön neuvottelukunnan raportti: Kiireelliset toimenpiteet sosiaalityön vahvistamiseksi. STM tiedote 100/2003

www.terveysportti.fi; Alkoholien suurkulutus ja mielenterveyden häiriöt. / Kari Poikolainen

www.paihdelinkki.fi; Päihdevalistuksen mahdollisuudet. / Soikkeli Markku

www.stkl.fi; Lausunto valtion tilintarkastajien vuoden 2005 kertomuksen valmisteluun liittyvästä selvityspyynnöstä. Sosiaali- ja terveystieteiden rahoituksen ja tuotteistamisen haasteet.

www.mua.fi; Jarmo Malmsten: Maaseutu mediassa.

www.stakes.fi; Kuopion päihdepoliittinen ohjelma. / Johanna Palve

www.neuvoa-antavat.stakes.fi; Perustietoa ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkostosta

www.a-klinikka.fi; Päihdeongelma – tutkimuksen ongelmat ja inhimillinen ymmärrys./ Jyri Konkka

www.paihdeklinkki.fi; Huumeiden käyttö osana kulttuuria. sekä Päihdevalistuksen mahdollisuudet.

Seppälä Pauliina & Salasuo Mikko

www.stm.fi; Ravintolaelinkeinon suhtautuminen alkoholipoliittisiin toimenpiteisiin.

STM monisteita 2002:1

www.government.fi; Muuttuva perhe. / Riitta Jallinoja

www.mtkl.fi; Turvallisuus luodaan yhdessä. / Sauri Pekka

www.stakes.fi; Kehittäjäverkosto on kehittämistyön ydinryhmä. / Tenkkanen Tuomas

- Tiedote 3/2007; Humalaisille tarjoilu väheni valvonnan ja valistuksen myötä

- Tiedote 54/2006; Päihdetilastollinen vuosikirja 2006
- Lehdistö tiedote 28.12.2006; Suhteellinen köyhyys kasvaa, toimeentulotuen saajat vähenevät.
- Tiedote 13b/2007; Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus

MUISTIOT

- 14.11.2003 Kuopio Lääninhallitus / Ennaltaehkäisevän päihdetyön seminaari
- 23.01.2004 Sisä-Savon sosiaalityöntekijöiden kokous
- 23.02.2004 SRK:n Sydämelliset saappaat projektin tapaaminen
- 26.02.2004 SRK:n diakonia toiminnan yhteistyötapaaminen
- 26.02.2004 Katupartio Rautalammilla
- 24.03.2004 Rikossovittelun neuvottelupäivät, Kuopio
- 01.04.2004 Matti-Lohen koulun vanhempainilta – teemana päihteet
- 06.04.2004 LC Rautalampi & lukion nuoret
- 05.05.2004 Lukion ystäväperhe lukiolaisille kokous
- 13.05.2004 Tulevaisuustoimikunnan kokous
- 17 – 19.05.2004 M-Lohen koulun ysiluokkalaisten luokkaretki (Valvojana)
- 02.06.2004 Tulevaisuustoimikunnan kokous
- 24.09.2004 Sosiaalipolitiikan juhlaseminaari, Kuopio
- 18 – 19.11.2004 Sosiaalityöntekijäpäivät, Kuopio
- 12.2004 Sisä-Savon sosiaalityöntekijöiden kokous
- 17.01.2005 Sijaishuollon vuoropuhelu seminaari, Vanhamäki
- 24-25.01.2005 Perusturvaosaston kehittämispäivät
- 28.01.2005 Perhekeskeinen työote kuntoutusohjauksessa - koulutus
- 02.02.2005 Perheväkivalta - seminaari ennaltaehkäisevästä työstä
- 15.03.2005 Kriisikeskuksen työskentely – seminaari Vanhamäellä
- 18.03.2005 Perhekeskeinen työote – koulutus
- 01.04.2005 ” ”
- 05.04.2005 Neuvottelupäivät sosiaalipäivystyksestä, Varkaus
- 07.04.2005 Sisä- Savon sosiaalityöntekijöiden kokous
- 13.05.2005 Perhekeskeinen työote – koulutus
- 16.05.2005 Lähisuhdeväkivalta seminaari, Suonenjoki
- 01.09.2005 Yhteistyöpalaveri ortodoksisen seurakunnan kanssa

26.09.2005 Perheväkivalta seminaari, Suonenjoki
06.10.2005 Päihdetyön seminaari, Kuopiossa
13.10.2005 Yhteistyöpalaveri seurakunnan kanssa
03.11.2005 ” ” ” ”
14.11.2005 Miestyöhanke lääninhallitus, Kuopio
18.11.2005 Talentian syyskokous
12.12.2005 Perheväkivallan ennaltaehkäisy kokous, Suonenjoki
16.01.2006 Palaveri nuorisovaltuuston ja poliisin kanssa
08.02.2006 Palaveri Sisä-Savon työvoimatoimiston ja sosiaalitoimistojen työllisyys palaveri
17.02.2006 Sisä-Savon sosiaalityöntekijöiden kokous.
20.02.2006 Perheväkivallan ennaltaehkäisy, työryhmän kokous
23.03.2006 Lähisuhdeväkivalta seminaari, Varkaus
03.04.2006 Perheväkivallan ennaltaehkäisy - työryhmän kokous
10.05.2006 Sisä-Savon sosiaalityöntekijöiden kokous
12.05.2006 Päihdetyön yhdysenkilöiden kokous, Kuopio
28.06.2006 Yhteistyöneuvottelu sosiaalipalveluista Vesannon kunnan kanssa
10.10.2006 Mielenterveys ja päihdeet seminaari, Kuopio
15.11.2006 Tulevaisuus selvänä seminaari, Kuopio
15.12.2006 Sisä-Savon sosiaalityöntekijöiden kokous
17.01.2007 Vesannon kunnan kanssa yhteistyöneuvottelu sosiaalipalveluista
23.01.2007 Lähisuhdeväkivalta seminaari, Varkaus.
07.02.2007 Sisä-Savon sosiaalityöntekijöiden kokous
27.03.2007 Ennakoivan työn seminaari päihdeongelmista Kuopio
28.03.2007 Oppilashuollon kehittäminen – yhteistyöseminaari Vesannon kunnan kanssa
08.03.2007 Vesannon kunnan kanssa neuvottelu sosiaalityön yhteisestä järjestämisestä
16.03.2007 Sisä-Savon sosiaalityöntekijöiden kokous
23.03.2007 Lähisuhdeväkivalta seminaari, Kuopio, Lääninhallitus
10.04.2007 Vesannon kunnan kanssa yhteistyöneuvottelu
19.04.2007 Päihdepalvelusäätiön toiminnan kehittäminen neuvottelu
MUISTIOT – Terve- sos koulutustapahtumista vuosilta 2004, 2005 ja 2006

PÄIVÄKIRJAMERKINNÄT

Päiväkirjamerkintöjä on useista eri yhteyksistä neljän vuoden ajalta.

- Poliisien ja Sisä-Savon sosiaalityöntekijöiden tapaaminen joka maanantai
- Mielenterveystoimiston ja sosiaalitoimen tapaamiset kerran kuukaudessa
- Lukion oppilashuollosta neljä kertaa vuodessa
- Peruskoulun oppilashuollosta kerran viikossa
- Nuorisotyöryhmän tapaamisista neljä kertaa vuodessa
- Ennaltaehkäisevän päihdetyöryhmän tapaamisista neljä kertaa vuodessa
- Lähisuhdeväkivallan ehkäisevääntöön työryhmän kokouksista 3-4 kertaa vuodessa.

TV-DOKUMENTIT

YLE / Teema; Suomalaisena Ruotsissa – sosiaalisesta sopeutumisesta, identiteetistä ja päihteistä
Timo-Erkki Heimon tuottama 2000

YLE1; Pontikkapitäjä, Arto Halosen tuottama 2005

SVT UR; Alkohol i blodet, Jesper Henke tuottaja 2006

YLE1; Tositarina; Juha Kemppainen, päihdelääkäri. Pentti Väliahdet tuottama 2007

YLE / Teema; Tiededokumentti; Huumeita aivoille 1, 2007

YLE / Teema; Tieteen teemailta; Huumeet, 2007

YLE / Teema; Lääkärikilta; Päihteet, 2007

YLE1; Keskioluen historia, Timo-Erkki Heimo tuottaja, 2004

KYSYMYKSIÄ HAASTATTELUJEN JA KESKUSTELUJEN TUEKSI

- Miten kuvaisit pienen maaseudun sosiaalityötä?
- Paikalliskulttuurin tuntemus – suhde työhön?
- Suhde poliitikkoihin – vallankäyttö?
- Työ kotipaikkakunnalla tai muualla?
- Ammatillisuuden kehittäminen / säilyttäminen?
- Sosiaalityöntekijän identiteetti?
- Ammattietiikka?
- Suhde asiakkaisiin? Asiakkaat yleensä – päihdehuollon asiakkaat?
- Millä tavalla sosiaalityöntekijä itse asettaa itselleen haasteita työn suhteen?
- Onko työssä mahdollista kouluttautua, seurata ajankohtaista keskustelua, lukea kirjallisuutta?
- Sosiaalityöntekijä yhteistyöverkostoissa?
- Kunta- ja palvelurakenne uudistus? Mitä ajatellaan, ollaanko mukana suunnittelussa?
- Mitkä ovat haasteet? Miten niihin on ollut mahdollisuus varustautua?
- Sosiaalityön tulevaisuus
- Oma suhde sosiaalityöhön?
- Sosiaalityön suhde yhteiskunnallisiin muutoksiin?